

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1919

HÄFT. 3 o. 4

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

**• UTGIFVEN AF •
DR. GUSTAF-UPMARK
MUSEETS-STYRESMAN**

Sigurd Wallin, Den Löwenadlerska tennsamlingen i Nordiska Museet	81
Emanuel Hofrén, En grupp norrländska portaler och deras mästare	97
N. E. Hammarstedt, Hudar och skinn såsom offer	114
Erik Modin, Ett par mindre kända norrländska laxfångstsätt — snarning och »ryckning»	123
Smärre meddelanden: Nat. Beckman, En notis om runstaven; N. E. Hammarstedt, Julrönn; Maria Collin, Utskuren söm i gammal skåneslöjd; Upk, »Karl XII:s dryckeskanna»	137
Viktor Rydbergs arbetsrum av G. Cm.	152
Gustaf Retzius som etnograf av Gerda Cederblom	157
Litteratur: Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elev- förbunds årsbok 1915—1918, av N. E. H.; T. J. Arne, Det stora Svitjod, av S. E.	160

BILAGA: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1918.

Gåvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid varje föremål böra fyndort och givarens namn, titel och adress samt i övrigt varje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angivas.

Fotografier av kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövädet av lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntro-föremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet av Nordiska Museet.

Uppteckningar om levnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkänedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

DEN LÖWENADLERSKA TENNSAMLINGEN
I NORDISKA MUSEET.

Av

SIGURD WALLIN.

Till Nordiska Museet anlände vid slutet av år 1918 en för museets samlingar betydelsefull gåva, i det att då överlämnades den av kammarherren Fred. Löwenadler hopbragta stora samling av svenska tennföremål, vilken ditintills förvarats å hans egendom Smålands Anneberg. Efter kammarherre Löwenadlers död har tennsamlingen av arvingarna överlämnats till museet i enlighet med den avsikt, som ägaren uttryckt i sitt testamente. Att detta överlämnande blivit utfört redan nu utgör en handling av förståelse för museets intressen från arvingarnas sida, varigenom de avstått från en dem tillförsäkrad temporär dispositionsrätt över den ståtliga samlingen. Museets tacksamhetsskuld till donatorns minne förenas därför med erkänsla mot hans arvingar för det sätt, på vilket de generöst fullföljt hans avsikt och därigenom bidragit till det betydelsefulla resultatet av denna donationshandling, genom vilken en för svensk kulturhistoria viktigt samling bärgats undan den alltid befintliga faran för skingrande och i god överensstämmelse med sin vetenskapliga betydelse blivit införlivad med landets huvudmuseum för den inhemska kulturens minnen i dess mångskiftande former.

Numerärt är den Löwenadlerska tennsamlingen betydande. Den omfattar mellan 1300 och 1400 föremål och kan utan tvekan räknas bland de största existerande privata samlingarna av svenskt tenn-

hantverk.¹ Redan härigenom och genom att samlingen rymmer ett avsevärt antal fullgoda och representativa föremål av stort intresse, får dess överlämnande till Nordiska Museet karaktäriseras som ett beaktansvärt tillskott till museets tidigare bestånd av tenn från landets olika delar.

Den Löwenadlerska tennsamlingens historia kan sammanfattas i all korthet. Hela samlingen är nämligen hopbragt av ägaren själv stycke för stycke under en följd av år, och uppköpen synas ha skett på alla de olika vägar, vilka pläga erbjuda sig för en samlare, således dels genom antikvitetshandeln i olika orter, dels direkt från privatpersoner, med vilka samlaren kommit i kontakt. Samlingens föremålsbestånd vittnar om, att en icke ringa del av sakerna ha blivit samlade i Småland, väl både direkt från Ortsbefolkningen och medelbart genom handeln. I tillkomsthänseende kan samlingen därför också karaktäriseras såsom typisk och representativ för en privatsamling. Samlandet av tenn såsom antikviteter, lämpliga som prydnader i ett hem, har av naturliga skäl ej börjat, förrän varan såsom bruksföremål varit i stort sett bortlagd och omodärn så lång tid, att den hunnit återuppstå i den nya klassen av värdering efter den period av förbiseende och underskattning, som följer med överflyglandet från nya konkurrenskraftigare bruksvaror. Efter att tennet från 1800-talets mitt allt mer definitivt utträngts ur den praktiska användningen, har det först under de senast förflutna årtiondena återuppstått i gunsten under formen av ett värdigt objekt för antikvitetsamlande. Uppskattningen av tennets dekorativa egenskaper har följt parallellt, och som allmän regel har det privata samlandet av tenn skett i syfte att utnyttja denna egenskap för bostadens prydnade. Myntsamlarens intresse att kunna ur sitt väl stängda skåp taga fram till beskådande en fullständig samling av former och präglar har därför i regel ej haft någon direkt motsvarighet vid tennsamlandet i vårt land. Som regel har man eftersträvat en materiell fyllighet snarare än fullständighet i fråga om det historiskt givna formbeståndet. Och framför allt har det hört till undan-

¹ I museets huvudliggare är samlingen införd under inventarienummer 132,769—134,064.

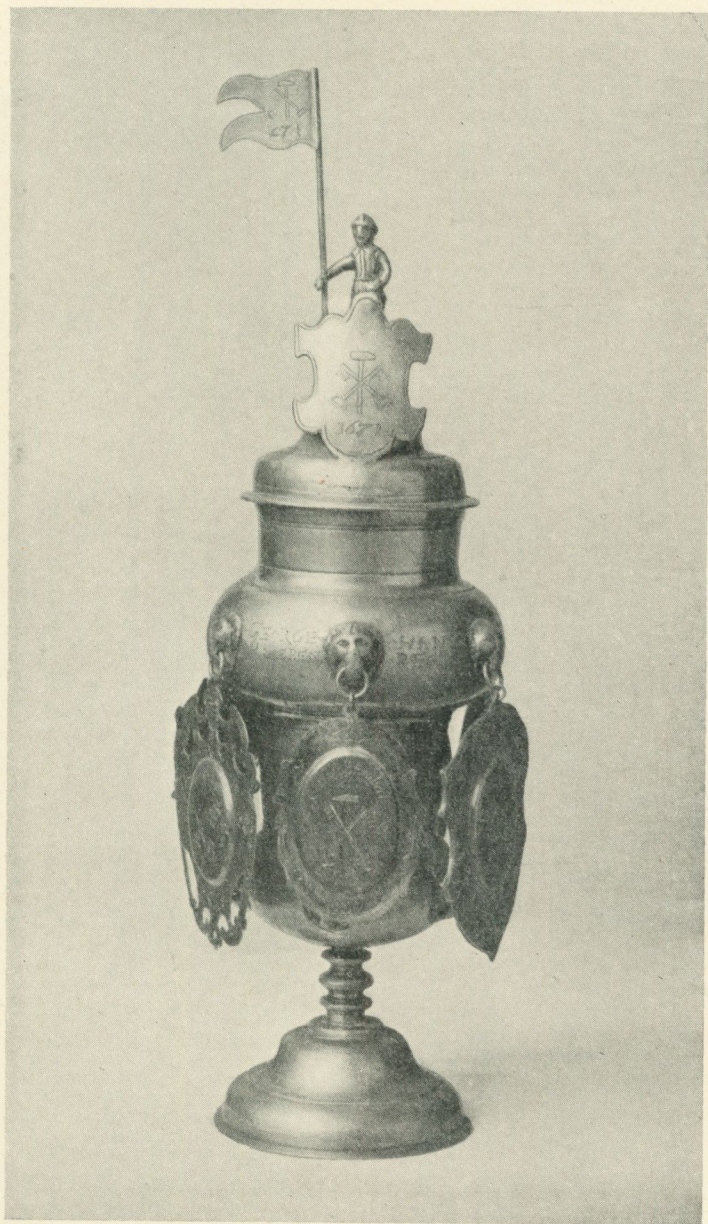

Fig. 1. Välkomma för ett klensmedsämbe, daterad 1671. Höjd 45,3 cm.
Nord. M. 132,820.

tagen att någon av de talrika tennsamlingarna som utgångspunkt för sitt samlande tagit föremålens ursprungsart och tillverkare, något som till stor del förklaras av bristen på bekväm undervisning i tydningen av det svenska tennets utförliga ursprungsbestämning genom stämpling.

Kammarherre Löwenadlers samling kan som sagt betraktas som typisk för svenska tennsamlingar vad samlingsmetod och avsikter beträffar, och den står som ovan antytts i flera avseenden bland de främsta, bl. a. i fråga om mångfalden av föremål och mångfaldigheten av former. Nedan skall jag återkomma till några exempel på vad denna mångfald rymmer, men först en antydning om på vilket sätt en samling av här ifrågavarande art kan främja de vetenskapliga intressen, för vilka en museisamling skapas, samt i vilka avseenden den kan bilda komplettering och kvalitativt tillskott till vad Nordiska Museet förut samlat inom samma område.

Till Nordiska Museet ha tennföremålen kommit på många vägar och under många skilda synpunkter samt under årens lopp till ett ganska respektabelt antal, om allt sammanräknas. Sin samling av svenskt tenn kunde därför museet beteckna som den utan jämförelse största existerande, redan innan den Löwenadlerska samlingen gav ett så betydande tillskott härtill. En grupp av museets tennföremål särskiljer sig genom sin bestämmelse lätt från andra, nämligen skrä-kärlen, välkommor och andra dryckeskärl, som brukats i hantverks-ämbetena. Redan genom sina former samt även genom emblem och inskrifter utgöra de en grupp för sig. De från kyrkorna härstammande tennföremålen äro i Nordiska Museet en jämförelsevis nummerfattig grupp, som långt ifrån fylligt representerar den rikedom på former, som det svenska kyrkoinventariet såsom helhet har att uppvisa. Bland museets tennföremål utgöra kyrksakerna i alla händelser en samling formprov från en äldre tid än de ur hemmen kommande kärlen i allmänhet ge, och visa på så sätt i rätt riktning. 1600-talets former för ljusstakar, grötskålar (dopskålar) etc. av tenn lär man nämligen bäst känna genom kyrkornas bevarade minnen. Den stora mängden av hushållskärl av tenn, vilka insamlats till museet mer eller mindre direkt från de hushåll, där de en gång

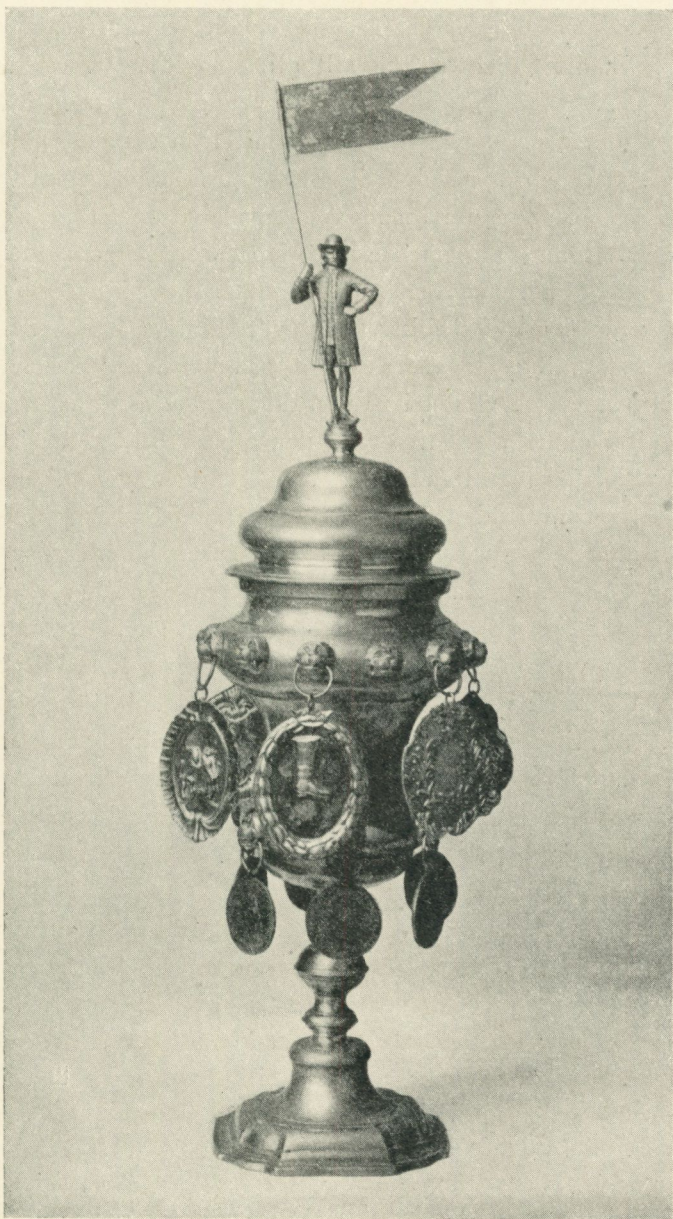

Fig. 2. Välkomma för ett skomakaregesällskap 1735. Av Melchior Beck, Stockholm.
1735. Höjd 59,5 cm. Nord. M. 132,819.

gjort tjänst, tillhöra i regel 1700- eller 1800-talet. Bland dessa är framför allt att lägga märke till allt som samlats från allmogen, om vilket man i regel äger goda ursprungsuppgifter. I viss mån gäller detsamma om föremål, som kommit från övriga samhällsklassers hem, om ock här de rörligare ägoförhållandena samt inköpen medelbart genom handeln i många fall utplånat de precisa ursprungsuppgifterna. Man kan emellertid i stort sett betrakta det till ett kulturhistoriskt museum regelrätt insamlade materialet såsom ägande den för vetenskapligt bruk ytterst värdefulla egenskap, den etnografiska bestämningen angående orten och omständigheterna för föremålets användande, vilken i regel saknas inom samlingar, som tillkommit efter andra synpunkter än den etnografiskt vetenskapliga.

Ett annat är förhållandet, om man anlägger synpunkten av föremålens tillverkningshistoria, den hantverkshistoriska sidan, varom tennföremålen i stor utsträckning bära ursprungsuppgifterna med sig i form av stämplrar. En samling, som bildats med denna synpunkt som ögonmärke, borde följaktligen ej inrymma föremål, som antingen aldrig blivit vederbörligen stämplade eller ock genom slitning eller lagning mistat sina märken. En dylik renodlad stämpelsamlings-synpunkt är likaledes mindre vanlig bland våra tennsamlare, för vilka föremålets form och dekorativa användbarhet, stundom också dess raritetsvärde, är det avgörande. Den Löwenadlerska samlingen är stor och fyllig nog för att, utan att ha hopbragts efter någon viss speciell av de här berörda synpunkterna, likväl lämna gott material ur de flesta av dem, den etnografiska dock naturligen endast indirekt och i ringare grad, då ursprungsuppgifter i regel icke medfölja föremålen. Rikedom på former blir då det, som först och främst ger samlingen dess värde såsom komplettering av vad museet förut ägde. Detta kommer att visa sig vid den omrangering, som nu företages av tennet i högreståndsavdelningens monterrum, särskilt 1700-talets stilavdelningar. De flesta av de större och bättre numren i den Löwenadlerska samlingen visa sig vid en dylik genomgång vara förvärv, varigenom utställningarnas strängt begränsade grupper av typrepresentanter vinna i kvalitet och i representationsduglighet. Den Löwenadlerska gåvan har härvid hjälpt museet ett

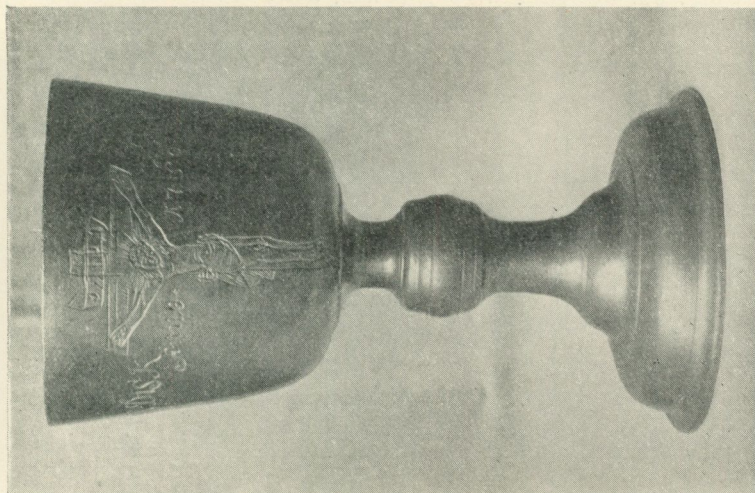

Fig. 4. Kalk, gjord för Hedvig Eleonora församlings fattighus, 1750. Av Carl Sauer d. ä., Stockholm, 1749. Höjd 17,4 cm. Nord. M. 132,825.

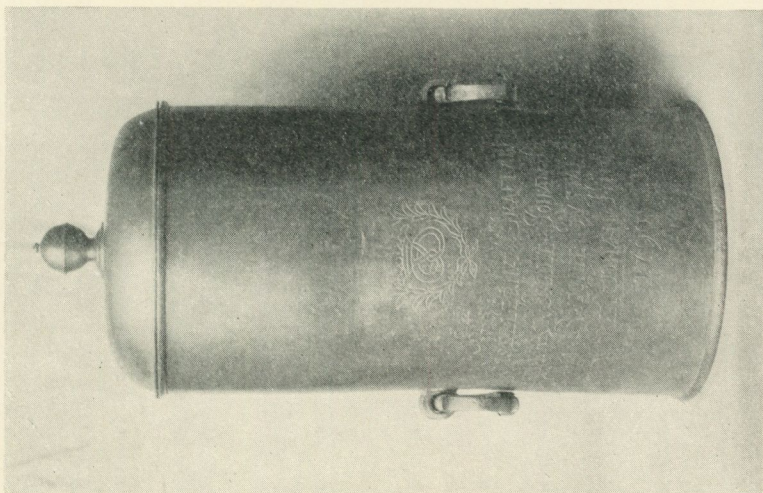

Fig. 3. Cistern, som tillhört ett bagaregällskap, daterad 1790. Höjd 53,8 cm. Nord. M. 133,083.

gott stycke framåt på detta speciella område. Dock torde ingen förvåna sig, om det samtidigt påpekas, att åtskillig ytterligare komplettering är behövlig, innan man uppnår det eftersträvansvärda förhållandet, att det på en plats finnes samlad en någorlunda uttömmande provsaming av de former, i vilka tennet uppträtt som hushållsföremål i vårt land. Naturligen är det främst bland de större och dyrbarare föremålen, som luckorna i samlingen äro flest. Dessas förekomst i jämförelsevis få exemplar, deras pris etc. göra dem naturligen mera sällsynta bland förvärven till ett museum, men så länge ännu många dylika pjäser av gammal svensk tillverkning finnas kvar i gamla hem och hos privata samlare, finnes god förhoppning om, att den redan nu fylligaste samlingen skall efter hand komma att uppnå den fullständighet, som åtminstone *en* samling av svenskt tenn borde äga.

Går man nu från formstudiet till att undersöka stämplarnas uppgifter om tillverkningsorter, mästare och datum, fördelar sig samlingen givetvis i ett ännu större antal grupper, och en mångfald föremål av de enklaste och oftast förekommande typerna visa sig kunna ge åtskillig upplysning till yrkets historia här i landet, formernas utbredning i rum och tid samt frågorna om de olika verkstädernas specialisering etc. För ett grundligt studium av tenn-tillverkningen har givetvis varje föremål med bevarad stämpling sin betydelse som statistiskt material, och vid studiet av den Löwenadlerska samlingen har det besannats, att någon utrangering av dubletter knappast kan ifrågakomma ens i en samling, som är så nummerstark och innehåller så långa sviter av vissa föremålsslag, tallrikar, fat, stop etc., som denna.¹

Samlingens allra flesta föremål äro av svenskt ursprung; endast några få pjäser härstamma från England och Tyskland. Till tiden fördelar sig det svenska materialet så, att endast ett mindre antal nummer tillhöra 1600-talet, under det att huvudmassan kommer på 1700- och 1800-talen. Från yngre Vasatid äro helt naturligt blott

¹ Efter ankomsten till museet undersöktes samlingen ur stämpelsynpunkt av civilingenjör Albert Löfgren, varvid förf. biträdde. På de bestämningar, som därvid gjordes av flertalet föremål, grunda sig alla i denna uppsats meddelade uppgifter om mästare, dateringar o. dyl. Jämför nedan sid. 92.

enstaka föremål; ett något större antal illustrerar den karolinska tidens former. Rokokon däremot är ymnigt och synnerligen vackert företrädd, och såväl 1700-talets senare stilformer som 1800-talets tillverkningar räkna talrika representanter.

Den övertvägande delen av samlingen har kunnat bestämmas med hjälp av stämplarna. Blott ett mindre antal föremål sakna dylika eller äro så slitna, att stämplarna ej kunnat tydas. De i samlingen representerade svenska mästarna uppgå till ett antal av omkring 150, fördelade på ett fyrtiotal städer i rikets olika delar. Det ojämförligt största antalet mästare visar naturligen Stockholm — över 40 — under det att landsortsstäderna, som aldrig ägde så många tenngjutareverkstäder, i regel äro företrädda med blott ett mindre antal mästare. De småländska städerna bildå härvidlag undantag. Smålandssamlingen är nämligen synnerligen rikhaltig, rymmande närmare 300 föremål, vilka ganska fylligt representera mästarna i städerna Jönköping, Eksjö, Vimmerby, Västervik, Kalmar och Växjö. Detta förhållande utgör en antydning om, att en stor del av samlingen på Anneberg hopbragts i grannskapet däromkring.

En annan föremålsgrupp av anmärkningsvärd fyllighet utgöra de 132 föremål, som utgått från en och samma verkstad i Hudiksvall, vilken i tur och ordning föreståtts av tre olika mästare: Lars Fredrik Fahlander, Gottlob Fredrik Baumann och Anders Näsman. Bland det stora antalet tallrikar från denna verkstad kan man plocka ihop hela dussin, som samma år gjutits i samma form, enheter alltså av en art, som endast mycket sällan komma oskingrade till ett museum. En hel uppsättning av tennkärl, sådan den under tennets välmaktstid anskaffades till en bosättning, är en sådan enhet, som ett kulturhistoriskt museum framför annat skulle ha behov av, men som väl intet museum i vårt land ännu äger.

Någon närmare redogörelse för föremålen eller översikt över de skilda verkstädernas produkter kan ej rymmas inom ramen för detta meddelande och torde ej håller vara behöflig, då detta material kommer att ingå i den handbok över det svenska tennhantverkets historia, som ingenjör Albert Löfgren inom den närmaste tiden ut-

Fig. 5. Oval terrin med fat. Av Carl Wesman, Stockholm, 1769. Terrinens längd 40 cm., fatets längd 48,1 cm. Nord. M. 133,139.

Fig. 6. Rund terrin. Av Samuel Weigang, Stockholm, 1784. Bredd 37,2 cm. Nord. M. 133,138.

Fig. 7. Oval terrin. Av Melchior Beck, Stockholm, 1746. Längd 38,3 cm.
Nord. M. 133,136.

Fig. 8. Tekanna. Av Johan Sillström, Västervik, 1771. Längd 23 cm.
Nord. M. 133,008.

ger.¹ Såsom några enstaka exempel på den Löwenadlerska samlingens innehåll meddelas emellertid här avbildningar av några föremål, vartill ett par förtydligande notiser här nedan följa.

Till praktsakerna av mer individuell betydelse får man räkna tvåanne välkommor, behängda med silverplåtar och försedda med inskrifter (fig. 1 och 2). Å ingendera är emellertid angivet, för vilket ämbete eller gesällskap den är tillverkad, och en jämförelse mellan namnen å välkommorna och i motsvarande ämbetens böcker i Nordiska Museets skråarkiv har endast givit negativt resultat. Uppgifter varigenom dessa föremål kunna bestämmas kunna emellertid finnas annorstädes, och för att underlätta en identifiering meddelas här nedan de å välkommorna befintliga inskrifterna.²

Den äldre välkommen (fig. 1) bär årtalet 1671 samt emblem, som antyda att den tillhört kleusmeder eller låssmeder. Å locket är fästad en sköld hållen av en stående man. Å skölden äro ingraverade korslagda nycklar och hammare samt årtalet 1671. Samma märke och årtal äro graverade å en fana, som sköldhållaren bär i högra handen. Å bågarens liv äro graverade följande inskrifter: MARTIN HANTZKA — GEORGE KLIEPEN — HANS REGLIS — Ao. 1671. — GEORGE TARAN — CHRISTIANS KERMAS — GOTERIET VOGT — CHRISTTOE KLEOVAS — CASPÄR HAKATZ — 1671. På bågaren hänga sex silverplåtar med driven och graverad ornering och följande inskrifter jämte emblem, hammare och korslagda nycklar: 1) Ålder Man Oluf NärBy: 1:6:8:6: N:o 1. — 2) Nils Blombeck d: 8 Aug. 1768. (Silverstämplar för L. Boye, Stockholm, 1768.) — 3) Iohan: Wolfert 1755. — 4) S. Celse. 1772. — 5) I. Hamnn. d. 22 Maj A:o 1732. — 6) Petter: Myrström d: 24. Februari. 1752. Locket har burit stämplarna, vilka dock vid en reparation blivt nästan utplånade.

Den andra välkommen (fig. 2) är enligt stämplarna förfärdigad av mästare Melchior Beck i Stockholm år 1735. Å bågarens liv är ingraverat: Detta är Skomakare Gesällernas Wählkomitè Förstädare.

¹ ALBERT LÖFGREN, Det svenska tennhantverkets historia, utges genom Nordiska Museet och kommer att omfatta tre delar, varav den första beräknas utkomma inom den närmaste tiden. Beställningskort med meddelande om arbetet åtföljer detta häfte.

² Ifrågavarande skråhandlingar finnas förtecknade av G. UPMARK i Meddelanden om skråafdelningens i Nordiska museet arkiv. (Meddelanden från Nordiska Museet 1901, sid. 256 ff.)

E: Lundberg P: Runqvist. 1735. ålt: Geseln: P: Åman: Å en flagga, som hålles av en på locket stående man, är graverat: ANNO VIVAT 1735. Kring bågaren hänger dels en krans av fem silverplåtar med skomakareemblem å ett par, men utan inskrifter, dels en krans av sex förgyllda specieriksdalrar från konungarna Fredrik I (1735) t. o. m. Karl XIV Johan (1821).

Ännu ett skräföremål finnes i samlingen, ett stort, slätt, cylindriskt kärl med handtag och kupigt lock. (Fig. 3. Hela höjden 53,8 cm.) Å kärlets ena sida är graverad en krönt kringla omgiven av en krans samt därunder följande inskrift: Ålt. Gesellerna: Frederick. Galle. Iacob. Iohan. Råthie: Skaffarena Iohan Bergström Gustaf Asklöf. Lådskrifwaren: Iohan. Hinrick Lvndh 1790. Kärlet saknar stämplrar och som synes är ej det ifrågavarande bagaregesällskapet hemort angiven i inskriften.¹

Den som fig. 4 avbildade kalken äger genom sin inskrift ett särskilt intresse. Å kuppen finnes graverat ett krucifix och på siddorna därom inskriften: .S. Hedwig Eleonoræ. Fattighws. Kalck Och. Disk Anno 1750. Disken, paténen, finnes ej nu i kalkens sällskap. Denna är stämplad av Carl Sauer d. ä. i Stockholm år 1749.

De övriga här avbildade föremålen tillhöra alla 1700-talet, utom den som fig. 9 avbildade ljusstaken av typ från 1600-talet. Flera par dylika äro kända, bärande samma stämplrar som denna, tillhörande en Uppsala-tenngjutare med initialerna G. G.

Fig. 7 och 10 visa två föremål av samma tenngjutare, som gjort välkommen fig. 2. De äro prov på den karolinska tidens former, dit man även får räkna sockerbössan fig. 11 och handkannen fig. 13, fastän dessa senare blivit gjutna så sent som år 1759 resp. 1768. Bland föremålen från denna period kan dessutom förtjäna att påpekas ett här icke avbildat stort runt fat, gjort av tenngjutaren Johan Johansson i Stockholm i början av 1700-talet. Bland alla de präktiga tennfaten i den Löwenadlerska samlingen är det det största och för övrigt även i museets samling över huvud. De runda fatens format krymper sedermera allt efter som tiden lider, vadan det är historiskt riktigt, att det största träffas på denna tid.

¹ Rörande identifiering av denna ort gäller detsamma som ovan sid. 92 anförts om välkommorna.

Fig. 9. Ljusstake. 1600-talets mitt. Av mästare G. G., Uppsala. H. 31,9 cm. Nord. M. 132,804, b.

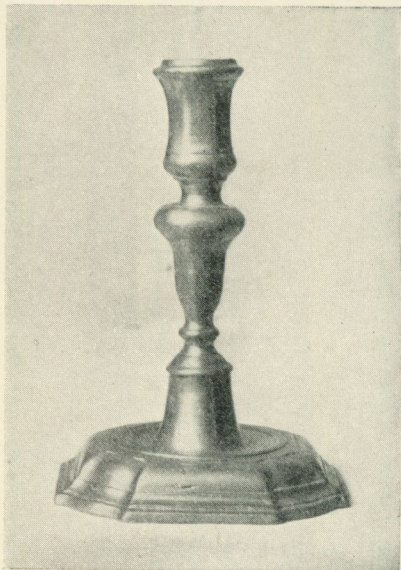

Fig. 10. Ljusstake. Av Melchior Beck, Stockholm, 1738. H. 16 cm. Nord. M. 132,769, b.

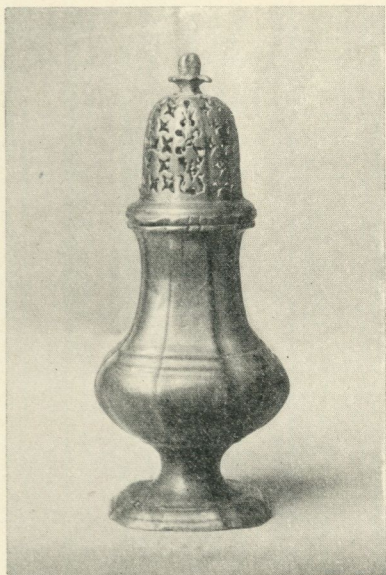

Fig. 11. Sockerbössa. Av Petter Svan, Stockholm, 1759(?). H. 16,8 cm. Nord. M. 132,983.

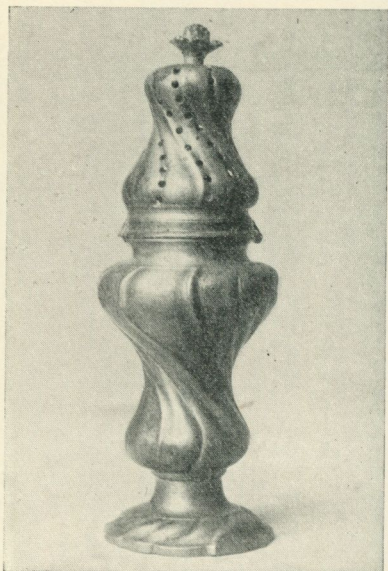

Fig. 12. Sockerbössa. Av Petter Näsman, Gävle, 1763. H. 22,7 cm. Nord. M. 132,984.

Fig. 13. Handkanna. Av Sven Roos, Göteborg, 1768. H. 20,1 cm. Nord. M. 132,951.

Fig. 14. Handkanna. Av I. G. Ryman, Stockholm, 1767. H. 19,6 cm. Nord. M. 132,941, b.

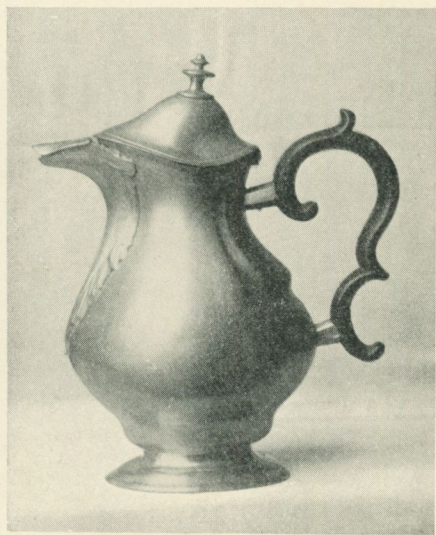

Fig. 15. Kaffekanna. Av Johan Sillström, Västervik. H. 26 cm. Nord. M. 132,999.

Fig. 16. Kaffekanna. Av Gudmund Östling, Vimmerby, 1766. H. 25,7 cm. Nord. M. 132,994.

Den närmast följande stilen, rokokon, illustreras av de övriga här avbildade föremålen, bland vilka framför allt terrinen fig. 5 bör framhållas som ett synnerligen värdefullt museiföremål. Den tillhör de ståtligaste serviskärl, som tillverkats av tenn hos oss, och är samtidigt högst representativ för sin tids former, och dessutom är garnityret komplett, försett som det är med samtidigt och i samma stockholmsverkstad gjort fat. Rokokohandkannan fig. 14, som i samlingen åtföljes av tillhörande fat, är likaledes ett gott exempel på stockholmsverkstädernas alster från rokokotiden, under det att ett par småländska verkstäder illustreras av kannorna fig. 8, 15 och 16. Den sistnämnda har utgått från den ytterligt produktive mästare Gudmund Östling i Vimmerby, i den Löwenadlerska samlingen företrädd med ett femtiotal föremål. De båda förstnämnda komma från en tenngjutare, som tydligen var försedd med en god uppsättning originella rokokoformar, Johan Sillström i Västervik.

Den första offentliga visningen av det Löwenadlerska tennet i Nordiska Museet skedde under våren 1919, sedan samlingen blivit nummer för nummer studerad. En tillfällig utställning var då i anledning av denna gåva anordnad i museet för att visa en översikt av det svenska tennets formförråd under 1600-, 1700- och 1800-talen.¹ Urvalet för denna utställning var gjort dels ur museets äldre samlingar och några privata samlingar, dels och till övervägande delen ur den Löwenadlerska donationen. Efter utställningens slut utföres nu närmast inrangerandet i de permanenta utställningarna av allt det förnämsta och för museet betydelsefullaste av samlingens föremål, under det att det övriga ingår i den studie-samling, ur vilken forskningen och de specialintresserade ha tillgång att hämta kunskaper utöver dem, som de för den större allmänheten avsedda utställningarna kunna ge. Det närmast förestående tillfälle, då ett större antal av samlingens föremål komma att publiceras, torde bli i den ovan omtalade, till vilken den för det svenska tennet intresserade härmed kan hänvisas.

¹ Jämför: Nordiska Museets tillfälliga utställning n:o XV. Utställning av svenskt tenn, maj—juni 1919, kort vägledning av Sigurd Wallin. Sthlm 1919.

EN GRUPP NORRLÄNSKA PORTALER OCH DERAS MÄSTARE.¹

Av

EMANUEL HOFREN.

Långt inne i landets avlägsnaste trakter har under århundraden en rikt blomstrande folklig konst fört sitt liv. Av senare tidens forskning har den dock varit tämligen obeaktad, endast de sista årens begynnande forskningsarbete ute i bygderna, förenat med utställningar av gammal kyrklig konst o. dyl., har riktat våra blickar mot denna ofta ganska självständiga och vackra konst sådan den ter sig i templen. Men inte blott i kyrkorna finnas dess minnesmärken, ehuru de där av lättförklarliga skäl äro talrikast; de rika borgarhemmen i städerna, landsbygdens herrgårdar, prästgårdar och förmögnare bondgårdar ha haft glänsande inredningar, verkställda av bygdens egna snickare och målare. Det är egentligen på de sista två hundra åren som denna folkliga konstutövning faller. Sina motiv togo dessa mästare oftast ur tidens rika litografiproduktion; Billmarks litografier ha t. ex. bevisligen flerstädes tjänat som förebilder till väggmålningar i Norrland. Till ornament i målning och snideri kunde motiven lätt hämtas ur franska och svenska ornamentsstick, som ymnigt spredos.

Dessa inredningar, lösa eller fasta, försvinna fort. Särskilt är detta fallet uppe i det avlägsna Norrland, där förståelsen för det som är fornt och vackert numera synes vara sorgligt liten. Där finnas nu ytterst få spår av de gamla vackra hemmen bevarade. Dock så mycket, att det kan ge en god bild av hur pass rika och vackra former man ville ge sin omgivning där uppe i norr, såväl

¹ Undersökningen är utförd i samband med Nord. Museets byundersökningar.

inom allmogens krets som inom »ståndspersonernas» i städerna och på bruken.

Adelsgårdar ha aldrig funnits i Norrland. Den fria, rika och självmedvetna norrländska allmogens kultur har emellertid ägt mycket av vad sörlänningen skulle kalla herrgårdsprägel, stora rymliga hus med rik möblering och präktig utstyrsel av väggar och tak var inte ovanligt. Jämtte kyrkornas inredningar utgöra de smakfulla prov på den provinsiella hantverkskultur, som här i landet är i det närmaste utforskad.

Särskilt 1700-talet är rikt på minnen, och jag vill här nedan fästa uppmärksamheten på en grupp ångermanländska träsniderier från gustaviansk tid och tidig empire.

Ångermanlänningen har av ålder varit händig träsnidare, en sak som man genast inser, då man står inför någon representativ samling bondesniderier från denna bygd. Under årtiondena kring 1800, då där uppe rädde jämförelsevis goda tider, växte nyanskaffningsivern inom kyrkorna, de gamla medeltida gråstenstemplen och deras utstyrsel förkastas, stora nya kyrkor uppföras i myckenhet, sådana byggmästare som Hagmansson och Geting¹ ha en stor mängd av dem på sitt samvete. Såväl byggmästaren som dekoratören voro allra oftast enkla allmogemän eller en närbelägen stads snickare, förgyllare eller »schatullmakare». Prästgården var också ofta hård för konstutövning, så gjordes t. ex. altaret i Lycksele kyrka av en broder till kyrkoherden därstädes, Pehr Fjellström. Men det som är av största intresse härvidlag är dock den rika förekomsten av sådana mästare som i kyrkböckerna ofta tituleras »bonden och bildhuggaren». Sådana namn som Pehr Sundin, Anders Ersson, Pehr Olsson i Jämtland, Pehr Pehrsson, Zakris Persson och andra i Ångermanland äro vanliga. Tack vare dylika mästare råder ofta ett innerligt samband mellan allmogehemmen inom en viss trakt och utstyrseln i kyrkan; möbler och annat från de förra fingo ofta låna drag från den senare, som å sin sida mer än ofta

¹ »Byggmästaren konstförfaren» *Pehr Hagmansson* från Medelpad, en under 1700-talets andra hälft ytterst produktiv arkitekt. Byggde bl. a. Högsjö kyrka i Ång. *Geting* var hemmansägare på Åbord i Högsjö sn, Ång. Byggde en mängd kyrkor, t. ex. Lit i Jämtl. 1796, Gudmundrå i Ång. 1807, Nätra, Nora i Ång., Ljustorp i Medelpad.

visar en ren allmogeprägel. Detta sammanhang har hittills föga varit beaktat. Ett inträngande i allmogens möbelkonst kan ge ofantligt mycket till kännedomen om kyrkornas konstinventarium och dess mästare, liksom kyrkornas säkrare dokumentariska uppgifter kunna vara till stor hjälp för den som forskar i allmogens slöjd.

Den nämnda nyanskaffningsivern, som började efter 1700-talets mitt, skapade nu en stor mängd allmogemästare i de norrländska bygderna. De flesta kyrkornas inredning företer gustaviansk och nyklassisk prägel;¹ av den stora mängd norrländska allmogemöbler — mestadels från Ångermanland — som finnas bevarade i museer och ute i bygden företer det stora flertalet samma karaktär. All tradition om deras mästare är nu tyvärr oftast död.

Utställningen av kyrklig konst i Härnösand 1912 bragte emellertid i dagen en hel del prov på betydande ångermanländska mästars kyrkliga verksamhet.

Bland dessa nämnes av Cornell¹ också *Pehr Westman* som mästare till altaren i Anundsjö fr. 1780-talet och Tynderö, Medelpad, 1790-talet. På stilkritiska grunder böra väl också till hans arbeten hänföras altaret i Häggdånger, ävensom arbeten i konstnärens hemkyrka, Högsjö. Alla kyrkorna utom Tynderö ligga i Ångermanland.

Jag vill ej här fästa mig vid dessa kyrkliga arbeten, endast påpeka hos dem en utveckling från rena rokokostildrag hos Anundsjö-altaret med dess svängda ram och dåligt utförda profilerer, över de rent gustavianska arbetena i Högsjö, till Tynderö och Häggdångers-altarnas begynnande klassicism, sidopilastrarna ha här retat ut sig, profileurerna försvunnit, det är en klassisk renhet i hela uppbyggnaden. Samma utveckling kan man i stort spåra inom den grupp av portar och möbler, som jag vill hänföra till denne mästars verk.

De upplysningar om Westmans liv och leverne jag hittills lyckats få² äro torftiga. Han föddes 1757 på Hemsön i södra Ångermanland, där hans fader Jöns Jöransson ägde ett hemman i

¹ Cornell, Snickarkonst och skulptur, i »Studier från Härnösandsutställningen 1912», samt »Katalog, upprättad av Henrik Cornell».

² Ur Högsjö kyrkoarkiv samt kvarlevande muntlig tradition.

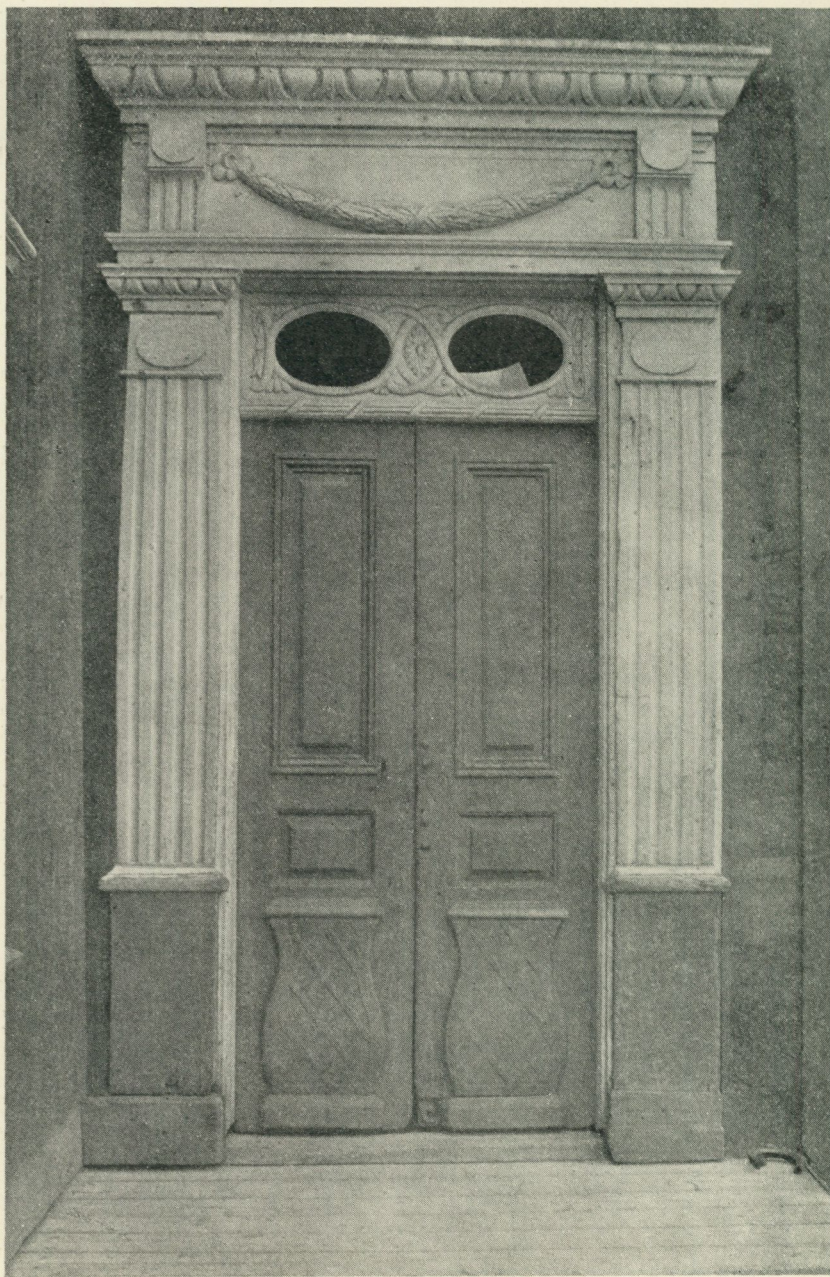

Fig. 1. Portal. Veda by. Högsjö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

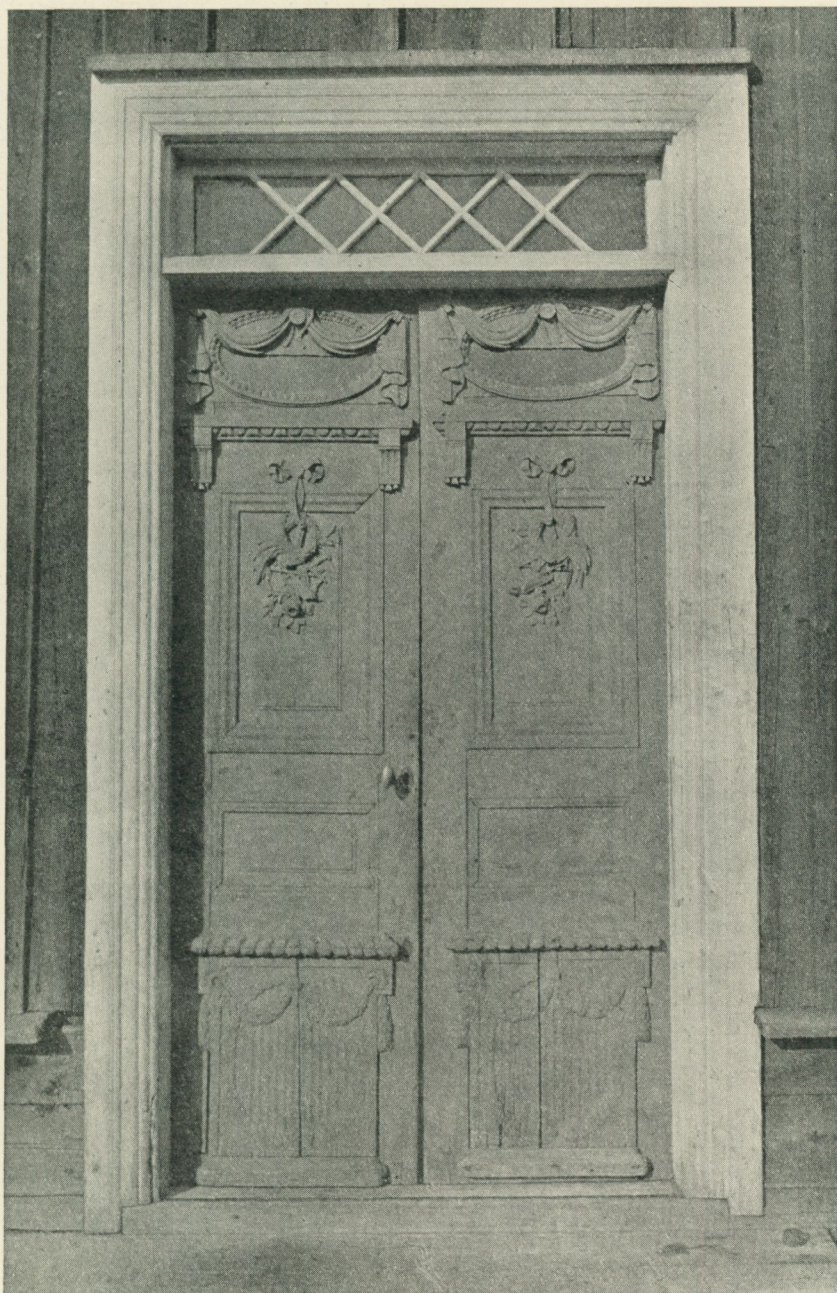

Fig. 2. Portal. Utanö by, Hemsö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

Utanö by, som sedan övertogs och brukades av sonen Pehr. På gamla dagar flyttade han över till det närbelägna Nora, där han dog. Sin första utbildning synes han ha fått hos någon av rokokotidens betydande ångermanländska kyrkokonstnärer, Anundsjöaltaret tyder med bestämdhet på detta.

Det ganska stora antal möbler och portar, som finnas bevarade efter honom, har han förfärdigat, då han om vintern satt på sitt ägande hemman, fri från sommarens jordbruksarbete. Dylika ting fraktades då för tiden lämpligast sjövägen, därför finner man också Westmans arbeten i ett ganska begränsat område kring hans ö, kusttrakterna av grannsocknarna Nora, Högsjö, Säbrå, på Åbordsön och i Härnösand.

Av Westmans *portar*, den del av hans arbeten, som jag här egentligen vill fästa mig vid, finnas de flesta på Hemsön, där så gott som varje äldre och större bondgård är försedd med rik snidad port. Denna ö var ju också sätet för en urgammal rik storbondestam, den s. k. »hemsöadeln», som berömmar sig av adligt stamträd, och väl gärna ville visa sin särställning med någon yttre prakt. Annars är det gästgivargårdar som velat markera sin förnämligare art med en snidad portal. I Härnösand äga ett par gamla borgargårdar vackra dörrar av Westmans hand.

De ångermanländska bondgårdarnas mangårdsbyggnader sakna sällan konstrikt snidade dörrar, fast av betydligt enklare slag. Vanligast äro här som annars i Nord-Sverige de rutade dörrarna; det medeltida pergamentsmotivet återfinnes också mycket ofta på dörrspeglarna. Besläktat med detta är väl tekniken med grunda parallella refflor, som är så vanlig i mellersta Norrlands kyrkokonst och allmogeslöjd. Dessa refflor pryda ofta såväl möbler som dörrar och äro av mycket förnäm verkan. Under 1700-talet växte praktlystnaden också på detta område. Jämte Westmans portar skuros t. ex. i övre Ådalen något senare av den betydande bondemästaren Zakris Persson från Lidgatu smakfulla dörrar, där den huvudsakliga orneringen utgjordes av de gustavianska rosorna.

Av de portar, som säkert äro skurna av Pehr Westman, måste en sådan som fig. 1 från gamla gästgivargården i Veda, Högsjö

sn, vara bland de äldsta. De svängda dörrspeglarna tyda på detta. Annars är här den sparsamma dekorationen rent gustaviansk.

Huvudverket inom den äldre gruppen är dock dörren fig. 2 från Utanö i Hemsö sn. Här har väl också funnits en ståtlig omfattning, som vid dörrarnas flyttning från en äldre riven byggnad förstörts. Porten är ett verkligt konstverk. Varje detalj är gjord med beundransvärd skicklighet och omsorg. De övre speglarna prydas av utomordentligt vackra trofégrupper, lantmannens ädla emblem: plog, skära, lie, spade, kärve, sammankomponerade med ros och lagerkrans. Som ungefärlig tillkomsttid får väl sättas 1790-talet.

Porten fig. 3, också från Veda i Högsjö, har ett motstycke å Westmans gamla gård på Hemsön, där dock ytorna fått en rikligare ornamental utsmyckning. Bland annat uppträder där det flätade bandet, ett ornament som Westman förälskat sig i, så gott som alla sina arbeten har han prytt med detta. Ornamentet hör ju hemma i tidsstilen; i 1500- och 1600-talens folkliga konst i Norrland var det emellertid också ytterst vanligt.

Den egendomliga pilasterkapitälerna återfinnes på nästa port fig. 4, från Daloms by på Hemsön, huvudverket inom en yngre grupp. Här möta vi ett helt nytt dekorationsprogram, den gustavianska stilens girlander, band och knutar ha avlösts av en typisk empireörnering med gripars, urnor, fint rankverk, spöknippen.

Samma typ i enklare utformning visar en port från Rö i Högsjö, daterad 1813, och ett par i Härnösand. Fig. 5, från Torroms gästgivargård i Nora sn, visar empireornament insatta på en porta av typen fig. 3. Överstykets stora gripars erinra starkt om det i Norrlands allmogekonst så vanliga tvådjursmotivet. Säkert var det med en viss förtjusning Westman fann detta motiv i empiren. Han har också mycket ofta använt det, förstorat det och gjort det till det centrala i örneringen. Bland annat på s. k. »imperial-sängar», där ryggen ofta prydas av ett par dylika djur.

Att empirens stilformer så pass tidigt — redan på 1790-talet — trängt ända upp till Ådalen kan synas ägnat att förvåna. Men dessa visade i allmänhet tendens att snabbt spridas; Desprez,

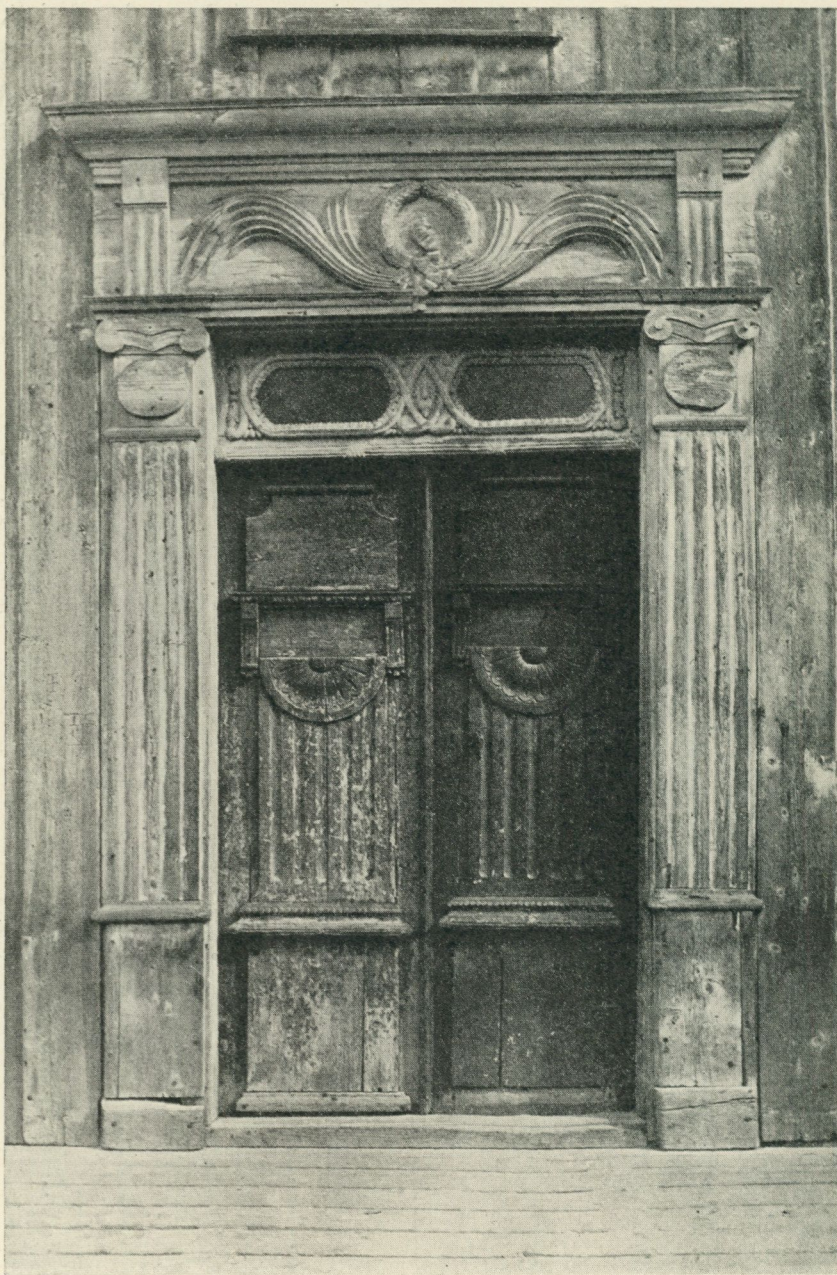

Fig. 3. Portal. Veda by, Högsjö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

Fig. 4. Portal. Daloms by, Hemsö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919

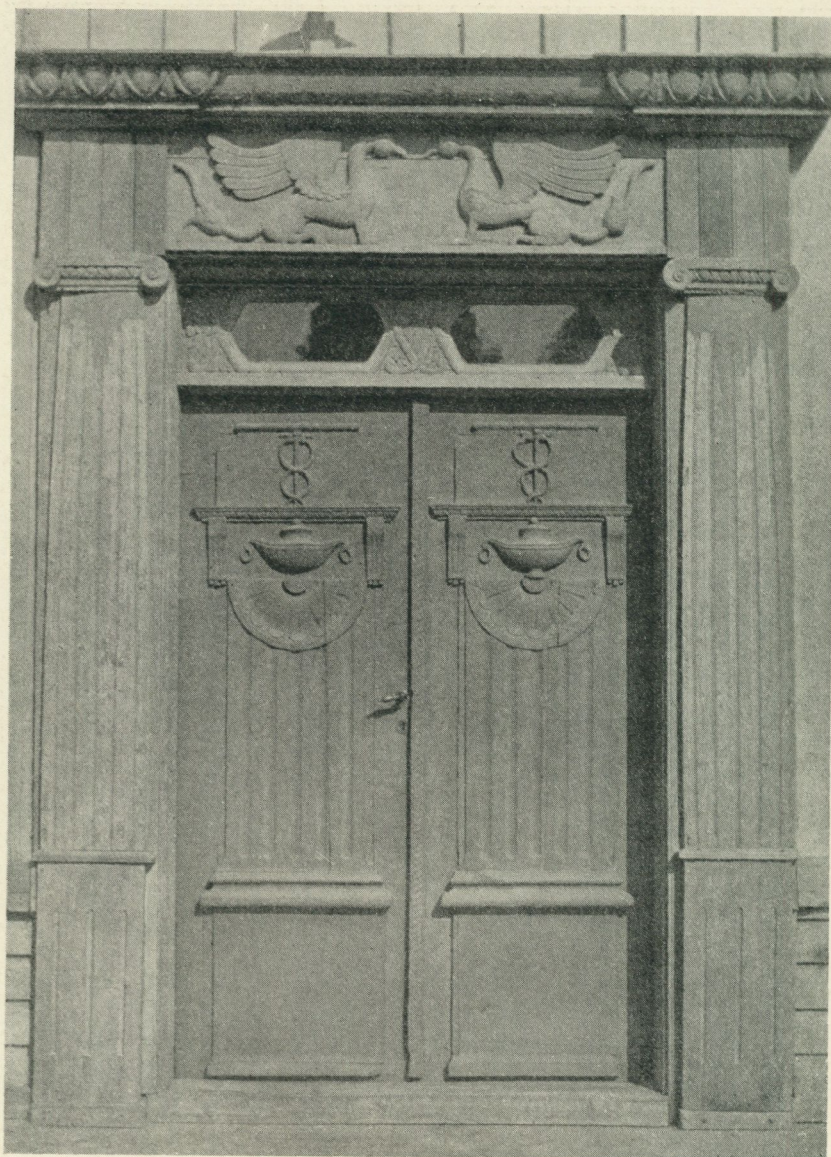

Fig. 5. Portal. Torrom, Nora sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

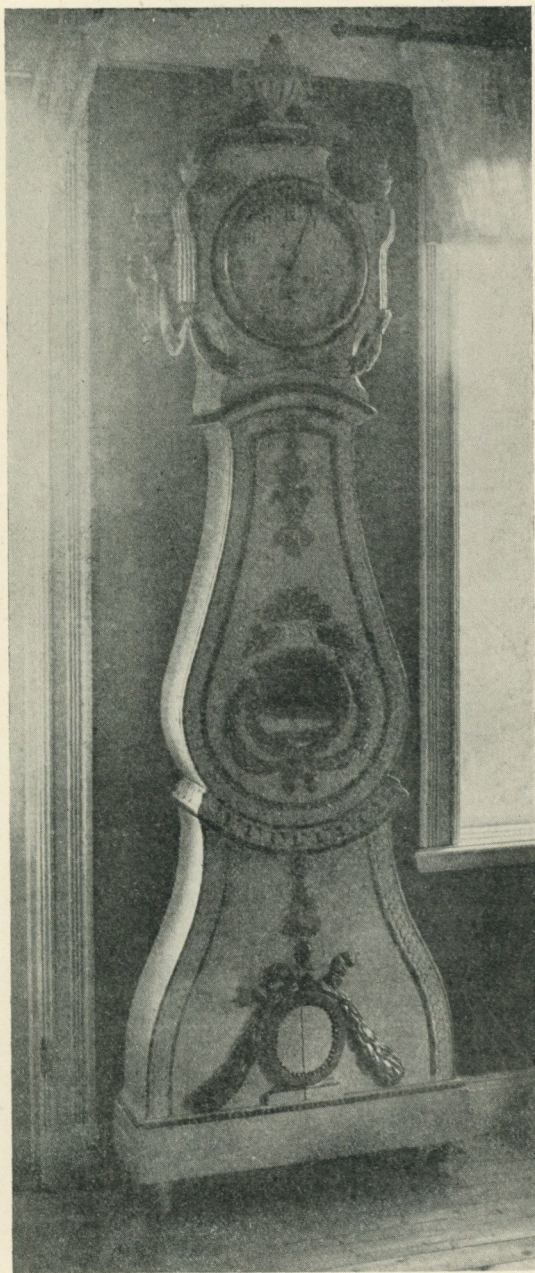

Fig. 6. Klockskåp. Rö by, Högsjö sn, Ångermanland.
Em. Hofrén foto 1919.

Tempelman och bröderna Masreliez uppfostrade ju en mängd småmästarare, dekorationsmålare och ornamentsbildhuggare, som i landsortens kyrkor och borgerskapets mobiliar spridde de nya konstnärliga idéerna.

Bekantskap med de nyantika stildragen kunde dock Westman göra på närmare håll. Tempelmans stora praktfulla gymnasiepalats i Härnösand stod på 1790-talet färdigt och var klassicismens första stora monument i Norrland.¹ Bildhuggeriarbetet, som ritades av Tempelman utfördes till stor del av Pehr Westman. Så snidade han bland annat för festivitetsalen en kateder, som pryddes av två bronserade sfinxer på höga ornerade postament, vidare tre portaler, av vilka en nu äges av Härnösands Museum, de andra smycka ett par gamla hus i staden.

Tack vare Westman blev Tempelmans arbete här av större betydelse än han själv troligen anat. De nyklassiska idealen trängde snabbt in i den folkliga konsten i Ångermanland; Westmans altaren i Tynderö och Häggdånger måste vara gjorda strax efter konstnärens verksamhet vid gymnasiets byggnadshyttta.

Här mötte alltså Westman nu både tvådjursmotivet och andra empireornament, som han sedan så flitigt använt sig av. Hans portaler i denna nya stil få väl sättas till tiden omkring 1800.

Empireimpulser kunde han möjligen också få på andra sätt, ett och annat av J. B. Masreliez' arbeten fann väl vägen ända upp till det avlägsna Norrland; Härnösands Museum äger ett skrivbord, som synes vara originalarbete av honom.

Westmans empire är dock strängt folklig, alla ornament ha en rätt grov karaktär, emellanåt blandade med allmogemotiv. Särskilt visa hans arbeten, huru de spröda empireornamenten fått foga sig efter furuns formspråk. Trots att allmogens möbelkonst nu börjar mera slaviskt följa växlingarna inom den stora stilen, håller den dock alltjämt hårdnackat fast vid vissa av sina egna urgamla karaktäristika. Gedigenhet och styrka var det förnämsta villkoret, bondens möbler voro ju också i stort sett avsedda till dagligt bruk.

¹ Om gymnasiets byggnadshistoria har rektor Gösta Bucht skrivit en intressant artikelserie i Härnösands-Posten 1917.

Av Westmans *möbler* visar jag ett par prov. Klockskåpet fig. 6, förfärdigat 1806, är ett praktfullt arbete. Sängen, fig. 7, är en s. k. »imperialsäng», utdragssäng, en möbeltyp som av Westman för första gången infördes i dessa trakter. Fig. 8 visar ryggstycket av en dylik praktig möbel, tillhörig museet i Hernösand. Typen blev i hast mycket populär och avlöste den äldre »väggsängen» i flera våningar och den ännu äldre »standsängen», en lådförmig medeltida typ på fyra fötter. Med den i allmoge hemmen så vanliga väggsängen ägde den nya typen ett gemensamt, den var mycket rymlig, en sak som man satte stort värde på uppe i Norrland och som utan tvivel bidrog till dess popularitet. De sängar av Westmans hand jag känner till ha en rätt praktfull prägel och voro väl i allmänhet avsedda för förnämliga gäster. Till bröllop i storbondens hus anskaffades väl också gärna en dylik praktmöbel.

Westman tillskrives också en hel del av de gustavianska vanliga sofforna med pinnrygg. Många ha som egentlig dekoration ett brett flätat band på framsidan, som starkt påminner om Westmans art; detta ornament var ju dock ganska vanligt i tidsstilen, och det är vanskligt att därför tillskriva honom dessa möbler, då han i motsats till flera andra mästare aldrig signerade sina arbeten.

All ornering är snidad i trä. Annars är ju för empiren karaktäristisk frånvaron av snidad ornering, som ersattes av metallbeslag. Westmans förnäma träsnideri vill ibland ikläda sig dylik metallmask, på en i Härnösands Museum befintlig säng, där färgen synes vara ursprunglig, äro ryggstyckets båda gripnar bronserade, sängen i sin helhet är mörk.

Pehr Westmans jämförelsevis höga stil på dess väg ner mot den rena allmoge konsten visa en del portar, förfärdigade under 1800-talets första årtionden av hans efterföljare snickaren *Sven Hägglund*, torpare i Kojbacken på Hemsön, född 1801 i Säbrå. Den rena allmoge karaktären framträder här tydligt. Vackra prov på hans portar ses på fig. 9 och 10. Dörren, fig. 10, prydes av ett egendomligt palmettliknande ornament, som väl är en degeneration av Westmans empireurnor. Överstykkena visa också tydlig allmogeprägel. Andra dörrar prydas av avlånga bladrosetter, som

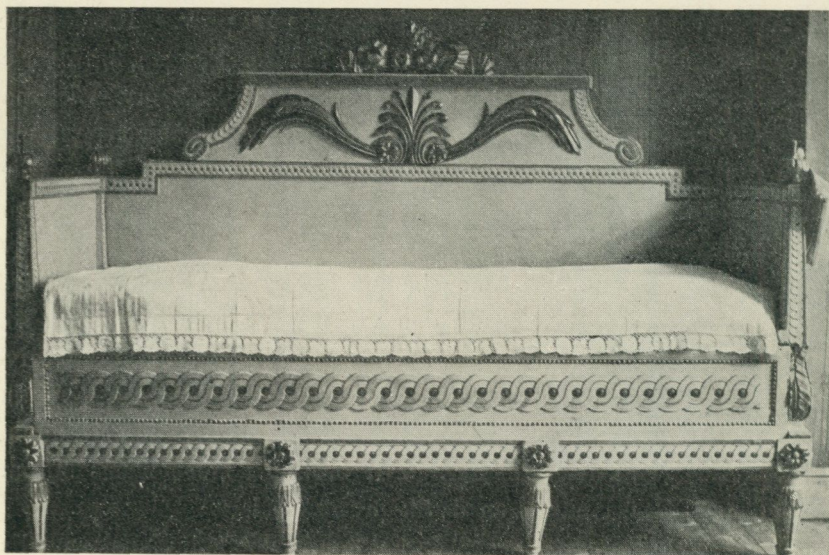

Fig. 7. Säng. Torrom, Nora sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

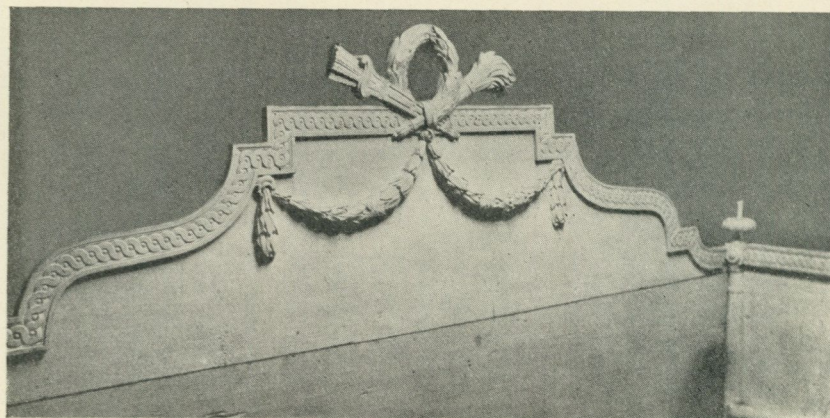

Fig. 8. Säng. Härnösands museum. Em. Hofrén foto 1919.

Fig. 9. Portal. Hultoms by, Hemsö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

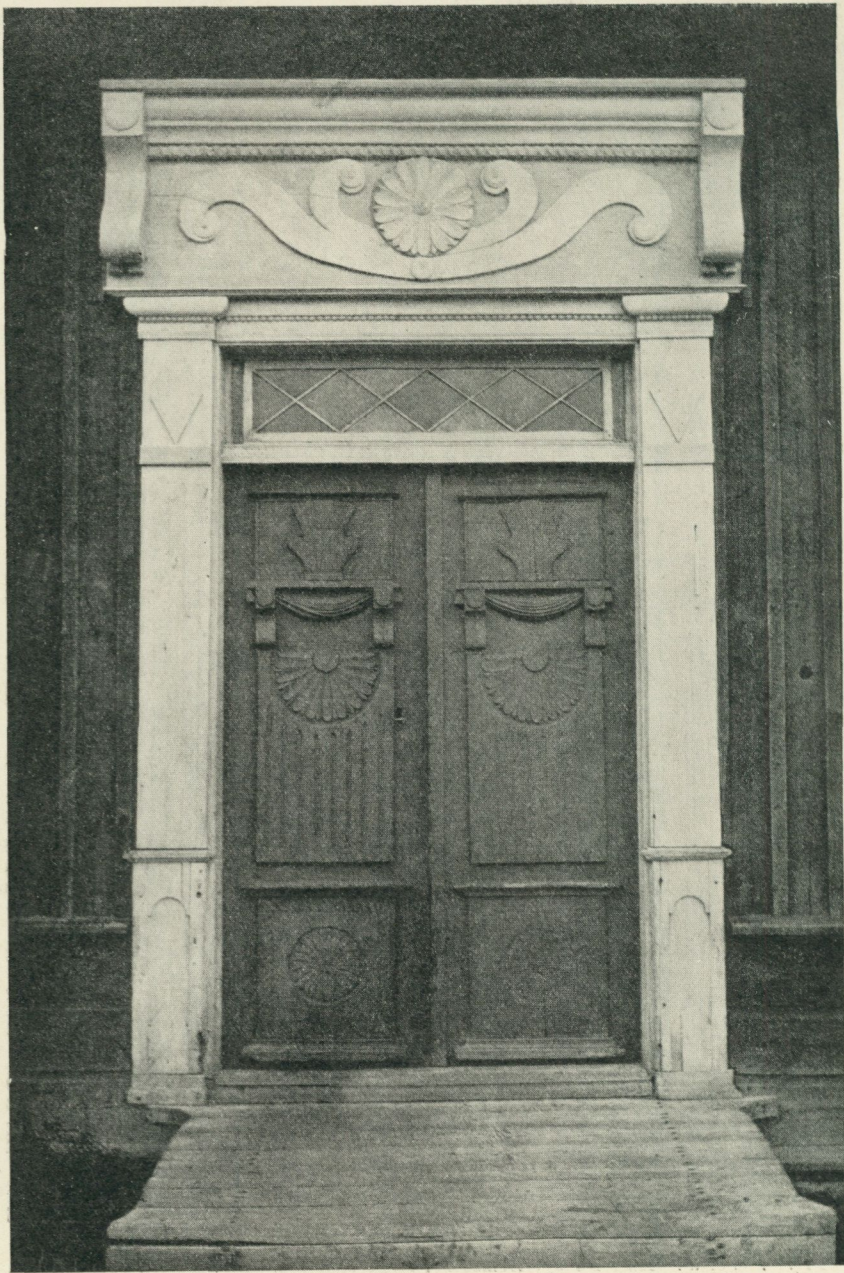

Fig. 10. Portal. Nordanö by, Hemsö sn, Ångermanland. Em. Hofrén foto 1919.

avgjort tillhöra allmogekonsten. Det samma gäller om de rombiska figurerna på dörrens fyllning, t. ex. fig. 9, ett ornament som är rätt vanligt på enklare dörrar från Ångermanlands och Medelpads landsbygd.

Med Sven Hägglund slutar denna portalskulptur; jämte Pehr Westman står han bland de allra sista bondemästarna i dessa bygder. Efter dem kom ju en ny tid, som började förlora blicken för de konstnärliga synpunkternas betydelse även i det dagliga livet, en tendens som lett därefter, att den folkliga konsten under 1800-talet småningom tynade av och dog.

Fördjupade forskningar i dessa och andra bondekonstnärers verksamhet skola med säkerhet ge ännu flera resultat. Bland den folkliga stilhistoriens intressantare företeelser är i varje fall empireornamentens vandring från revolutionens och kejsardömets Paris ända upp till norrländska bondstugor och landskyrkor. Mycket avslipades stilen under denna långa färd, men behöll dock åtskilligt av den värdighet som ej alls passar illa i norrländsk allmogemiljö.

HUDAR OCH SKINN SÅSOM OFFER.

Av

N. E. HAMMARSTEDT.

I L. Borgströms nu mera i tryck föreliggande »Berättelse öfver en resa i Vermland sommaren 1845»¹ finnes om Torskogs kyrka i Dalsland följande utsaga. »Torskogs kyrka har af ålder varit en offerkyrka: dit har hudarna af alla slagtrade hornkreatur lemnats från en stor del af Dalsland, Vermland och Bohuslän. Igenom dessa skänker har kyrkan blifvit så förmögen, att en stor stenkyrka uppstått i den lilla och uråldriga trädkyrkans ställe. År 1805 vid en Biskopsvisitation varnade Biskop O. Bjurbeck emot denna heden- dom; men med föga framgång. Ty ännu i dag erhåller kyrkan årligen en mängd hudar i offer. Härutinnan kan man väl se omisskänneliga lemningar efter en urgammal Thorsdyrkan!» — Emellertid skrives socknens namn officiellt numera Torrskog, och beträffande dess härledning har docenten J. Sahlgren haft vänligheten meddela följande. »Namnet, hvilket enligt Sverges ortnamn, Vedbo härad, år 1531 skrefs Torsko och Torskog, härleder sig enligt nämnda arbete af ortens läge vid ett par sjöar, som förr hetat Östra och Västra Torr- sjön. Då Torrskog uttalas med ett slags å-ljud, som går tillbaka på gammalt *kort o*, och gudanamnet Tor har gammalt *långt o*, kan man näppeligen anta samband mellan Torrskog och Tor.» Om någon Tors- kult här utövats må således lämnas oavgjort; visst är emellertid i varje fall, att Borgströms uppgift om själva hudoffren har sin riktighet, ty

¹ Utg. av E. Nygren, Karlstad 1915.

denna intygas även av Lignell i dennes »Beskrifning öfver grefskapet Dal»,¹ där det meddelas, att offren huvudsakligen utgjordes av oberedda kalvskinn, att de lämnades av sjuka från kringliggande socknar, samt att de försåldes på auktion för kyrkans räkning. Man kan således icke draga i tvivelsmål, att här ett verkligt offer föreligger och icke någon kvarleva av skatt i den ålderdomliga formen av skinn eller hudar.

Om lapparna, vilka i så många hänseenden länge bevarade tro och sed, som de under hedendomen antagit från nordborna eller utbildat under dessas inflytande, finnas från 1600-talet åtskilliga underrättelser om offerhudar såväl i kyrkor som å hedniska kultplatser. Så förmåler omkring år 1600 Johannes Bureus,² att de lägga renskinn ej blott under vaggmedarna (här måste avses bofast befolkning) utan ock »under Prestens fötter i kyrkiomen». Nu kunde man från vår tids synpunkt icke utan skäl i dessa hudar se helt enkelt mattor för värmens skull, något som kan väl synas hava varit av behov i den gamla tidens ouppvärmda kyrkor. Så sågo emellertid icke den tidens människor saken, och så uppfattades den icke heller av de gamla skildrarna av lapparnas förhållanden. Efter K. B. Wiklunds editioner anföras här ett par sådana från 1600-talet. Tornæus skriver något efter medlet av nämnda århundrade: »När deras Renkalfwar dö, offra dhe en kalfhudh på Altaret under Prästens Fötter, och på Predikestolen wäl många, medh hufwudet, hornen och klöfvarna sammanhängiande, (hwilka dhe sijna Seiter fordom offrat hafwa) twifwels utan, at dhe där igenom en bättre lycka förwänta».³ Ett och annat tiotal år senare antecknar Steuchius: »Uti Luleå blef mig berättat, att Lapparna darsammastädes hafwa för sed, det de wijd marknadztiderna föra Rhenzhudarne med sig till kiörkian, som äro afdragne de Rhenar hwilka offrade äro näst tilförenne Storjunkaren. Desse hudar hafwa de varit wane läggia på altarbotn, där prästen står. Jag kan intz neka, att när iag där war Anno 1686 sådane låge för fötterna wijd

¹ Del 2. Stockholm 1852, s. 111.

² Sumlen (Sv. landsmål, Bil. 1, 2), Stockholm 1886, s. 218.

³ Berättelse om Lapmarckerna (Sv. landsm. XVII, 3), Uppsala 1900, s. 41.

altaret nyss afdragne, hwilka wore ett klart bewijs till de slemmaste afgudadyrkare som der funnos. De äro mäktade behändige att utan prästens wetskap sådana hudar införa i kiörkian, ock nu effter de märkte sig der igenom röias, har iag intz försport annat än de hafwa der med fördrag.» Och på ett annat ställe gör han följande anteckning: »För mig blef berättat, då iag år 1688 war i Luleå Lapmark, att det warit sedwanligt läggia huden af Rbenarne, som woro offerade, på altargolfwet uti kiörkian; som iag ock kan betyga, att der låge någre nyss afdragne hudar. Men ingen wijste hwem dem framburit, eller när de woro dijt lagde, hwarföre blef ock härutinnan en förändring straxt giorder af General Majoren Krusen under en hård undsäielse.»¹ Vid slutet av 1600-talet bör således detta lapparnas offer hava upphört även i sin kristna omklädnad.

Huru det förfors med offerhudarna vid lapparnas rent hedniska högtider erfar man av följande år 1672 nedskrivna skildring: »Widh några offerbergh offera the lefwandes Reenar, hwilka the slackta widh offerbergen och biuda sina wänner till offer, ther kooka och förtära the köttet, thet the kalla Stoorjunckarens gästabodh, lätthandes Skinnet liggia qwarr i några åhr widh offerställen.»²

I de anförda fallen hava såväl hos lappar som svenskar offren utgjorts av hudar av tama djur. Här ifrågavarande slags offer synas emellertid vara av den beskaffenhet, att de till sitt ursprung måste gå tillbaka till en tid, då människorna ännu icke, eller obetydligt, ägde boskap, och då de offerade hudarna alltså togos från vilda djur. Med en viss förwåning finner man ock, att även hudoffer av sistantydde art bibehållit sig hos vårt folk till in i senare århundraden. I sin »Historia om de nordiska folken»³ skriver Olaus Magnus: »Och pläga de gifva Gud det löftet, som de ock ärligen hålla, att öfverlämna huden af de vilddjur, de lyckas döda, såsom offer åt kyrkan att användas till täckelse på altarpallen under prästens fötter, då han förrättar mässan. Dädan har det kommit att prästerna vid bister köld stå uppå en björnhud, när de skola

¹ Graan, Relation o. s. v. (Sv. landsm. XVII, 2), Uppsala 1899, s. 80 f.; 64 f.

² Graan, Relation, s. 64.

³ Del 3. Stockholm 1916, s. 188.

läsa mässan. Har man åter i sina garn fångat en varg, en lo, en räf eller ett annat vilddjur, använder man fromt hudens värde till anskaffande af vaxljus för kyrkans behof.» Björnens hud tyckes således hava haft en särskild betydelse, för så vitt den, om man får tro Olaus, icke i likhet med andra djurs skinn fått behållas ens mot lösen. Att den av Olaus Magnus omtalade seden att till kyrkan avstå hud av dödad björn bibehållit sig långt efter dennes tid framgår av följande anteckning i Skultuna kyrkoarkiv, Västmanland: »Den 7 Novembris anno 1673 lades björnhuden för altaret, som den 6 Julii nästförelidne med stor möda ock tree mäns skadande bleff gripnen i skallet på Eekieby skogen.»¹ Även i Lundby och andra västmanländska kyrkor lära gamla björnhudar ännu finnas kvar eller hava funnits.² Men även den av Olaus Magnus omnämnda seden att lämna också andra rovdjurs skinn till kyrkan tyckes ha bibehållit sig eller åtminstone lämnat spår efter sig in i sen tid i en och annan ort i vårt land. Ett vittnesbörd därom torde jag hava påträffat i Nordiska Museets arkiv i ett manuskript »Småländska kyrkobruk och hemseder (ur sockenstämmoprotokoll från 1700-talet)» av G. Aldén. Från Södra Vi socken i Kalmar län förmåles där, att skinnen av de varger, som fälldes vid allmän skallgång, gömdes i kyrkokistan, tills de såldes på auktion. Det belopp, som därvid inflöt, användes dock i främsta rummet till belöning åt dem som först upptäckt och inränt rovdjuren. — Det synes mig åtminstone mycket möjligt att i denna förvaring i kyrkan försticker sig en sen kvarleva av det av Olaus Magnus omtalade bruket.

Ehuru våra urkunder från tiden vid kristendomens införande i Norden, för så vitt jag vet eller kan erinra mig, icke direkt nämna något om offer av hudar, faller det tämligen av sig självt, att sådana offer förekommit, då ju hudarna av de djur, som av deltagarna i offerhögtiden gemensamt rituellt förtärdes, antagligen måste hava tillfallit helgedomen. Hud och ben utgjorde hos många folk gudens egentliga materiella andel i offermåltiden. Särskilt synes detta i

¹ Meddel. av amannensen Sigurd Erixon.

² Samme meddelare.

Norden böra hava varit fallet med Torsoffren.¹ Även hos de antika folken spelade offerdjurets hud, såsom bekant, i åtskilliga kulter en avsevärd roll, och att man hos dem ansåg en viss övernaturlig kraft eller makt vidlåda denna hud framgår t. ex. av piskningsriten vid Lupercaliafesten, till vilken rit professor Westermarck anträffat en nutida motsvarighet i Marocko.² Detsamma intygas ock av den i Kilikien, Makedonien o. s. v. liksom också hos italiska folk förekommande seden, att den gudomligheten rådfrågande skulle inom helgedomen sova på det av honom offrade djurets hud för att därigenom erhålla uppenbarelse. Hos romarna var denna rit särskilt förbunden med Faunuskulten. Även hos germanerna synes den seden hava förekommit att taga plats på en tjurhud för att erfara framtiden.³

Ehuru litterärt vida senare belagd företer följande offerceremoni otvivelaktigt åtskilliga ålderdomligare grunddrag. Ännu år 1645 iakttog och antecknade en bland litauerne verkande präst följande rituella folksed. Då man begynte så vinterutsädet, slaktades en get, vars kött förtärdes under många vidskepliga ceremonier vid ett gemensamt dryckeslag. Huden uppsattes på en hög stång invid en gammal ek och en där bredvid liggande stor sten. Där förblev huden hängande till skörden, då en ny fest anordnades, varvid ungdomen dansade omkring eken och stången. Huden tillföll om-sider ledaren av ceremonien — offerprästen.⁴ Det är nämligen till dyrkan av träd och lunder och i dem inneboende gudomligheter som offren av djurhudar egentligen och ytterst synas visa tillbaka. Även om ett germanskt folk, langobarderna, finnes uppgift att de bragt ett hudoffer åt ett heligt träd. I närheten av Beneventum stod på konung Grimualds tid (662—671) ett sådant, på vilket langobarderna hade för sed att upphänga en djurhud. Sedan sprängde alla, tävlande med varandra, i sporrstreck därifrån och slungade under ritten sina kastspjut bakåt mot huden, av vilken var och en sedan

¹ Jfr Snorres Edda: Gylfaginning 43. Se ock v. Sydow, Tors färd till Utgård (Danske Studier 1910), s. 65 ff.

² Folk-lore 22 (1911), s. 163 ff.

³ Burchard von Worms, anf. i Grimm, Deutsche mythologie, 4 uppl. del 3, s. 407.

⁴ Prætorius, Deliciae Prussicae, anf. i Mannhardt, Wald-und Feldkulte, I (1875), s. 394 f.

erhöll en bit att förtära.¹ — Vi torde i detta egendomliga förfarande finna ett bland de många underliga sätt som människor tillgripit för att utan skuld och fara tillgodogöra sig ett tabuföremåls kraft och välsignelse.² Vid den här ovan skildrade offerhögtiden hos litauerne

Fig. 1. Tsjermissiskt hudoffer. Efter Olearius, 1656.

hade denna sakrala fördelning av offret bland deltagarna övertogs till en i toppen av stängen fäst kvast av olika sädesslag. Hudoffret hade hos dem blivit ett offer för framför allt en god äring.

Vill man emellertid erhålla typiska exempel på hudoffer, bör man läsa några äldre resandes skildringar av en del finsk-ugriska folk. Jag anför här några utdrag från Olearius', Strahlenbergs och Pallas' arbeten. Om de i det inre Ryssland vid Volga boende tsjuvasjerna och tsjermisserna förtäljer Strahlen-

berg,³ att de upphänga de offerade djurens hudar på heliga träd, och om de förra uppger han särskilt, att hästarna hos dem hållas i sådan vördnad, att deras hudar endast få användas till dylika offer.

¹ Mannhardt, Wald- und Feldkulte, I, s. 394.

² Jfr Fataburen 1916, s. 30 ff. (»Ta' jultuppen»).

³ Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia. Stockholm 1730, s. 346—347.

Från 1630-talet hava vi i Olearius' resebeskrivning¹ en skildring av ett tsjermissiskt offer. Offerdjuren utgjordes av hästar, nötboskap och får. Hudarna upphängdes på pålar, och vänd mot den upphängda huden tömde offeraren ur en skål kött och mjöd i elden med följande ord: »Gå och framför min begäran till Gud!» Då Pallas vid tiden omkring 1770 företog sin resa, hade det redan blivit brukligt bland tsjermisserna att hemföra offerdjurets hud;² hos tsjuvasjerna åter försåldes hudarna, sedan de fått hänga ett par dygn, och inkomsten användes för underhåll av offerredskapen eller för kommande högtid.³ Om ostjakerna meddelar sist anförde resande, att de åt heliga träd eller i heliga lunder offrade såväl renhudar som pålsverk, vilka upphängdes på träden. I detta sammanhang förekommer, såsom ock Frazer uppmärksammat, en uppgift, som belyser huru dyrkan av träd kan övergå till dyrkan av stabbar och stockar. »Då ostjakerna måste göra den nedslående erfarenheten, att förbifarande kasaker icke gjorde sig samvete av att 'rädda' det för förstörelse utsatta pålsverket och förskaffa det en bättre användning, så hava de börjat ur sådana offerträd uthugga stora stabbar och stamdelar och smycka och begåva dessa, vilka de förvara på säkra ställen.»⁴ Hos ett annat finskt-ugriskt folk, permierna, hade man redan omkring år 1000, såsom den helige Stefans levnadsbeskrivning förmäler, ordentliga avgudahus, vari djurhudar upphängdes såsom offer.⁵ Vända vi oss ifrån de finska till de kaukasiska folken, möta vi även hos tsjerkesserna seden att upphänga offerdjurets hud på en stång, och likasom hos tsjermisserna vände sig den bedjande även här mot denna hud.⁶ Och i detta fall liksom, såvitt man kan se, i alla här anförda fall gällde offret ursprungligen den högste guden: välsignelsegivaren, åskans, skogens och bergens, boskapskötselns och äringens gud.

¹ Vermehrte Moscovitische und Persianische Reisebeschreibung, Schleswig 1656, s. 344 f.

² Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reiches, Del 3. Frankfurt u. Leipzig 1778, s. 339.

³ Sistanf. arb. del I. 1776, s. 62.

⁴ Sistanf. arb. s. 61.

⁵ K. Rhamm i Globus. B. 67, Braunschweig 1895, s. 348.

⁶ Olearius, anf. arb., s. 743 f. Jfr Fataburen 1916, s. 26 ff.

Det är omöjligt att tillsluta blicken för det tidsperspektiv, som denna offersed upprullar för oss. Det må vara en tillfällighet, så förtjänar det dock påpekas, att det var åt sist antydda håll som den grekiska sagan förlade den heliga lund, vari målet för argonavternas äventyrliga färd »det gyllene skinnet» — skinnet av den i Frixos' ställe åt Zevs offrade väduren — fanns upphängt på ett träd, och att alltså den väl älsta litterära uppgiften om ett hudoffer är förbunden med dessa trakter av Europa. Men därav följer ingalunda, att denna älsta uppgift också bär de ursprungligaste dragen. Dessa träffa vi hos de nordliga folk, som bäst bibehållit jägarlivets ursprunglighet, och från mänsklighetens jägarstadium är det ock otvivelaktigt som hudoffret leder sitt ursprung. Det var jägaren som först kom under fund med konsten att ordentligt få ett djur, en ingalunda så obetydande uppfinning som vi nutids-människor i allmänhet kanske förmena.

Få vi tro Livius så var det också hos romarna ett på sätt och vis till denna här avhandlade kategori hörande offer, som föranledde det första templets uppförande i Rom. Om ock en mänsklig fiende och ett vilddjur av den primitiva åskådningen på det hela taget jämfästades, ville man — åtminstone icke på något mer framskridet kulturstadium — få en fiende.¹ I stället avklädde man honom hans rustning. Det är denna segrarens triumf Romulus firade över sin motståndare, den av honom dödade sabinerkonungen, och detta byte nedlägger han på Capitolium vid en helig ek under uttalande av den bestämmelsen, att på samma plats ett tempel må uppföras åt Jupiter och att i detta tempel kommande tiders likartade segerbyten (*spolia opima*) må förvaras. Likasom jägarens bytesoffer överflyttades från det heliga trädet till gudahuset, så inflyttades sålunda också krigarens från det heliga trädet till templet. Många århundraden därefter fortforo germanerna däremot att i träd upphänga sina fallna fienders kläder och rustningar, men om ock dessa fortfarande helst uppsattes i ekar och egnades deras gudomlige

¹ Kanske mest av tekniska skäl. Skalperingen, vilken förekommit ej blott i Amerika utan även i Europa, är i själva verket en partiell sådan operation.

urfader, var det dock, om man får tro Jornandes och andra författare, ej åt Tor utan åt Oden som dessa offer bragtes.¹ Ej osannolikt synes ock, att de »bilder af vilda djur», som varje germansk folkstam plägade framtaga ur sina heliga hult och lunder och föra såsom fälttecken, då den drog till strid,² ursprungligen lett sin härkomst från här omtalade offer av vilda djurs hudar. Med kännedom om senare tids folkföreställningar är man i så fall böjd att antaga, att det i all synnerhet varit djur av ett ovanligare uppträdande eller utseende, vilkas hudar företrädesvis offrats. Slika djurindivider pläga nämligen särskilt betraktas såsom representanter för vildmarkens makter (»rådande») och böra därför hava helt eller delvis genom offer återbördats åt dessa, om de råkat bli dödade: de voro tabu. Att de germanska djurbilderna, såsom man på ett och annat håll förmodat, skulle hava framställt några totemdjur följer tydligen härav icke, men torde, även om ovanstående förklaring godtages, icke vara alldeles uteslutet. Jägarfolkens offrande av dödade vilda djurs skinn, skallar eller hela kroppar åt heliga träd och lunder torde nämligen vara så uråldrigt att, åtminstone på ett och annat håll, till och med en totemistisk åskådning kan senare hava uppstått eller anknutit sig.

¹ Jornandes kap. 5.

² Tacitus, Historiæ 4, 22; jfr Germania kap. 7.

ETT PAR MINDRE KÄNDA NORRLÄNDSKA LAXFÅNGST- SÄTT — SNARNING OCH »RYCKNING».

Av

ERIK MODIN.

Snarning av lax.

I sitt arbete »Norrlands jakt och fiske» omnämner författaren, Sven Ekman, (s. 390) ett fiskredskap *laxsnaran*. Då omnämmandet är kortfattat och en del intressanta detaljer angående detta redskaps uppfinning och bruk blivit mig kända, vilka synas mig värda att bevaras, har jag däri funnit anledning till denna uppsats. Det är nämligen icke så ofta det låter sig påvisa, huru ett fångstsätt fått sitt första upphov och utvecklats till vad det senare blivit. I detta fall låter detta sig göra, tack vare bland annat den omständigheten, att dess tillkomst ligger så pass nära i tiden.

Laxsnaran är, såvitt jag känner, helt egendomlig för Fax- och Ångermanälvarna; från någon annan av de norrländska älvarna, vari laxfångst idkas, har jag icke hört detta fiskredskap omtalas.¹

Laxsnarans uppfinningsort är Faxälven, och tiden för dess första bruk där synes vara något av de första åren på 1850-talet, sålunda

¹ Sedan denna min uppsats nedskrivits, har jag (i *Fataburen* 1913 h. 2, s. 107) funnit, att snarning av lax skett också i Gideälven, i Gideå by i Björna sn.

Min förmodan, att snarningen på denna plats vore en avläggare av samma fångstsätt vid Fax- och Ångermanälvarna har bekräftat sig. Enligt upplysningar från Gideå fångades den första laxen medelst snara i Gideälven så sent som år 1903 av bondsonen Per Persson, som fått kännedom om detta redskap och dess användning genom några måleriarbetare vid järnvägen, vilka tidigare arbetat på järnvägsbroarna vid Långsele och Forsmo och där gjort bekantskap med detsamma.

något tidigare än vad Ekman efter en sagesman uppger.¹ Före denna tid kände man icke några andra fångstmedel för lax i Faxälven än *tenor* och *not* (måhända i något enstaka fall nät) samt *ljuster* och *huggkrok*. Med dessa hade under långliga tider i denna laxrika älv ymniga fångster gjorts. De sist nämnda redskapen blevo emellertid omsider förbjudna, förmodligen såväl på grund av den grymhet mot fisken, de hade med sig, som den skada, vilken genom dem

Fig. 1. Nässeforsen i Faxälven, Ångermanland.

åsamkades fisket. Ett betydande antal fiskar sårades nämligen med dem och omkommo utan nytta. Visserligen tjuvfiskades det, i trots av förbudet, med *ljuster* och *krok* men dock ej i någon större omfattning.

Den rika laxtillgången i älven, där den ena stora fisken efter den andra vid de många fallen och »brotten» kastade sig upp i luften under försöken att övergå hindren i sin väg, eller där laxarna

¹ Ekman säger, att laxsnaran »begagnas i Ångermanälven vid Näsåker och Nässe samt i nedersta delen av Faxälven vid Nässjö och Hamra». Härvid är att anmärka, att »Nässe» (som uppges ligga vid Ångermanälven) är identiskt med »Nässjö» (vid Faxälven). Orten, en by i Långsele sn, heter enligt gammalt riktigt skriv- och talesätt *Nässe*, ej »Nässjö», (= Näset). Ett av Faxälvens bästa laxfiske, »Nässe kronfors», tillhör denna by.

stodo tätt packade på vilplatserna framför dessa, satte uppfinningsrika hjärnor i arbete på att söka hitta på något nytt fångstmedel, som ej behövde anlitas i strid med gällande fiskestadgar. En sådan var den skicklige knivsmeden och öringsmetaren Christopher Lodén på Forse bruk (f. i Medelpad 1815, d. 1883). Denne och en handlande Nordlander vid samma bruk hade länge funderat på, huru de skulle komma åt de i forsen därutanför »hoppande» laxarna. Det tycktes dem vara möjligt att på lägliga platser, varest de stora fiskarna gjorde sina luftsprång över virvlarna, passa dem med snara och så draga dem åt sig. I detta syfte lagade L. till en snara av glödgad smäcker järntråd, tagen från en lutfiskbunt i handlandens bod. Det behöver knappt sägas, att försöken att på detta sätt infånga de snabba och starka fiskarna misslyckades.

Då kom L. på tanken att sänka snaran *ned* i vattnet på en plats nedanför ett »hoppställe», varest lax stod och vilade, för att där få fiskarna att gå i snaran, eller denna att glida på dem. Snaran förseddes nu med ett blysänke och »hivades» ner i »laxgrubban», och efter några trevande försök hade L. sin första lax i snaran. Övning gav, i detta fall som eljest, färdighet. Den ena laxen efter den andra fångades med det enkla redskapet. I samråd med en annan smed vid bruket (Anders Månsström, f. 1815, d. 1863), förbättrade L. sedermera snaran, i det att densamma, för att bli mjukare och hållbarare, förfärdigades av sammansnodd mässingssträng.

Till en början sökte de båda smederna hålla sin uppfinning hemlig. De första fångsterna gjorde de, som antytt är, i den från de andra fiskeplatserna avlägset liggande Forseforsen, och för att förvilla de nyfikna sägas de inbillat dem att de »metade» laxen, vilket ansågs tillåtligt för vem som helst, och hade därför, för syns skull, en stark rev med krok på spöet jämte snaran.

Snart blev det emellertid bekant, att de *snarade* laxen, och de började nu att draga upp fisk för andras räkning vid de stora kronofiskena längre ner i älven, i Hamre- och Nässeforsarna. Där togo de upp massor av lax åt fiskeinnehavarna, bönderna som arrenderat fiskerätten av kronan. För eget behov fingro de av dessa lov att fiska fritt såsom ersättning för den givande uppfinningen. Lodén

och Månsström fiskade med sina snaror ej allenast vid de nu nämnda fiskeställena, utan hela Faxälven utefter ner mot »Storån». Ty på den tiden var det långt flera fiskelägenheter än nu, då en hel del stenar och hällar i strömfåran, varest laxen hoppade, efterhand sprängts bort för timmerflottnings skull. De båda männen sägas också gjort försök med snarning vid fiskena i Ångermanälven, men där gick det sämre för det myckna timrets skull.

Så småningom lärde sig även andra att snara lax. Konsten var egentligen ej heller svår att komma underfund med; litet kännedom om denna fisks vanor jämte styrka och påpasslighet hos den som skötte redskapet, var vad som främst behövdes.

Somliga snarare blevo dock skickligare och lejdes företrädesvis att sköta om snarfisket, vilket nu blev det mest betydande laxfångst-sättet i denna älv. Också en och annan av bönderna slog sig därpå. Det berättas att en bonde i Långsele, Olof Nilsson, i stället för att leja för snarningen en gång under sitt fiskedygn själv tog snaran i »snarkojan» och försökte sig på dess användning. Han fick en stor lax i snaran, men laxen slet ifrån honom denna, och till på köpet höll laxen på att draga fiskaren själv med sig ner i forsen. Då lånade han en ny snara av en annan fångstman, Jonke Ullsten, och band nu för säkerhets skull fast sig vid »stö-bryggan»,¹ eller den på pålar vilande, från stranden utbyggda träställning, varifrån fisket, med ljuster, krok och snara, bedrevs, samt drog så på en timmes tid upp ej mindre än 27 stycken stora laxar. Denna fångst var icke enastående. Laxen stod i denna äldre tid enligt ännu levande gamla fiskares vittnesbörd så tätt på vissa ställen i älven (i s. k. »laxgrubbor»), att man ej kunde »få ned en maskkrok mellan laxarna» och man vid bruket av den breda ljustern kunde råka hugga i flera laxar på en gång. I »stö-grubban» i övre Nässeforsen spratt laxen tätt, tätt; en person, som ännu lever, räknade där på en stund 70 stora laxar som hoppade. Det var ett av åren mellan 1873—75, måhända 1874, som var utomordentligt laxrikt.

¹ Av *stö*, nu ur bruk gånget dialektord = stöta, »stampa till» (med ljuster eller spjut). I norra Ångermanland (Sidensjö) lever det dock kvar i uttrycket »stö ålen» (= hugga honom med ljuster), motsvarande det öländska »påta ålen».

Under dessa år, de för Norrland även i andra avseenden så märkliga »storåren», var tillgången på lax som allra störst. Säskest med snara, som nu blivit det mest anlitade fångstmedlet, togs oerhört. Den förut nämnde handlanden, som hade fiske i Hamre- och Nässeforsen, körde hela lass av lax från älven vid slutad snarning och vittjning av tenorna. Det var så gott om fisk, att man vid fiskeställena ofta skänkte bort smärre laxar, s. k. »laxpojkar» samt »ocklor» och öringar, vilka ansågos mindre värdefulla.

Bland fångstmännen från denna laxfiskets glans-, eller kanske man också måste säga ödeläggelsestid, leva ännu några kvar, vilkas erfarenheter må återgivas enligt deras egna utsagor för att tjäna till vittnesbörd om fiskrikedomen under denna tid, den senaste »stora laxperioden».

En av dem är den även av Ekman nämnde snarfiskaren Vilhelm Johansson. Han började snara vid 16 års ålder (1868). Den första laxen tog han vid »Stöken», en udde vid nedre Nässeforsen som springer ut från södra stranden. Han stod den gången på ett »kar». Eggad av framgången vid det första försöket, fortsatte han och fick på natten 11 stycken laxar. Under »det stora laxåret», 1874, fångade samme man på ett dygn 84 laxar, ingen under 20 $\bar{a}$, många på 40 $\bar{a}$ och därutöver. Tillsammans togo han och bonden P. Fahlén, för vilkens räkning han då snarade, 100 laxar, »smålxaxen» oräknad, det dygnet. Under en halv timme tog han för sin del upp 13 laxar med snaran.

Samma sommar skulle han en dag vittja en tina i Nässeforsen. Där funnos 34 stora laxar i tinan, när den hissades upp. J. begav sig ner i den för att slå ihjäl laxarna med laxklubban, men i stället slog de omkull honom och kastade honom hit och dit, och det drog om en god stund, innan han hunnit göra sig till herre över fångarna i tinan. En gång damp han ned i forsen under strid med en lax; det var i »lärlingstiden» det. Han stod på snarbryggan och såg därifrån en mindre fisk, efter vilken han syftade med sitt redskap, men fisken sänkte sig. J. sökte då efter den med snaran och fick nu i stället en stor hejare till fisk i henne. Denna satte av utåt strömmen så häftigt, att J. tappade fotfästet och slant av bryggan, i

vars ytterkant han emellertid hann gripa sig fast med ena handen, under det han höll spöet med den andra. Men hur det var, måste han släppa sitt tag i bryggan, och det bar i väg utför. Laxen drog hela tiden, och det gick i ilande fart. På ett ställe delar sig forsen i två grenar, den ena grundare. Laxen drog utåt den djupare leden, men dit ville J. naturligtvis ej följa, utan släppte spöet och lyckades taga sig i land. Det stod folk på stranden och såg på äventyret. Det tyckte han var harmligt, sprang genast in i fiskarstugan och bytte på sig torrt samt fick en ny hatt på sig i stället för den, som gått sin kos i strömmen. Sedan tog han en annan snara, vilken stod där i stugan, och med den kort därefter en stor lax ur forsen. Därmed ansåg han äran räddad. Några dagar därefter fick en målare H—g i Skärfsta, drygt en mil längre ned, vid Ångermanälven, dit laxen sålunda gått ut, tag i det 6 alnar långa spöet. Laxen satt, ännu vid full vigör, kvar i snaran och bärgades.

En annan av de mera framstående laxsnararne vid Faxälven, den 65-årige Grels Nilsson, har berättat om ett liknande äventyr. En höstmorgon stod han, då 16-17 årig, på en snarställning i forsen och hanterade laxsnaran för att åtkomma någon av de »vraklaxar», som den årstiden gingo fram där. Det var fruset och halt. Bäst som han höll på att undersöka vattnet, hade han en stor lax i snaran, och denna ryckte honom i forsen. Det bar i väg genom tre »fall», men N. släppte ej spöet, dels för fiskens och dels för egen skull. Hur det var, sköt han mot norra landet, där han fick fatt i en utstående trädrot, och en tillskyndande gubbe, Gabriel, hjälpte honom upp på det torra. Laxen togo de också, och »den fick gubben för besväret».

Även Grels Nilsson har talat om de storartade fångsterna i början av 1870-talet, främst 1874. Då fångade han på ett dygn 118 laxar, ingen under 18 α , den största däremot med den anmärkningsvärda vikten av 33 kg.; detta är det mesta han vet någon hava fått på ensam hand. Grels »blev skinnlös i händerna» av kampen med de obändiga fiskarna. Fadern, som även han var en god laxsnarare, avlöste honom och tog tillsammans med en granne följande dygn upp 122 laxar, detta i »Nässe kronfors», eller den övre forsen —

siffror, vilka dock av andra anses överdrivna. Grels Nilsson har ännu under de sista åren bedrivit snarfiske i Nässeforsen, vartill han för 800—1,200 kr. köpt sig tillstånd av vederbörande rättsinnehavare. Som bevis på hans sega uthållighet och lidelsefulla fiskeiver må anföras, att han, ehuru bruten av sjukdom, förliden sommar (1918) flera timmar låg i vattnet vid stranden, kämpande med över-

Fig. 2. Grels Nilsson på fiskeplatsen. Förf. foto.

mäktiga laxar och oförmögen att resa sig upp. Även under sommaren 1919 har han dragit laxar ur forsen. Nu är han avliden. Numera är fisket långt ifrån så givande som förr. Det gällde därför för honom, som han sade, att »ligga i» för att arrendet skulle bära sig.

Från nu nämnda »storfiskets» tid omtalas också en båtsman Sejsing såsom framgångsrik snarare. För en sup eller en flaska brännvin kunde

ej sällan den besökande få den gamle båtsmannen att draga upp åt sig en vacker lax ur älven. Så litet värderades för övrigt blott för en knapp mansålder tillbaka denna nu för tiden så dyrbara vara, att ett pund därav (1874), trots den även då goda tillgången på penningar, på försäljningsplatserna ej betingade högre pris än $2\frac{1}{2}$ à 3 rdlr, och tjänarne i bondgårdarna ej sällan ratade laxanrättingarna eller betingade sig då de gingo i tjänsten att ej så ofta behöva äta sådana.

I »Storån» eller Ångermanälven kom, såsom sagts, laxsnaran också i bruk, ehuru ej med samma framgång som vid fiskena i Faxälven. Lockad av ryktet om de stora fångsterna där, begav sig en och annan från norra Ådalen dit över för att »stjäla konsten». Sålunda gjorde en yngling från Ön i Eds sn (Nils Sjödin) efter ett besök vid år 1867 i Nässe ett försök att snara lax i i Nyforsen i Ångermanälven, vilket så när kostat honom livet. En lax på $2\frac{1}{2}$ L $\ddot{a}$ ryckte honom med sig på en vådlig färd genom strömmens virvlar, men han räddades av en tillskyndande i båt och hade, också han, turen att därjämte bärga sin lax. Han blev sedan en van snarare, som tagit många laxar med detta redskap. Även vid byn Västerås och i Forsmoforsen i samma socken samt vid södra stranden av Nämforsen i Liden har det snarats något lax.

Efter denna överblick över laxsnarans uppkomst och utbredning må jag nu något närmare tala om dess teknik, eller anordning och användning.

Laxsnaran, sådan den nu brukas, består av trenne delar: *tenen*, *sänket* och den egentliga *snaran*. »Tenen» har en längd av 3—4 m. Den göres av »hartråd» eller mässingstråd som brukas för snarning av hare; sex sådana trådar sammanvridas, så att »tenen» får grovleken av en blyertspenna. Vid dess nedre ände är anbringat ett bly-sänke på c:a 1 hektograms vikt, tillräckligt för att hålla tenen sträckt; men det får ej vara tyngre, ty då minskas snarans känslighet. Själva snaran sitter ytterst. Den är sammansnodd av finare gillertråd, sådan som brukas för fågelfångst och som är smidigare än »hartråden». Snarans grovlek är 2—3 mm. och längden omkr. 90 mm., så att den ringlad eller utspänd till fångst blir ungefär

25—30 mm. i genomskärning. Den hålles öppen därigenom, att dess ändögla vilar mot en liten buckla eller »krök» på strängen. Tenen med sin snara är fastgjord vid ett lätt och starkt granspö av 4—6 m:s längd.

På sådana ställen i forsen, varest laxen under sitt uppgående efter att ha arbetat sig fram genom virvlarna ställt sig att vila, sålunda i vattenbruset under ett »stup», eller i ett »drag» mellan

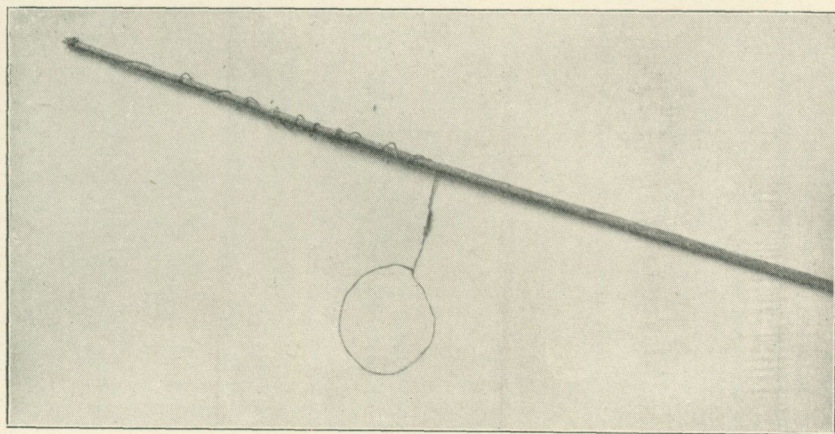

Fig. 3. Laxsnara, använd vid fiske i Nässeforsen, Långsele sn, Ångermanland. Spöets längd 3,63 m. Snarans längd, utdragen, 2,80 m. Nord. M. 135,089.

ett par »brott» eller smärre fall, så belägna att man når dit från land eller från förut nämnda, särskilt byggda ställningar (bryggor), någon gång också på en timmerbröt, tar snararen plats.

Snaran släppes i vattnet med sin öppning tvärs för strömmen för att kunna omsluta den mot densamma gående eller rättare i vila stående laxen. Av strömmen ledes nu snaran till den plats, där man beräknar att laxen står. En van fiskare känner väl till de särskilda fiskeplatserna, deras djup, bottnen och strömförhållandena, och lämpar sig därefter; han vet sålunda av erfarenhet, varest och på vad djup han skall söka fisken. Blysänket håller reven (tenen) spänstig, och genom att sakta höja och sänka den därvid fastgjorda snaran kan fiskaren undersöka, huruvida fisk finnes på platsen, och när snaran glidit eller, som man säger, »flutit» in på en sådan.

Där stå ej sällan flera fiskar. När en av dem tages, avlägsna sig de andra, men återkomma snart till sin förra plats. En van snarare, såsom Grels Nilsson var och efter vilken förfaringsättet vid detta fiske förnämligast här återgives, känner genast, om en fisk beröres av snaran, antingen denna går på sidan av fisken eller över den, och lämpar sig därefter, så att han vid ett förnyat »kast» träffar fisken med snaröppningen. Står laxen i stridare ström, där ytan skummar vit, är han ej »skär», utan låter flera gånger beröra sig av snaran, innan han går undan; är vattnet däremot klart, ser han snaran och går sin väg. Att sätta snaran på en fisk, man ser, går i allmänhet icke, annat än beträffande den slöa »vraklaxen».

Snararens skicklighet ligger förnämligast i den känslighet, varmed han förstår att med sitt redskap söka de i vattnet stående fiskarna. Så snart en sådan, större eller mindre, omslutits av snaran, trycker den ned denna mot botten. Då gäller det att rycka till, så att snaran fäster säkert, och att sedan ej släppa efter, ty då kan snaran glida av fisken.

Den sålunda fångade fisken betar sig ej alltid på samma sätt. Somliga laxar gå ned mot botten och utveckla där sin kraft på att lösgöra sig. Ofta gå de därvid i rundel, i synnerhet om snaran fäst sig på frambdelen av kroppen; har snaran tagit över bakre delen, vid stjärten, vända de däremot i regel neråt strömmen. Ej sällan »sprätter» laxen högt i luften, då han känner sig fångad.

När laxen i det ena eller andra fallet gör sitt våldsamma ryck för att ge sig i väg, skall snararen sätta in sin kraft på att få upp honom ur vattnet, sålunda ej lägga an på att »trötta» honom, såsom vid mete och svirvelfångst är vanligt. Får en stor lax börja att arbeta sig ut i strömmen, har det ej sällan hänt, att fångstmannen nödgats släppa spö och fisk för att ej själv få åka med dit ut i det skummande elementet; en och annan nybörjare har, ivrig och ovan, såsom redan omtalats, fått göra den äventyrliga färden. Vildast och starkast äro honor (»loggor») på 10—15 kg.; de stora hanlaxarna låta däremot i allmänhet, såsom mera makliga, ganska lätt leda sig till stranden.

Snarningen av lax börjar så snart denna fisk stiger till i älven,

i Faxälven som regel strax före midsommar (18—20 juni), under tidiga vårar dock redan 10—11 juni, och det har hänt, 1914, att lax fångats redan den 5 i samma månad. Fisket fortfar så länge laxen är på uppgående i älven; dock är numer viss tid satt för fiskets början och upphörande (1 juni—1 september). Efter leken »vid helgamäss» (1 november) »vräker» laxen och är då blott tillfälligtvis och olovligt föremål för fångst. Den bästa, fetaste laxen anses vara den s. k. »mårmlaxen», som fiskas »i slåttandtiden»; sådan insal- tas vanligen för det egna behovet.¹

Det ymnigt givande fisket med snara ansågs ödeläggande och på Hushållningssällskapets framställning blevo år 1874 »fiskesnarorna» förbjudna.² Detta förbud tyckes dock föga eller ej alls ha respekterats. Man berättar visserligen, att ett sådant varit känt i orten, men snarningen pågick det oaktat, och förbudet synes sedermera ha alldeles fallit i glömska, så att det nu, såsom förut, snaras utan allt påtal. Såsom fiskesätt är också snarningen onekligen långt humanare än ljustern och kroken, men visserligen långt mera ingripande i fiskbeståndet, vadan man väl kan förstå motivet till det utfärdade påbudet.

»Ryckning» av lax.

I Umeälven, i Norr- och Sörforsarna, omkr. 15 km. ovanför Ume stad, förekommer ett sätt att fiska lax, som synes vara lokalt egen- domligt för denna plats och varom jag icke heller funnit någon redogörelse i hithörande litteratur. Ekman, anf. arb., nämner det icke. Det är den s. »ryckningen».

¹ *Mårmlax*, sådan lax, som fiskas vid »Mårmläss», d. v. s. »mormässan» — Mariemässodag. Uttrycket är sålunda ett minne från den katolska tiden. Enligt Hildebrand, *Medeltiden*, del I, s. 133, firades en Mariafest dels 2 juli, dels 15 augusti (»Stora Vårfrudagen»); enligt Nord. fam. bok ägde också 8 sept. en »mormässa» rum (då till minne av »Guds moders» födelse). Vem av dessa »mormässor», som åsyftas i här anförda folkuttryck, är ej fullt visst; sannolikast dock den på den 15 augusti firade.

² Se »Västernorrlands län 1871—1895», en statistisk skildring, utarbetad på föranstaltande av kommitterade för länets deltagande i Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897. Sid. 100 ff.

Ute i älven är en hälla eller avlång bergremsa, som vid lågvatten stiger upp över vattnet, så att den kan beträdas, men i högvatten är överspolad. Vanligen i slutet av juli månad eller början av augusti är den uppe och kan angöras med båt från stränderna. Det är då detta fiske företrädesvis äger rum; men även å andra tider, då vattenståndet är passande och laxen är i farten fiskas det. Utmed klippans eller hällans norra sida bryter sig strömmen över en

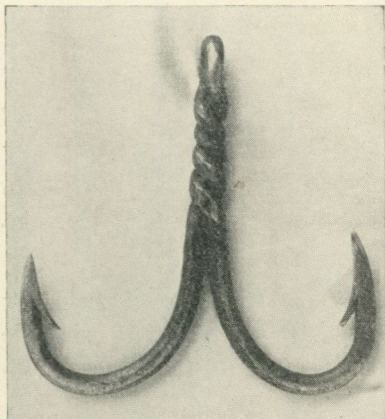

Fig. 4. »Ryck-krok». Norrfors by, Ume sn, Västerbotten. Något mer än $\frac{1}{3}$ av nat. storl. Nord. M. 135,088.

tvär avsats i berget. Under denna har laxen en vilplats och samlar sig där, icke sällan i stort antal. Här är det man kommit på idén att »rycka» honom.

Som redskap användes ett 5—6 m. långt björkspö eller smidig granstång med en toppända på $2\frac{1}{2}$ cm. och skaftända 4 cm. tjock. Vid spöet är fästad en lina av en fin töms grovlek; denna får ej vara längre än att densamma, då spöet hålles rätt upp och ned, när jäms med fiskarens ansikte. I linans ände sitter fäst en dubbelsidig, med hullingar försedd krok av stål utav

det utseende som ovanstående bild visar, den s. k. »ryck-kroken». (Att märka är dock, att den här avbildade krokens spetsar äro betydligt avtrubbade efter det flitiga begagnandet samt att den ena av skänklarna något intryckts.) Krokens längd från öglan till grenarnas böjning är ca 10 cm., och bredden mellan skänklarnas spetsar omkr. 7 cm. På linan äro fastgjorda 3—5 sänken om tillhopa inemot $\frac{1}{2}$ kg. vikt av urhamrat och kring densamma lindat bly. Det första sänket sitter på 20 cm. avstånd från kroken, och därefter är mellan varje sänke ett avstånd av 8 cm.; varje sänke för sig är omkr. 5 cm. långt. De äro rundade och avsmalnande mot ändarna för att bjuda minsta möjliga motstånd mot vattnet. Fångsten går så till. »Ryckaren» slänger ut kroken i virvlarna nedanför »brottet». Där

går vattnet i stark bakström in mot hällan; på denna plats, den s. k. »grubban» eller »grytan», varest det är lugnare, ställa sig laxarna och vila. När kroken med bakströmmen nått dit, gör fiskaren det ena kraftiga »rycket» efter det andra genom vattnet för att med kroken träffa någon av de där stående fiskarna. Så snart han känner, att en sådan blivit fast därigenom att någon av krokens grenar huggit sig in i laxens buk eller sidor, drar han den sålunda fångade fisken till sig. Är denna ej för tung (6—8 kg.), lyfter han den med spöet till sig in på klippan; är den större, söker han trötta den, varpå han fattar reven med händerna och drar fisken upp på berghällen. Vanligen har han härvid någon medhjälpare, ty den på kroken sittande laxen utvecklar en otrolig styrka. En sagesman berättade, att han en gång tillsammans med två andra fiskare hade en så stor lax på, att de med förenade krafter ej kunde få upp den.

Lyckas ej de första kasten, gör man bäst i att vänta en stund för att därefter se till, om någon eller några laxar gått in för att vila.

Färdigheten vid detta fiske ligger dels, liksom vid den förut beskrivna snarningen, i att beräkna, varest fisken står, så att man kan träffa honom, dels i att i det rätta ögonblicket och på det rätta sättet rycka till, så att fisken blir fast på kroken. När ovana fiskare försöka sig, försumma de det rätta momentet för hugget, och kroken glider förbi laxen. Även här hava därför särskilda yrkesmän utbildat sig, som bedriva fångsten för fiskerättsinnehavarnes räkning. Fisket kan ibland bli mycket givande.

Detta nu beskrivna fångstsätt är tvevelsutan en utveckling av ett annat med *enkel* krok, som sedan lång tid tillbaka idkats vid samma älv i Sörforsen, ej långt därifrån. Hur länge »ryckningen» varit i bruk är ej noga känt, men min meddelare¹ trodde inemot en mansålder; fångsten med enkel krok är däremot känd sedan släktled tillbaka.

---

¹ Skidfabrikanten J. L. Sandström, född i Sörfors och sedan barndomen förtrogen med laxfisket på denna plats. För åtkomsten av den avbildade »ryck-kroken» samt en del kompletterande upplysningar har förf. att tacka löjtnanten Iwan Stiernström i Ume.

»Krokningen» eller fångsten med enkel krok tillgår så. På sensommaren eller hösten, när vattnet är lågt i älven, arbetar sig laxen på ett ställe invid forsstranden uppåt så nära land, att de uppgående fiskarna kunna ses och nås från själva stranden. Här bryter sig ävenledes strömmen över en tvär brant i botten. Där nedanför ställer sig laxen och samlar sig till språnget. Glidande något tillbaka, tar han detta över bruset eller fallet. När han kommit över detta, skjuter han sakta och mödosamt vidare genom den starkt framilande klara strömmen därovanför, tills han kommer in i spakare och djupare vatten.

Det är under framgåendet genom det strida men genomskinliga vattnet på »strömhuvudet» man passar honom med kroken. Då laxen hoppat och kommer skjutande — vid särdeles lågt vattenstånd går han därvid med ryggfenan i vattenbrynet — räcker fångstmannen stången med kroken ut över strömmen så långt, att fisken går fram därunder. Just som den passerar det utsträckta redskapet, hugges kroken neråt i vattnet och drives med sin hulling kraftigt in i laxens sida.

Stången måste vid detta fiske hållas *över* vattnet, alldenstund strömmen är så stark, att den skulle göra dess utskjutande under vattnet omöjligt. Till konsten hör nu vidare, att med tillräcklig hastighet och styrka föra bytet i land, innan strömmen i förening med laxens egen kraft hunnit draga det ned i virvlarna vid brottet, då både lax och fiskestång i vanliga fall äro förlorade.

I huvudsak är sålunda detta sistnämnda fiskesätt ensartat med det som brukats i Faxälven före snarfiskets tid.

SMÄRRE MEDDELANDEN.

EN NOTIS OM RUNSTAVEN.

I de till Kyrkohistorisk årsskrift 1902 knutna meddelanden och aktstycken har Hallendorff infört en serie utdrag ur en kyrkobok, som fördes i Lönneberga församling i Vimmerbytrakten vid slutet av 1500- och början av 1600-talet av kyrkoherden Nicolaus Magni. Bland de intressanta anteckningar, som där införts, skall jag nu beröra en. Den knyter sig till år 1600 och lyder: *på Rijnstäffuärna föll nytändingen på then yttersta staffuen, som kallas belbunden* (s. 79).

Till sin betydelse är stället alldeles tydligt. *Belbunden*, rättare *belgbunden Tor*, var ett vanligt namn på den runa *Belgthor* i den till antalet 19 utvidgade runraden, som betecknade måncykelns sista år. Om man kunde vara i minsta ovisshet om att detta är, vad som avses, så har författaren undanröjt ovissheten genom att i sin skrift avrita runan *Belgthor* Φ , något som Hallendorff märkligt nog icke ansett sig böra meddela.¹ Redan härav framgår, att vår författare haft framför sig ett run-kalendarium, utan tvivel en runstav, som av förf. benämnes med det enda i äldre tid förekommande namnet.²

Men man kan komma saken ännu närmare och med full säkerhet bestämma den typ, som hans runstav tillhörde. Den viktigaste ändring, som infördes på runstavarna, var införandet av en gyllentalsserie, som bättre än kyrkokalenderns serie angav de verkliga nytändningarna. Man hade sålunda företrädesvis två typer, den ena, som följde kyrkokalendern, hade på den 1 januari gyllentalet 3, den andra med de förbättrade gyllentalen hade på samma datum

¹ Benäget meddelande av hr landsarkivarien Kjellberg.

² Det äldsta belägg, som finnes i Sv. Akademiens samlingar för ordet *runstav* i nu ifrågakvarande betydelse, härrör från Schroderus (1638), enligt vad aktuarien Sven Berg godhetsfullt meddelat.

gyllentalet 19, vilket senare den gamla kyrkokalendern, resp. runstavar av äldre typ, hade på den 5 januari.

Vill man nu bestämma, var gyllentalet 19 stod på den runstav (i det runkalendarium), som vår Nicolaus Magni använde, så har man ju blott att bestämma nymånarnas inträffande år 1600. Med för vårt ändamål tillräcklig noggrannhet sker detta medelst det kalendarium, som införts i det av Beckman och Kålund utgivna »Alfræði islenzk II». År 1600 hade gyllentalet 5, och dettas nya serie (de arabiska siffrorna) anger, att januarinymånen inträffade d. 5 januari, högst en dag tidigare eller senare, och just vid d. 5 januari står gamla kyrkokalenderns gyllental 19 (XIX). Även i följande månader finna vi, att nya gyllentalet 5 står på samma dag som gamla gyllentalet 19, någon gång en eller två dagar därifrån. Vår författares uppgift stämmer tydligen bra. Och hans runstav har haft den gamla gyllentalsordningen med gyllentalet 19 på den 5 januari.

Ännu en sak framgår av vårt ställe. Det är tydligt, att vår författare redde sig med det föråldrade månkalendariet på det enkla sätt, att han såg efter, var en eller annan nymåne under första delen av året inträffade. Sedan detta var gjort, kunde han med för sina ändamål tillräcklig noggrannhet beräkna de följande genom antagandet, att nymånen inföll på de dagar, vid vilka samma gyllental återfanns.

Med hänsyn till vederhäftigheten i den meddelade uppgiften skola vi blott tillägga en sak. Förf. säger, att 1573 var ett år av samma slag, sammanhanget antyder, att detta skall gälla både månkalendariet och påskens infallande. I allra strängaste mening kan detta icke vara riktigt, ty år 1573 hade icke söndagar på samma data som 1600, kunde följaktligen icke ha påskdagen på samma datum. Men skillnaden var ringa. År 1573 hade den tidigaste påskdag, som över huvud är möjlig, d. 22 mars, 1600 åter d. 23. Och även månkalendern stämde rätt bra, dock med en skillnad på en eller annan dag, närmare bestämt före skottdagen två, efter skottdagen en dag, i medeltal räknat.

Nat. Beckman.

JULRÖNN.

För något år sedan erhöi Nordiska Museet från Dalby socken i Värmland en gåva,¹ som väl förtjänar att här särskilt omnämnas och avbildas på grund av dess betydelse för utredandet av fruktbarhetsspöets betydelse och utveckling inom forntro och folksed. Gåvan är på samma gång särdeles egnad att visa, hurusom ännu i vår tid föremål av synnerligt stort intresse kunna räddas även åt folksedforskningen.

Föremålet i fråga utgöres av en ej fullt 1,6 meter lång gren av rönn, utsmyckad med fyra rutformiga »prydnader» av halm och små rosetter av blått och rött ullgarn. Upp till äro de två sidogrenar eller gaffelgrenar, vari spöet delar sig, förenade med varandra genom omlindade blå och röda band. Se för övrigt figuren.

Om denna rönngren meddelar givarinnan följande. »Alla gödselstäder skulle läggas på ett litet avstånd från ladugårdsväggen och läggas alldeles cirkelrunda (ungefär i samma form som en kvarnsten) och utan att spetsas av ovan till. De tillpackades runtom mycket noga, och ytterkanten skulle stå alldeles lodrätt upp och ned. Till varje jul skulle ovillkorligen en julrönn förfärdigas och i skymningen på julafton placeras mitt på gödselstaden, där den skulle stå hela julen. Det kunde icke hända att en ladugårdsgödselstack skulle på juldagsmorgonen få te sig utan den julprydnaden, som ville utgöra ett tecken på vikten av ladugårdsskötselns stora betydelse för ett bondehem. Jag hörde aldrig att julrönnen hade någon annan betydelse, såsom t. ex. lycka med kreaturen eller något annat i vidskeplig väg. Denna sed bortlades åren näst före 1860.»²

Anförda uppgift bekräftas av en tidigare i litteraturen tillgänglig anteckning av Maximilian Axelson i dennes skildring av

¹ Givarinnan är fröken Berta Edgren därstädes.

² De i Uppland fordom brukliga julstängerna skulle ock på sina håll resas i gödselstacken — tydligen ett mycket ålderdomligt drag hos dessa.

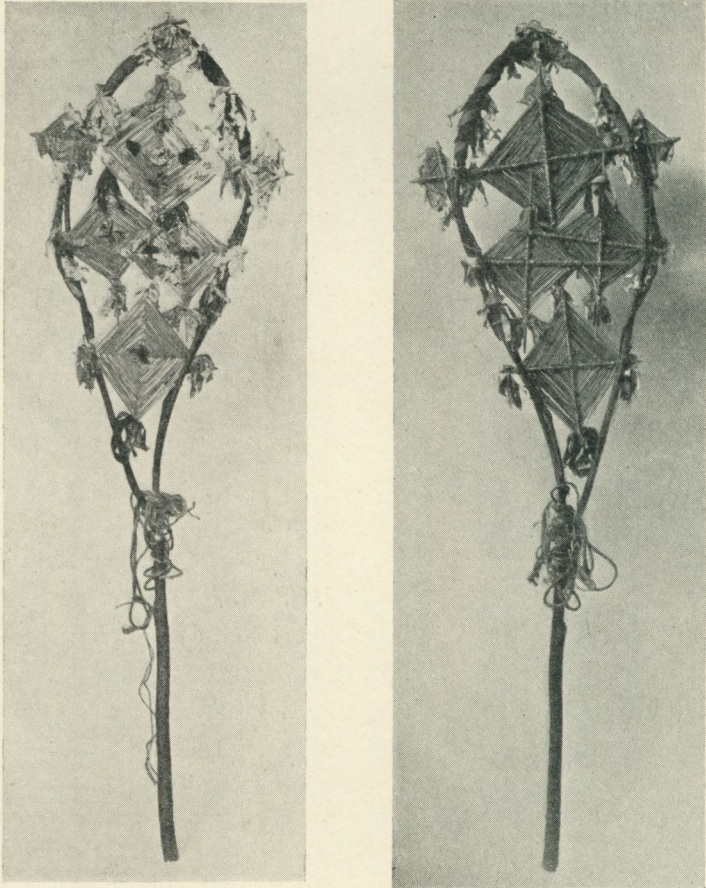

Fig. 1 a, b. Julrönn, Dalby sn, Värmland.

hans år 1849 utförda »Vandring i Wermlands Elfdal»,¹ där om dalbyborna förmäles följande. »Om Julen har man den märkvärdiga seden, att midt öfver gödselstacken uppresa ett halmklädt trädkors, utpyntadt med en mängd färgade lappar i form af kors och hjertan, m. m.» Trots den, tyvärr, alltför knapphändiga och vårdslösa avfattningen kan man icke betvivla, att här avses samma »julrönn», ehuru författaren t. o. m. förbisett grenens växtart och, vad »ut-

¹ Stockholm 1852, s. 53.

pyntningen» beträffar, knappast fullt noggrant redogjort för densamma.

Alldeles uppenbart är, att detta i Värmland till julen i gödselstacken nedsatta rönnsjö är särdeles nära besläktat med det bekransade rönnsjö, som i grannlandskapet Dalsland av herden, »hölingen», restes i gödselhögen — dock där icke vid jul eller ens på hösten utan på våren, omkring Kristi himmelfärdsdag, i samband med boskapens första utdrivande på bete. En förenande mellanlänk möter på några håll i Sydtyskland och Österrike i det på Martinsdagen, vid betestidens utgång, vid gården uppsatta utsmyckade vallspöet.¹ Det är nämligen uppenbarligen en sådan till julen framflyttad ceremoni vid betestidens slut, som framträder i den värmländska julrönnen.

Icke allenast genom sin egenskap av med betestidens ingång förbundet vårspö visar emellertid det dalsländska rönnsjöet ursprungligare drag än det värmländska, för så vitt vi nu känna användningen av det senare. Med det förra blev nämligen även en rituell piskning av boskapen ännu fortfarande utövad. Då denna särdeles märkliga folksed, vilken det är Dybecks förtjänst att först hava i tryck påvisat såsom svensk,² blivit av etnologerna i hög grad uppmärksammat, sedan den redan av Kuhn i hans ryktbara arbete »Die herabkunft des feuers und des göttertranks»³ efter Dybeck anförts och sammanställts med gamla germanska och fornindiska riter, är det nog att här hänvisa till i noten angivna arbeten.

I detta sammanhang må dock tilläggas, att det uppenbarligen är egentligen samma julrönn som den värmländska, som inom vårt västra grannland framträder i en annan gestalt, nämligen såsom julträd. I Telemarken var det gammal sed, att husbonden på julaftonen från skogen hämtade ett mindre rönntred »med rot och topp»

¹ Se t. ex. Mannhardt, Wald- und Feldkulte I (1875) s. 273.

² Runa 1844, Stockholm 1844—45, s. 9 f. — Jfr därmed J. Henriksson, Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge. Åmål 1889, s. 4 f.

³ Berlin 1859, s. 180 ff. Se ock Mannhardt, anf. arb., s. 269 ff. — Om rönnskultens utbredning och ålder finnes en utförlig redogörelse i H. Rosén, Om dödsrike och döds kult, Lund 1918, s. 203 ff. samt K. F. Johansson. Om etymologien av trädnamnet rönn i Studier tillägnade Esaias Tegnér, Lund 1918 s. 304 ff.

och planterade det i ett hörn av stugan.¹ Det sedan urgammal tid hos nordgermanerna helighållna rönnsjöet har sålunda genom sin inflyttning till julen i själva boningsrummet på sätt och vis blivit en julgranens vederlike.

Julrönnsens här i korthet framställda utveckling avspeglar i sig huvudfacerna av livssjöets utvecklingslopp i allmänhet. Från det heliga trädet — av vad art detta månde varit — har vid vårens ingång och betestidens begynnelse en gren brutits och hemförs, för att dess inneboende kraft genom rituell piskning skulle överföras på boskapen. Sedan har denna gren tillagts även andra högtider och därvid ofta utvecklats till en spira eller telning, ett mindre träd, ett kors eller en lövklädd stång. Ett heligt träd var för nordgermanerna rönnsen åtminstone redan under bronsåldern, och när en gudsdyrkan uppstod, egnades detta träd hos såväl germanska som finska folk åt deras högsta gudomlighet: åskans, fruktbarhetens och fruktsamhetens gud. Men med rönnsen har den urgamla traditionen varit så starkt förbunden, att detta träd i regel allt fortfarande såsom fruktbarhets- och livssjö endast ställts i samband med boskapen. Att i stället för björk eller vide sätta en rönngren såsom »maj» utanför en flickas bostad var därför på många håll en grov skymf mot henne. Vad särskilt rönnsen beträffar må slutligen i förbigående nämnas, att den med anledning av sin positivt magiska förmåga att förläna livskraft i Tyskland och England erhöll benämningen quiekenbaum, quiekentree, quieckbeam² (jfr sv. vederkvicka). Ett uppenbarligen yngre föreställningssätt förräder den engelska benämningen witchen (jfr witch, häxa).³

N. E. Hammarstedt.

¹ K. Visted, *Vor gamle Bondekultur*, Kristiania 1908, s. 173 (efter Landstad).

² Jfr Frazer, *The scapegoat*, 1913, s. 267. — Icke handlingen av trädet, såsom den engelske författaren antager, utan trädet av handlingen.

³ Sedan ovanstående redan tryckts har även i N. Keyland, »Julbröd, julbockar och staffansång» (Stockholm 1919) s. 108 några notiser om »julrönnsen» publicerats.

UTSKUREN SÖM I GAMMAL SKÅNESLÖJD.

Detta handarbete bör lämpligen betraktas i samband med andra vitsaker — hålsöm, spetsar och broderier —, vilka innefattas i vårt textila arv. I närmaste hand avläggare av renässansens slösande rums- och dräkttyx hava de tydligen långt tillbaka gående österländska anor. Besläktade genombrutna föremål uppträda bland egyptiska gravfynd från koptisk och senantik tid.

Under 15- och 1600-talen inföll vitsömmens glansperiod i Europa. I italienska och tyska mönsterböcker från nämnda tid är genombrutet arbete rikligt företrätt. Man finner exempelvis i Hans Sibmachers »Schön Neues Modelbuch» av 1597 en särskild avdelning under rubrik »DICK AUSSGESCHNIDTENE MÖDEEL». Många uttryck i mönsterböckerna tyda jämte motiven i och för sig på det orientaliska ursprunget; talrika »arabesker och moresker» m. m. förekomma. Själva det italienska ricamare = brodera har österländsk rot. Ännu blomstrar genombrutet linnearbete på det en gång sarsacenbehärskade Sicilien, och det spelar en synnerligen framträdande roll i den moderna italienska hemslöjden.

Om den utskurna sömmens allmänna utbredning vittna benämningarna punto tagliato, point coupé, cutwork, vilka för Skånes vidkommande motsvaras av bygdemålets »udskåred» för samma teknik.

Fig. 1 (se ovan). Örngättsbroderi. Torna hd.

Orneringen i dessa linnebroderier utgöres av geometriskt ordnade kvadratiske rutor, vilka uppstå genom avklippning av vissa trådar vid rutradernas ändpunkter i såväl varp- som inslagsriktning och utdragning av dessa. Vissa trådar kvarlämnas som stomme för mönsterrutorna, vilka dels stå öppna dels utfyllas av små kors eller av langettstygn (*point d'esprit*). I bondehemmen ägde man förr i världen ingalunda någon brodersax, utan utskärningen gick så till, att de trådar, som skulle avlägsnas, avräknades över en nål, och med denna som underlag avskuros trådarna med fars rakkniv, som var

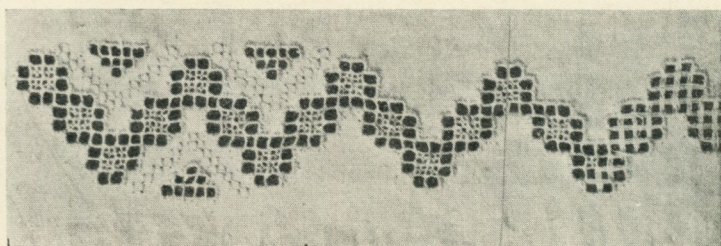

Fig. 2. Arbetsprov i olika stadier.

det vassaste redskap man hade att tillgå. Kanterna och de trådar, som uppdelar rutorna, överkastas tätt med grovt garn; konturerna få en svag, men verksam relief. Som fyllnad mellan de utskurna figurerna förekommer vanligen plattsöm och stickstygn. Hålsöm och utdragssöm användas för uppdelning och avslutning av mönsterpartier. En blick på bilderna ger kanske mera än den korta beskrivningen ett intryck av det tidsödande arbetet och den ytterliga noggrannhet, som är av nöden, samt vilken rik och förnämlig helhetsverkan man uppnått med denna beundransvärt väl avvägda kombination av olika konststämningar. I stor utsträckning togs sådan utsirning i bruk för de präktiga brudgumsskjortorna. Bruket fordrade, som bekant, att bruden skulle förära sin blivande man ett dylikt plagg att bäras på bröllopsdagen. Det hette ju, att denna skänk var hennes egna händers verk, men nog hände det ibland, att någon skicklig brodös i bygden utfört den på beställning. Man får även se sådan söm på särkar och på sänglinne. Rena praktstycken äro

förningsdukarna med bård kring hela duken och de fyra hörnen präk-
tigt utsydda, de senare ordnade i regelbunden fyrkant och med olika

Fig. 3. Skjortbröst. Ingelstads härad. Nordiska Museet.
10—191773 *Fataburen*.

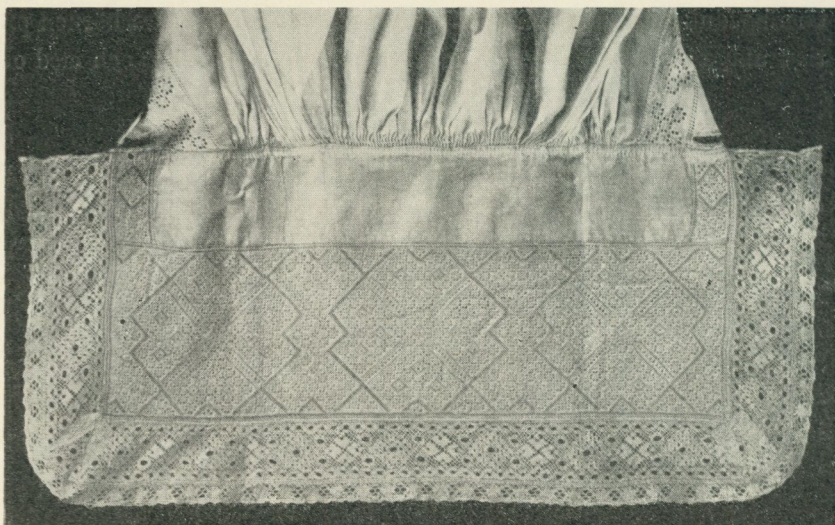

Fig. 4. Krage på skjorta fig. 3.

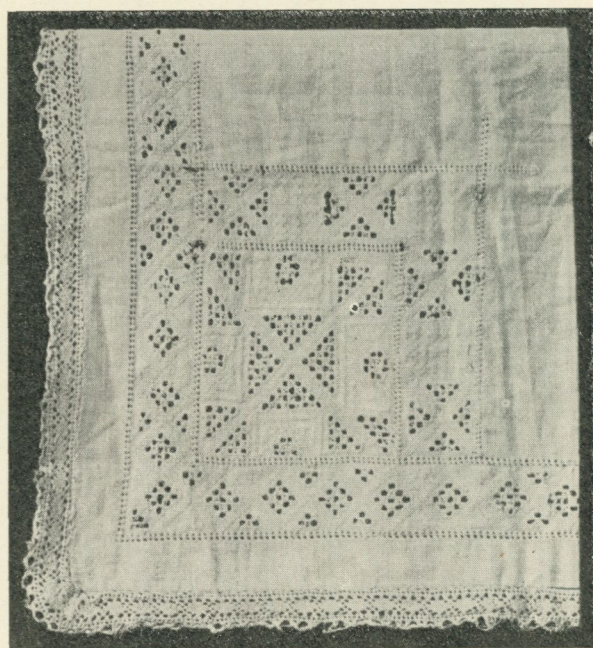

Fig. 5. Hörn av förlingsduk. Färs hd.

ornering i vart hörn. Sådana dukar bundos om de korgar, vari förningen, d. v. s. de brukliga gåvorna i matväg fördes till gillena och kallades därför gemenligen för korra- el. korreklä = korgkläde.

Det är en ren ögonfröjd var gång man får taga kännedom om ett sådant gammalt gediget föremål, och nog kan man säga, att det »udskårna» tagit ett avgjort försteg framom de andra gamla vitbroderierna.

Ålderstigna personer berätta, att finare handarbeten icke fingo inkräkta på hemmens vanliga arbetstider, utan måste göras på »lediga stunder», som lördagseftermiddagen och söndagen. Sådant göra var så sensamt, att ibland någon ättling av en efterföljande generation fick avsluta vad som påbörjats men ej hunnit göras färdigt under en föregående.

Då det såväl här som i »Skånska nätspetsar» (Fataburen 1918) påpekats vilken betydelse mönsterböckerna haft för slöjden kan det kanske vara av intresse att taga del av åtminstone ett par typiska sådana boktitlar, pompösa och utförliga enligt tidens sed.

1. Les Singuliers Et Nouveaux Povtraicts Dv Seignevr Federic de Vinciolo Venitien pour toutes sortes d'ourages de Lingerie. Dedie A La Royne. Derechef Et Povr La Troisiesme Fois Augmentez, outre le reseau premier et le point couppe & lacis, de plusieurs beaux & differens portrais de reseau, de point conté, avec le nombre des mailles, chose non encor veue ni inuentée, A. Paris. Pour Jean le Clerc le ieune . . . . Avec priuilege du Roy. 1587.

(Herr Federic de Vinciolos från Venedig utvalda nya mönster för alla slag av vitsöm. Tillägnade drottningen. Ånyo och för tredje gången tillökade utom som förut filet och utskuren söm och lacis med många vackra och olikartade filetmönster, med avräknade stygn och angivet rutantal, en helt ny uppfinning.)

Detta verk fick uppleva många franska upplagor. 9 år senare utkom det på tyska, och mönstren gå igen i liknande engelska böcker.

2. Corona Delle Nobili Et Virtuose Donne. Libro Primo (Secundo, Terzo) nel quale si dimostra in varij disegni molte sorti di mostre di Punti in Aria, Punti tagliati, Punti a Reticello & ancora di picciole; cosi per Freggi, come per Merli & Rosette, che con l'Ago

si vsano hoggidi per tutta l'Europa. Con alcune altre inuentioni di Bauari all' vsanza Venetiana. In Venetia Appresso Cesare Vecellio, in Frezzaria nelle Case dei Preti 1592.

(De ädla och dygdesamma kvinnornas krona. Första (andra tredje) boken, vari varierande tecknade mönster av många slag för luftstygn, utskuren söm, reticella och mindre arbeten kunna ses; för infällning, uddar, rosetter, sådana de i våra dagar utföras med nål och användas i hela Europa. Tillika med några andra utkast för venetianska kragar.)

Joh. Sibmacher utgav 1604 en »Newes Modelbuch in Kupffer gemacht darinen allerhand Arth Newes Model von Dem Mittel und Dick aussgeschnidenes Arbeit auch anderen Kunstlichen Nehwerck zu gebrauchen. Mit Vleiss zum Druck verfertigt». Sina Model beledsagar han med följande maning: »Welche die Nehkunst thut be- lieben Und sich darin begehrt zu üben Die thue Lehrnen alhie mit Fleiss So erlangt sie Lob Ehr und Preysz».

Maria Collin.

»KARL XII:s DRYCKESKANNA».

Under sommaren 1918 gick genom pressen ett meddelande om en dryckeskanna av silver, som hade tillhört Karl XII och som nu av engelske konungen skänkts till Röda korset för att säljas till dess förmån. Kannans äkthet och historia uppgavs vara fullt tillförlitlig och man talade om ett värde av ända upp till 10,000 engelska pund.

Några svenska affärsmän i Göteborg blevo intresserade av saken och lyckades få kannan över till Sverige, varefter jag blivit satt i tillfälle att undersöka densamma. Det är en dryckeskanna av vanlig svensk form: cylindrisk, på tre rikt eiselerade kulfötter, med profilerat lock, vari en infälld medalj, samt ett kraftigt handtag med fruktorment. På undersidan bär kannan följande inskrift:

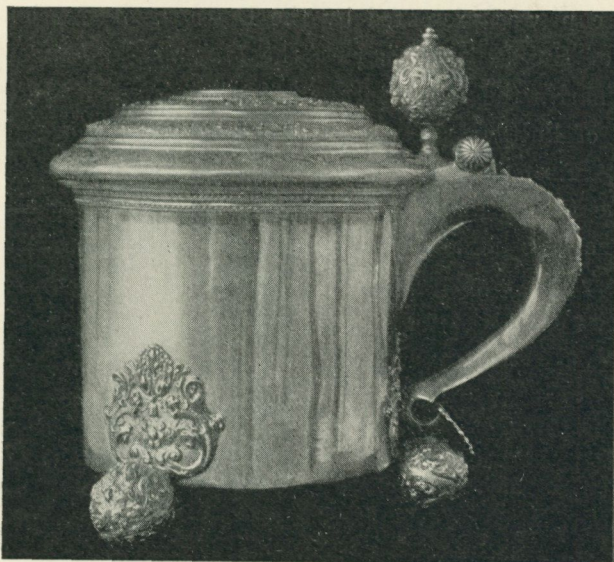

Fig. 1. Dryckeskanna av silver förfärdigad av guldsmeden Abraham Wirgman i Göteborg år 1724; höjd (över knoppen): 0,208 m. — oriktigt kallad »Karl XII:s kanna» och försedd med årtalet »1682».

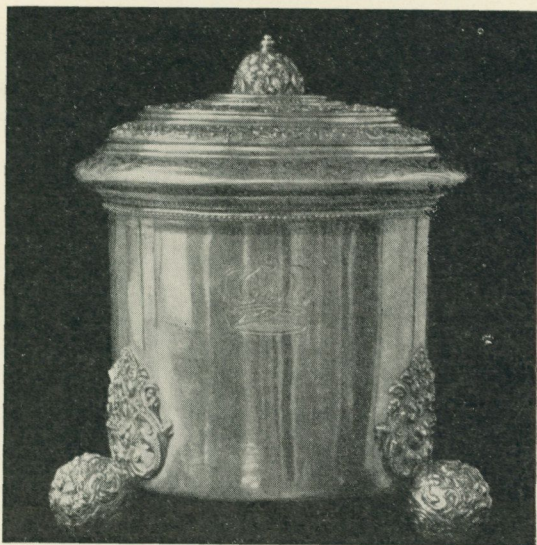

Fig. 2. »Karl XII:s kanna» sedd framifrån, med den troligen i England år 1831 ingraverade kronan.

»This cup was presented by the Dowager of Charles Gustavus the 10th of Sweden to Charles the 11th and his Queen upon the Birth of Charles the 12th in June 1682. Charles the 12th lost it at the Battle of Pultowa and when Peter the Great shewed it to Count Piper, His Prisoner, Count Piper acknowledged his acquaintance by kissing the Crown and shedding Tears upon it. The Czar gave it to Areskine His favorite Physician, a Scotchman. After passing through various hands it finally came into the possession of Mr

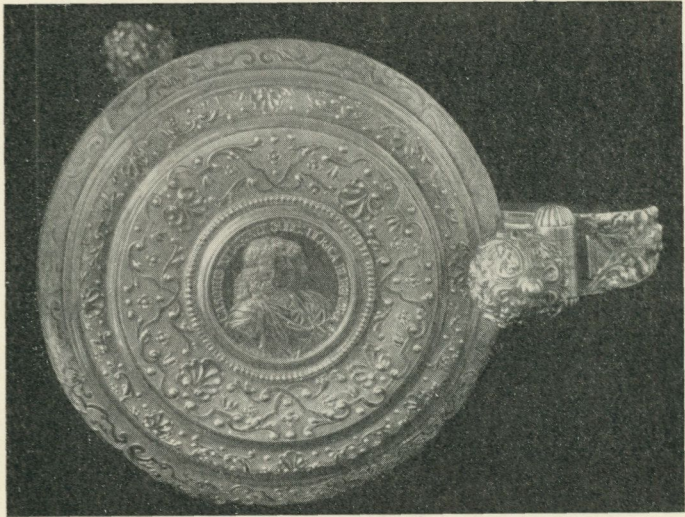

Fig. 3. »Karl XII:s kanna»; locket med en av mästaren Abraham Wirgman i Göteborg under 1720-talet ofta använd ornamentik.

Robert Vernon of Halkin Street, Grosvenor Place who Presented it to The King in June 1831.» — Den krona som Karl Piper skulle hava kysst är graverad på kannans framsida. — Jämte den citerade inskriften bär kannan på undersidan årtalet 1682, det år, då den skulle hava skänkts till Karl XI och Ulrika Eleonora d. ä. vid sonens, Karl XII:s födelse.

Redan en blick på kannan är tillfyllest för att konstatera att den icke kan vara tillverkad så tidigt som i början av 1680-talet; dekorationen framför allt på locket med musslor och bandliknande bladornament hänvisar i stället på 1720—30-talet. Jämte de ovan-

nämnda inskrifterna bär kannan också på undersidan stämplrar som visa att den är förfärdigad i Göteborg år 1724 av den där verkssamme guldsmeden Abraham Wirgman. Denne, som blev mästare 1709 och avled 1761, har utfört flera liknande dryckeskannor och andra arbeten där just liknande dekorationsmotiv återfinnas som på den nu ifrågavarande kannans lock. — Ett vackert exemplar, förfärdigat av Abr. Wirgman 1723 finnes i H. K. H. Prins Eugens ägo.

Hela historien om kannans märkliga öden är sålunda uppdiaktad och årtalet 1682 på undersidan tydligen i bedrägligt syfte ditsatt; den krona, som Karl Piper med rörelse skulle hava kysst är tydligen anbragt på kannan i England samtidigt med den ovannämnda inskriften, vars årtal 1831 ju icke behöver beteckna det år då inskriften tillkom. — Ett stöd för trovärdigheten av den uppdiaktade historien har man måhända trott sig finna i den medalj, som är infälld i kannans lock men även det stödet försvinner vid en närmare granskning. Medaljen är slagen över Karl XI:s och Ulrika Eleonora

Fig. 4—6. Stämplrar å »Karl XII:s kannan», utvisande att den är förfärdigad i Göteborg av mäster Abraham Wirgman år 1724.

d. ä:s tre äldsta barn Hedvig Sofia, Karl (XII) och Gustaf, och i inskriften å frånsidan förekommer »1682. d. 17 Jun», Karl XII:s födelsedag, men där står även »1681 d. 26 Jun», Hedvig Sofias födelsedag och »1683 d. 4 Jun», prins Gustafs födelsedag. Medaljen är

1682

Fig. 7. Årtalet »1682», falskeligen ingraverat å den s. k. »Karl XII:s kannan».

sålunda slagen efter den 4 Juni 1683¹ och dess förekomst i locket ger intet stöd för året 1682 såsom kannans tillverkningsår.

Den föregivna »Karl XII:s dryckeskanna» är sålunda förfärdigad av en Göteborgsguldsmed år 1724 och utgör ett i och för sig utmärkt gott prov på svenskt silversmide från denna tid. — När försöket att göra kannan 42 år äldre gjordes är vanskligt att avgöra.

Upk.

¹ B. E. Hildebrand, Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar. Sthlm 1874, del. I. Carl XI nr 101.

VIKTOR RYDBERGS ARBETSNUM.

Alltsedan Viktor Rydbergs bortgång har det varit Nordiska Museets önskan, att inom institutionen kunna anordna ett minnesrum över den store forskaren och skalden. Artur Hazelius fick nämligen av fru Susen Rydberg såsom gåva mottaga hennes makes stora bibliotek och samtliga möbler tillhörande hans arbetsrum. Åtskilliga förslag i och för rummets uppställning ha sedan dryftats, till dess Nordiska Museets nämnd beslutat, att det skall få sin slutgiltiga uppställning i general Hazelius gamla bostad, Artur Hazelius födelsehem, då detta blivit överfört till Skansen.¹ Trenne minnesrum skola då där uppställas, Viktor Rydbergs, John Ericssons och Artur Hazelii. Till dess denna plan kan förverkligas, inrymmes Viktor Rydbergs rum i en särskilt för ändamålet å Skansen uppförd paviljong.

Från och med den 24 juli blev denna paviljong tillgänglig för allmänheten. Skansen har härigenom vunnit en helgedom, ägnad åt minnet av en av vårt folks ädlaste söner. — Det är från skaldens hem Ekeliden, Djursholm, rummet härstammar, det hem Viktor Rydberg bebodde under sina sista fem levnadsår. Den lilla fönstersmygens inredning härstammar även från denna tid. Såväl sofforna som fönstret äro komponerade av Sven Scholander. — Å Ekeliden, som låg högt på en kulle, hade fönstret himmelen som bakgrund, och skaldens valspråk *Desidera ardua, desidero Deum*, lyste i guldglans mot den inträdande.

Förutom ett par av bokhyllorna är gungstolen den enda möbel, som härstammar från skaldens yngre tid, och var den första möbel han ägde. Han använde den alltid såsom skrivstol, och i densamma fick han utandas sin sista suck. Det stora skrivbordet, med sina 22

¹ Artur Hazelii födelsehem är beläget vid Surbrunnsgatan 45 och tillhör nu stiftelsen *Pauvre Honteux*. Då densamma blir i stånd att bebygga tomten, där nu det Hazelianska hemmet står, övergår enligt gåvobrev byggnaden i Nordiska Museets ägo.

rymliga lådor och fack, där så många dyrbara manuskript vilat, anskaffades år 1879 vid skaldens giftermål. Ett stycke framom det samma satt oftast hans maka vid ett mindre skrivbord och delade hans möda och arbetsglädje. Fru Susen Rydberg var sin mans bibliotekarie och den trogna väktaren av hans arbetsrum. Boksamlingen uppgår till omkring 3,000 volymer och omfattar huvudsakligen grekisk och latinsk litteratur, poesi å de flesta europeiska språk samt filosofi, teologi, konst-, litteratur- och världshistoria. Viktor Rydberg var en stor språkkännare och för sitt arbete: »Undersökningar i germanisk mytologi», nödgades han studera källskrifter å 16 olika språk.

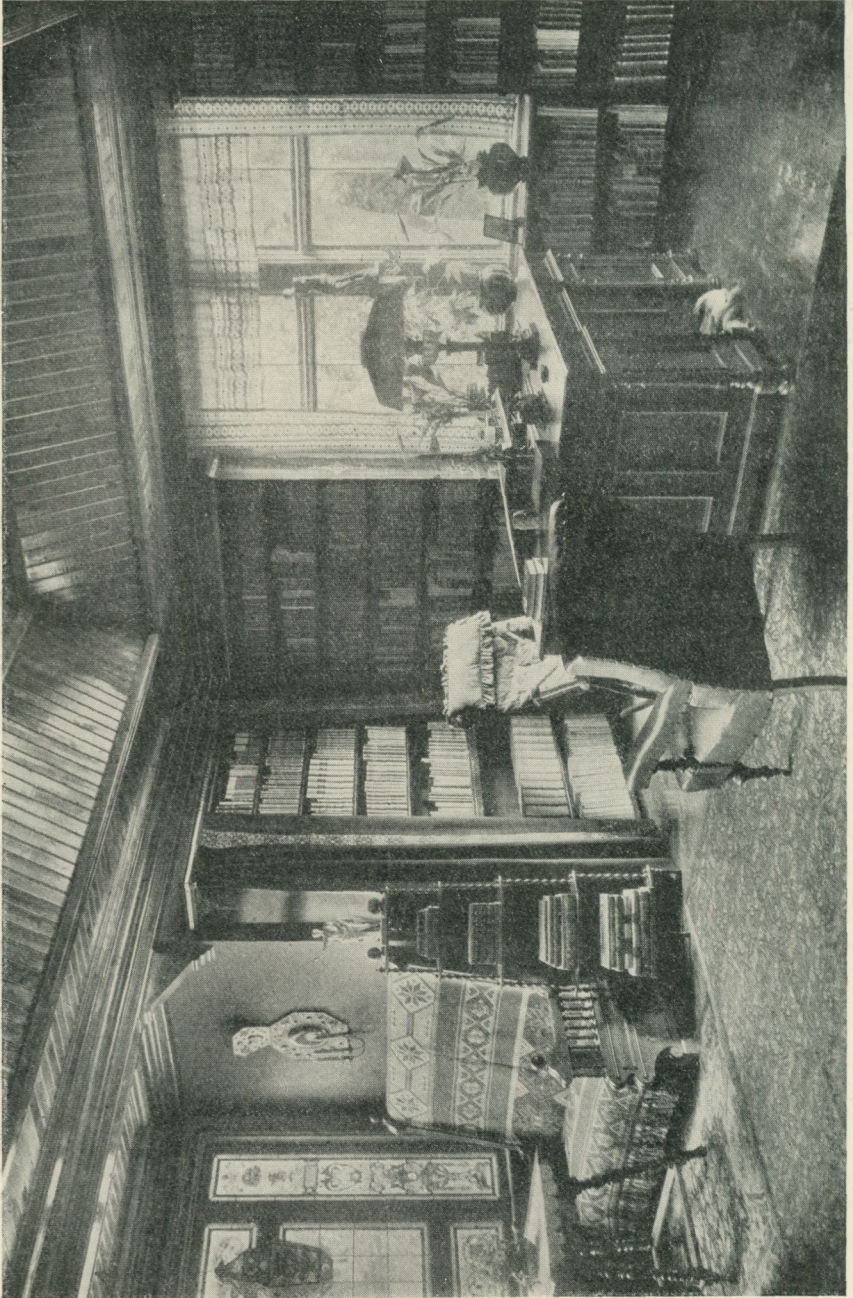
Hela biblioteket är försett med skaldens exlibris tecknat av honom själv. Egaremärkets mittparti återger porten till det valv, som ledde till borggården i Jönköpings slott, där Viktor Rydberg föddes; hans fader var slottsvaktmästaren, fanjunkaren Johan Frisk Rydberg, en veteran från fejderna i Finland och Tyskland 1808 och 1814. Tornen äro efter ritningar i Kungl. Fortifikationens arkiv.¹ Det hela avser att visa Jönköpings slott såsom det tedde sig på 1600-talet. Namnet på venstra tornet är professor Rydberg moders, Hedvig Düker.

Rummet innesluter även en del konstskatter, som skalden fått mottaga av vänner och beundrare. Venus Milo i brons, som har sin plats å en konsol fästad å fönstrets mellanbalk invid skrivbordet är en gåva av arkitekten Viktor von Gegerfelt vid dennes hemkomst från Italien. En statyett av kalipast framställande kejsar Augustus är en gåva av överstelöjtnant R. von Kock, samt den illustrerade praktupplagan av Faust å stativ, en julgåva år 1876 av Viktor Rydbergs trogne vän S. A. Hedlund, i vilkens hem skalden under ett flertal år vistades såsom familjemedlem.

Det målade fönstret är en gåva till professor och fru Rydberg av den senares broder, och bär de båda makarnas initialer jämte förutnämnda valspråk.

Bland porträtten märkes en akvarell utförd av Richter av den tidigt bortgångne ungdomsvännen och studiekamraten Mauritz Leo-

¹ C. M. Carlander. Svenska Bibliotek och Exlibris. Stockholm 1889. Del I sid. 624, 625.

Viktor Rydbergs arbetsrum.

nard Liberg (f. 1831, d. 1854), med vilken Rydberg delat många mödor och umbäranden.¹ Under Libergs porträtt en oljemålning av J. A. Westerberg framställande teologen Nils Ignell (onkel Adams bröder). Å fönsterhyllan ett porträtt av S. A. Hedlund med fru samt makarna Rydbergs högt värderade läkare och vän professor P. J. Wising. Å bokhyllans gavelstykke framför skrivbordet en präktig gipsrelief framställande S. A. Hedlund, utförd av Adolf Lindberg.

Fru Susen Rydberg, skaldens 70-åriga maka, har själv övervakat och deltagit i rummets uppställning och bibliotekets ordnande.

Utänför kordongen, som innesluter det ursprungliga rummet, ett större porträtt av skalden från dennes riksdagsperiod på 1870-talet, samt under detsamma en fotografi av en minnesplakett över Viktor Rydberg, modellerad av Erik Lindberg, utförd i Paris år 1900.

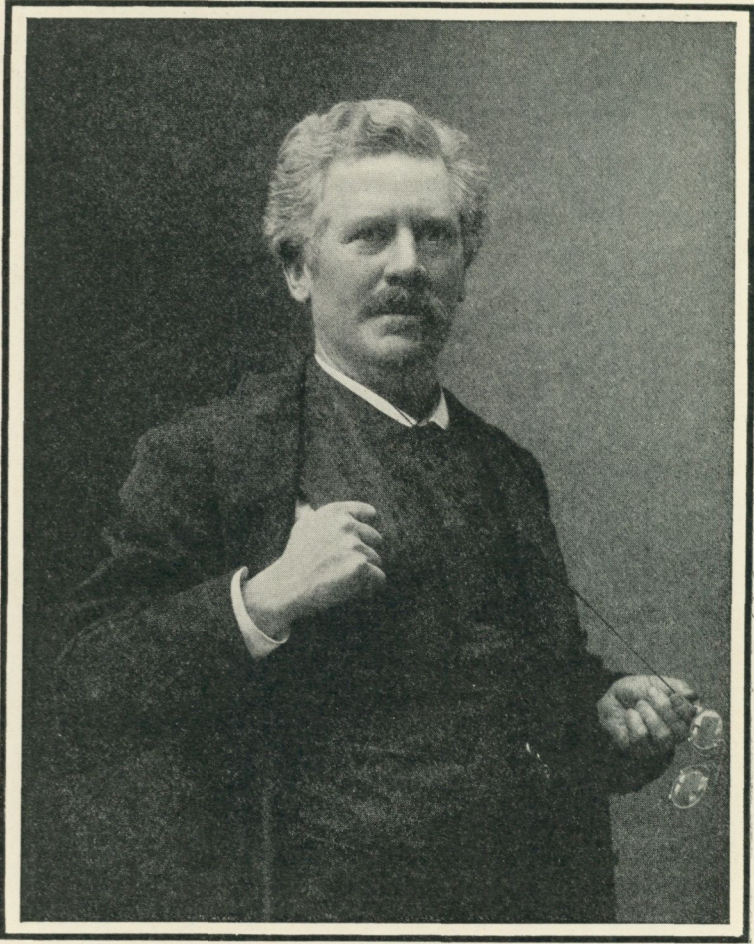
Paviljongen är uppförd efter ritning av arkitekten Ragnar Hjort och innehåller även ett litet förrum där, såsom komplement till utställningen äro upphängda tvenne fotografier återgivande Ekelidens exteriör, samt några andra med minnesutställningen samhöriga fotografier.

För att låta den besökande genast vid inträdet möta några av skaldens vackraste och ädlaste tankar, citeras å väggfältet mitt emot ingångsdörren en del av dikten Snöfrid:

Bättre är kämpens
ädla armod
än drakens dolska
ro på guldets,
bättre är hånad
död för det goda
än namnfrejð, vunnen
i själfvisk äflan,
bättre än fridens
är farans famntag.

— — — — —
— — — — —

Ty de hårda
hjältelivets
runor lyda:
svärd mot snöda
jättar draga,
modigt blöda
för de svaga
glad försaka,
aldrig klaga,
strida hopplös strid
och namnlös dö.
Det är livets sanna hjältesaga.

Guoaf Petrus

GUSTAF RETZIUS SÅSOM ETNOGRAF.

Måndagen den 28 juli var minnesringning på Skansen, en av vetenskapens främste stormän fördes till den sista vilan. Professor Gustaf Retzius hade slutat sitt rastlöst verksamma och välsignelsebringande liv. — Många minnesrunor över den fredjade vetenskapsmannen ha sedan dess tecknats, där hans forskaregärning inom biologien, histologien och antropologien särskilt framhållits, och må det nu falla på Fataburens lott, att med tacksamhet framhålla den insats han gjort inom etnografien, ty även här äger hans verk bestående värde. Hans monumentala arbete »Finska kranier» omfattar även en etnografisk avhandling, som tills dato är den bästa på svenska språket utgivna rörande finsk etnografi (1878). I något sammanträngd form inföt samma avhandling i serien »Bidrag till vår odlings häfder» (1881) under titeln »Finland i Nordiska museet, några bidrag till kännedom om finnarnas gamla odling.»

Såsom förelöpare till ovannämnda båda arbeten utkom redan år 1876: »Från Finlands bygder, Etnografiska bilder och minnen.» En poetisk och medryckande skildring av Kalevalas land och folk, som innan den erhöll bokform var införd i Ny illustrerad tidning. Gustaf Retzii arbete inom etnografien kom även att bliva i väsentlig grad befruktande. Liksom Artur Hazelius på andra sidan Kölen väckte det etnografiska intresset till liv blev det Gustaf Retzius förbehållet att utföra samma mission på andra sidan Bottenhavet.

Från den finska resa, som givit uppslag till ovannämnda båda arbeten, hemfördes även en samling etnografica, vilken såsom gåva överlämnades till dåvarande »Skandinavisk-etnografiska samlingen», som Nordiska Museet då benämndes. — Gustaf Retzii forskarefärd

sträckte sig även till det inre av Ryssland. Från denna resa känner jag ej någon skildring, men Nordiska Museet äger från densamma en del textilier, nummerärt jämförelsevis fåtaliga men av ett mycket stort intresse, bland dessa märkes en del rikt broderade skjortor av det slag som utgör tscheremissers, tshuvaschers och mordviners sommardräkt. De inköptes på en marknad i Kasan av doktor G. Retzius och med. kand. E. Nordenson, vilka voro reskamrater och gemensamt till Nordiska Museet överlämnade dem såsom gåva.

År 1891 utkom »Bilder från Nilens land». Egentligen en samling resebrev, alltså intet vetenskapligt arbete, men en skildring, som med levande friskhet återger natur och folkliv från en färd genom Nilens underbara land och såsom sådan även är etnografiskt givande. För övrigt framlyser titt och ofta författarens varma medkänsla för de stackars egyptierna, vilka, ehuru arvtagare till jordens äldsta civilisation, tack vare vår tids »kulturfolk» nödgas leva ett hårt slavliv i eget land. Från denna egyptiska färd hemfördes även betydande samlingar, huvudsakligen bestående av musikinstrument, vapen, bland annat Emin Paschas sköld av rinoceroshud och en mycket värdefull samling koptiska vävnader. Samtliga föremål såsom gåva överlämnades till Riksmuseets etnografiska avdelning.

År 1892 utkom »Bilder från Sicilien», en livfull reseskildring men av mindre etnografiskt intresse. — Under följande år företogo makarna Retzius sin längsta forskarefärd, målet var nu Nordvästra Amerika, och resan utsträcktes till Alaskas gräns. Utomordentligt intressanta föremål hemfördes från denna expedition, vilka i likhet med föregående förvärv såsom gåva överlämnades till Riksmuseet. Professor Retzius inköpte även under sina resor en hel del samlingar från skilda trakter. Bland dessa märkes särskilt doktor Pfaffs stora samling från Grönland, uppgående till över tretusen nummer, samt smärre samlingar från Kongo, Kamerun, Japan, Kina och Söderhavsoarna. Riksmuseet har dessutom såsom gåva mottagit cirka 500 fotografier från skilda delar av världen. Professor Retzius var själv en skicklig fotograf och synnerligen god tecknare.

Från den amerikanska expeditionen föreligger i tryck endast en samling resebrev, införda i Aftonbladet under åren 1893 och 1894.

Att Retzius skildring av sina i vetenskapligt syfte företagna färder i allmänhet tagit resebrevens form, sammanhänge med hans önskan att popularisera vetenskapens resultat. Det var även denna hans önskan, som tagit sig uttryck genom utgivandet av den välbekanta serien av populära skildringar »Ur vår tids forskning». Till att börja med från 1872—1880 utgavs arbetet under Gustaf Retzius och Axel Keys redaktion, men från och med 1880—1889 var Retzius ensam arbetets ledare. I detta verk publicerades bland annat en avhandling av Retzius: »Om de äldsta spåren af människans tillvaro på vår jord» (1873).

Professor Retzius har i övrigt på flerfaldiga sätt gagnat etnografien. Då Artur Hazelius begynte sitt stora verk var Retzius en god hjälpare såväl direkt som indirekt. År 1888 erhöll exempelvis Artur Hazelius på förslag av professor och fru Retzius ett reseanslag av stiftelsen »Lars Hiertas Minne», »för att inhämta närmare kännedom om inredning och anordningar i flera af utlandets förnämsta nyare museer för att tillgodogöra sig derigenom vunnen erfarenhet vid uppförande af den blifvande storartade byggnaden». Makarna Retzius ha dessutom vid flera tillfällen ekonomiskt stött Nordiska Museet. Från deras svenska och norska resor ha även en del föremål överlämnats såsom gåva, bland dessa märkes museets första släde och kariol från Gudbrandsdalen.

Under ett senare skede kom professor Retzius att stå Riksmuseets etnografiska avdelning synnerligen nära. Vetenskapsakademien kallade honom nämligen till inspektor för nämnda avdelning,¹ ett förtroendeuppdrag, som han innehade under åren 1892—1899. Riksmuseets etnografiska avdelnings chef var vid denna tid professorn vid Riksmuseets zoologiska avdelning F. A. Smitt, men professor Retzius blev dess egentlige ledare. Betecknande för Gustaf Retzius var det nit, med vilket han griper sig an varje honom förelagd uppgift. Att mottaga ett förtroendeuppdrag eller låta invälja sig i någon styrelse utan att djupt känna ansvar och förpliktelse var för honom

¹ I samband med inspektorsutnämningen för museets zoologiska och paleontologiska avdelningar. Museets etnografiska avdelning var nämligen intill år 1900 sammankopplad med den zoologiska avdelningen.

omöjligt, dessutom meningslöst och att i onödan bortkasta en dyrbar tid. Under tecknad, som under sex år var assistent vid etnografiska museet, skall alltid med djup tacksamhet minnas professor Retzii ledning. Större delen av museet var vid början av denna period närmare att likna vid ett magasin än en museilokal. Hela de syd- och ostasiatiska samlingarna, hopbragta av doktor Hjalmar Stolpe under Vanadis' världsomsegling, och även en god del andra samlingar voro utställda å öppna hyllor, å vilka föremålen delvis voro fästade med metalltråd. Inom en jämförelsevis kort tid var detta föga tillfredsställande utställningssätt avskaffat, hyllorna förvandlade till skåp och ny uppställning och etikettering verkställd.

Professor Retzius var en idealisk arbetsledare. Han förstod att på ett underbart sätt tända entusiasm och elda arbetsivern hos underordnade utan att någonsin med snäva föreskrifter stävja det egna initiativet.

Trots sina stora, rika insatser inom huvudgrenarna av sin vetenskap, ägde Gustaf Retzius dessutom i ovanligt hög grad vittfamnande intressen. Hans arbetsintensitet och arbetsproduktion saknade motstycke, men så var även för honom begreppen arbetsglädje och livsglädje sammanfallande.

Gerda Cederblom.

Litteratur.

Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årgångarna 1915—1918. Redigerad av K. Hedlund. Falun 1915—1919. 52; 56; 112; 68 s. 8:o. Pris 50 öre, 1 kr., 1 kr. 50 öre, 2 kr.

Det är här ej platsen att tala om det sympatiska innehållet i allmänhet i dessa häften utan endast om det, som direkt berör folk-livsforskningen. I förbigående vare emellertid sagt, att denna lilla årsbok i sin helhet bör bliva en skatt för innebyggarna i den lands-

del, som den berör. Men den är en malmrik gruva även för forskaren, och det är denna sida som här bör framhållas. Bakom den konstlöst enkla och redbara framställningsformen döljer sig en insiktsfull och vidsynt ledning, något som ingalunda alltid kan sägas om insamlingar av våra folklivsföreteelser vare sig på det materiella eller det andliga området. Beklagligtvis förekomma särskilt i tredje årgången rätt många tryckfel av nog så ogenomskådlig karaktär, men i helhet sett kan arbetet framhållas såsom ett särdeles gott föredöme och såsom ett bevis på vad folkhögskolan under gynnsamma miljöförhållanden kan åstadkomma i här avsedda syfte. Jag påpekar i det följande endast några av de väsentligaste artiklarna.

Redan i den första årgången, 1915, anslås en avsevärd del av utrymmet åt folklig vitterhet. Under samlingsrubriken »Malungs folkhögskolas elevförbunds sagbok» föreligger där en samling av eleverna upptecknade traditioner, varibland särskilt många bland sägnerna utmärka sig såväl genom sin äkta skogs- och ödemarksstämming som genom sin naiva ursprunglighet. Härtill sluta sig i de följande häftena uppteckningar av gåtor, ordspråk, ordstäv och talesätt samt i häftet 4, 1918, även väderleksmärken. Bortsett från sistnämnda element faller således denna anförda rikliga och värdefulla skörd inom folkdiktningens gränser. Genom en på äldre Dalabeskrivningar grundad skildring av Malung på 1700-talet förmedlar emellertid utgivaren redan i andra årgången en övergång från den trängre »folkloristiska» iakttagelsesekretsen till en vidsträcktare folklivsforskning, som sträcker sig till folkets tro, sed och levnadssätt i allmänhet. I tredje årgången, 1917, möter sålunda en av kandidat A. Nygård insiktsfullt skriven och allmänfattligt hållen överblick över folktro- och folksedforskningens arbetsfält och mål. I denna ingår ett mycket avsevärt antal originaluppgifter av delvis stort värde. Under rubriken »spridda uppteckningar» finnes även en av samma hand gjord och ordnad samling forntroföreteelser, huvudsakligen från Malung, där man anträffar några verkliga guldkorn för vår inhemska folktro-forskning. Särskilt märkliga synas mig uppgifterna om den sista kärven och den därav bakade kakan samt den, såsom det visar sig, inom många orter i Dalarna (likasom,

i förbigående sagt, även i andra landskap) i åtskilliga varianter uppträdande riten vid färklippning. Att nämna äro ock en av O. Svensson utförd samling av visor och låtar från Malung, där bland andra möta en julbocksvisa, en Lussi-visa och den gamla gillesvisan vid björndrickandet, och vidare en av Greta Hedlund författad skildring av bröllop i Malung, där även en skildring av nyssnämnda märkliga folksed ingår. I den nyligen utkomna fjärde årgången, med vilken folkhögskoleföreståndaren K. Hedlund på grund av flyttning till annan ort nedlägger sitt redaktörskap, ingå en del ingalunda mindre värdefulla artiklar och uppgifter. Medryckande genom sin omedelbarhet och livaktighet i berättandet är redan den första uppsatsen, en åttioårings anteckningar om gamla minnen från Malung. Påpekandet av att på ett par ställen en bestyrkande eller förklarande not nog varit välkommen för att skingra läsarens tvivel må icke räknas såsom någon egentlig kritik. Av mycket stort intresse äro Greta Hedlunds uppteckningar om julfirande i Malung, och särskilt må därur framhållas uppgifterna om Luciafirandet och om det högst egendomliga och etnologiskt forntidsartade upptåg på trettondag, vilket redan Dybeck uppmärksammat. Det kan här tilläggas, att de enkelartade »kotiljongsmärken» — tråddockor —, som utdelas åt dansörerna, omnämnas från 1500-talet av Bureus i Sumlen. Där omtalas en djäkne, som dansade till sig tråddockor, »så mykit hans fadher gjorde tu nät af, och han själf så mykit til klädhen tarfdes». Det må ej förbises, att själva upptåget innesluter en viss väsenslikhet med kotiljongen — eller rättare den senare med den förra.

N. E. H.

T. J. ARNE: *Det stora Svitjod*. Essayer om gångna tidens svensk-ryska kulturförbindelser. Stockholm 1917. XV, 222 sid. 8:o. Pris. 6:50.

Den framstående kännaren av Rysslands arkeologi och rysk kultur antikvarien T. J. Arne har här för en bredare allmänhet framlagt en serie studier över svensk-ryska kulturellationer under olika tider, alltifrån folkvandringstiden och in på 1800-talet. Dessa »essayer», som bygga på författarens självständiga forskning och

samlingar kunna möjligen av en och annan anses ej vara nog populärt hållna för att lätteligen kunna njutas av det stora publikum, men en sådan synpunkt får icke tillmätas någon betydelse, såvida landet över huvud äger en publik med allvarligare kulturintressen stor nog att räkna med. Kulturhistoriska arbeten av detta slag äro i stället alltför sällsynta hos oss, och det måste därför med glädje hälsas välkommet, så mycket mer som det berör ett för vår bildning så nödvändigt och för vårt folk så aktuellt ämne som kulturutbytet mellan Ryssland och vårt eget land. Jag kan här ej gå in på de olika uppsatserna eller referera deras innehåll. De måste själva läsas. För Fataburens läsare må det vara nog att omnämna, att en stor del av boken berör nyare tid, vare sig genom skärskådande av ryska helgonbilder eller kyrkklockor i Sverige eller skildring av svenskars vistelse i Ryssland och ryska besök hos oss. Enligt min mening är boken outhärlig för var och en som önskar förskaffa sig en inblick i problemet Sverige och Östern. Man kan nu endast önska att författaren må fortsätta och i ännu någon volym ytterligare belysa det rika ämnet. Särskilt för den, som berest landets nordligare delar och studerat därvarande museer och allmogekultur, ligger det i öppen dag, att det ryska inslaget ännu alltför litet skärskådats av forskningen. Med dessa rader har jag endast velat understryka dessa problems stora räckvidd och betydelse under förhoppning att dr Arnes bok skall vinna det intresse den förtjänar och inleda ett ökat studium av Ryssland och dess förbindelselänkar med Sverige.

S. E.

Upprop

för tillvaratagande av gamla vävnadsrester och textilbenämningar.

Under insamlandet av textilföremål från olika delar av landet har det visat sig att namnet på en vävnad ofta varierar högst väsentligt. Det som t. ex. i Skåne och på några andra trakter heter rosengång, kallas i Norrland krokväv och i Dalarna linningskrus. Ett flossat täcke, vilket i andra landskap kallas rya, går i Blekinge under namn av kavring o. s. v. Även får man erfara att en och samma vävnadsart i olika landskap tagits i bruk för mycket olika kombinationer och ändamål, och det är av stort intresse att se hur väl man i gamla dagar förstått att anpassa en teknik i förhållande till material och ändamål.

Ju mera jämförelsematerial man har att tillgå, desto bättre kan man givetvis intränga i de gamlas arbetsmetoder. Finge man reda på textilnamnen skulle man kanske kunna förstå vad som i gammal tid menats med vissa i urkunder, folkvisor och äldre litteratur över huvud förekommande, nu obegripliga namn på vävnader.

Nordiska Museet har med dessa synpunkter för ögonen velat uppmana allmänheten att var i sin bygd arbeta för hopbringande och insändande av möjligast fullständiga provsamlingar med åsatta *namn* och *ursprungsbeteckningar* samt meddela alla upplysningar som kunna vara av intresse. Bland proven böra ingå icke blott de mera konstnärliga vävarter — om vilka man kanske hittills är bäst underrättad på museet — utan i synnerhet alla tillgängliga nyttighetsvävnader såsom till lakan, duktyg, handdukar och dräktdelar etc., och kunna därvid även små provlappar göra tjänst, endast man av dem får en tydlig föreställning om mönstret.

Ville våra slöjdintresserade genomsöka sina förråd och uppmana andra att göra detsamma skulle ännu mycket kunna räddas som eljest går ohjälpligt förlorat.

Prov eller provsamlingar och namnuppgifter mottagas tacksamt under adress: *Nordiska Museet, Stockholm 14.*

NORDISKA MUSEET

F A T A B U R E N

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

1919

STOCKHOLM 1920

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

191773

Innehåll.

	Sid.
BECKMAN, NAT., En notis om runstaven	137
CEDERBLOM, G., Viktor Rydbergs arbetsrum	152
» Gustaf Retzius som etnograf	157
COLLIN, MARIA, Utskuren söm i gammal skåneslöjd	143
HAGBERG, LOUISE, Forna dagars jul i Bjuråker	28
HAMMARSTEDT, N. E., Hudar och skinn som offer	114
» » Julrönn	139
HOFREN, EMANUEL, En grupp norrländska portaler och deras mästare .	97
JOHNSON, PEHR, Bröllops seder från Gestrikland för en mansålder sedan. Anteckningar från Ovensjö	65
LELJONHUFVUD, KARL K:SON, Förteckning på kungl. förordningar m. fl. publikationer rörande yppighet och överflöd under tiden 1664 — frihetstidens slut	72
LITBERG, NILS, Allmogeforskningen och etnologien. Installationsföre- läsning å Nordiska Museet ⁷ / ₅ 1919	1
MODIN, ERIK, Ett par mindre kända norrländska laxfångstsätt — snar- ning och »ryckning»	123
ROSÉN, HELGE, Om lapparnas dödsrikesföreställningar	16
UPMARK, G., »Karl XII:s dryckeskanna»	148
WALLIN, SIGURD, Den Löwenadlerska tennsamlingen i Nordiska Museet	81

Litteratur:

T. J. ARNE, Det stora Svitjod. Essayer om gångna tiders svensk-ryska kulturförbindelser. Stockholm 1917. Av S. E.	162
Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 1915—1918. Falun 1915—1916. Av N. E. H.	160

Salomoniska magiska konster, utdrag ur en Westboprests svartkonst- böcker. Örebro 1918. Av N. E. H.	80
Upprop för tillvaratagande av gamla vävnadsrester	164

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år
1918.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1918

STOCKHOLM 1920

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

191773

Nordiska Museets nämnd.

Sammansättningen av Nordiska Museets nämnd har varit densamma som föregående år och utgjordes alltså den 31 dec. 1918 av följande personer:

- Ordförande:* byggnadsrådet fil. dr IS. GUST. CLASON, 1899.
Andre ordförande: rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
Skattmästare: överdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
Styresman: fil. doktor GUSTAF UPMARK, 1913.
Övriga ledamöter: civilingeniör CLAES G. NORSTRÖM, 1900.
överintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901.
justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 8 sammanträden.

Jämte ärenden rörande museet har nämnden under året på grund av remisser från Kungl. Maj:t behandlat och avgivit underdåniga utlåtanden rörande följande ärenden: angående herr Walter E. Hülphers' anhållan om statsanslag till utgivande av ett arbete om »Ångermännen och deras land»; angående ifrågasatt inlösen av exemplar av författaren Pehr Johnssons arbete »Hemmet och hembygden»; angående konstnären Ossian Elgströms begäran om ökat reseanslag till resa i Lappland; angående Kulturhistoriska föreningens i Lund anhållan om statsanslag 1919—1920; angående fil. lic. K. E. Forsslunds anhållan om statsanslag till utgivande av 2:a delen av arbetet »Med Dalälven från källorna till havet.»

Styresman och övriga tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 dec. 1918 voro:¹

- Styresman:* GUSTAF UPMARK, fil. dr, 1902.
Ekonomichef: NILS RINGERTZ, överste, 1913.
Intendenter: EDVARD HAMMARSTEDT, fil. dr, 1890.
ALARIK BEHM, 1897.
NILS KEYLAND, fil. kand., 1906.

¹ Årtalen angiva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

Amanuenser:

SUNE AMBROSIANI, fil. dr, 1903.
 NILS LITHBERG, fil. dr, 1912.
 SIGURD ERIXON, fil. kand., 1916.
 SIGURD WALLIN, fil. lic., 1916.
 ARVID BÄCKSTRÖM, fil. lic., 1916.
 VISEN LEWIN, 1885.
 ANNA LEWIN, 1886.
 SELMA STRÖM, 1886.
 LOUISE HAGBERG, 1891.
 ELLEN PLANTHABER, 1893.
 IDA MÖLLER, 1898.
 HEDVIG BOIVIE, 1898.
 GERDA CEDERBLOM, 1900.
 EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903.
 LAURA STRIDSBERG, 1904.
 ANNA RUDBECK, 1909.
 LALLA KUGELBERG, 1910.
 RAGNHILD BERGSTRÖM, 1911.
 HARALD ENGWALL, 1907.

Bokhållare:

Amanuensen fröken AGNES LJUNGBERG, som år 1881 trädde i Nordiska Museets tjänst, avgick den 15 juni 1918 med pension. Vid hennes avsked uttalade styresmannen å nämndens vägnar museets tack för hennes långvariga och av sällsynt plikttrohet och intresse präglade verksamhet.

För fullbordande av akademisk avhandling åtnjöt amanuensen fil. lic. SIGURD WALLIN tjänstledighet utan avlöning under augusti och september.

Som frivilliga medarbetare utan lön ha under året vid museet tjänstgjort:

fil. kand. SVEN ROTHMAN 15 jan.—22 juni,

fil. magister TORSTEN LENK från 15 sept. till årets slut,

fröken ULLA CELSING under hela första halvåret samt en kortare tid på hösten.

Enligt nämndens beslut den 28 nov. 1917 var tjänstemännens arbete under den kallaste delen av vintern 1 jan.—31 mars på grund av de stora kostnaderna för arbetsrummens uppvärmning förlagt till hemmen eller annorstädes utom museet. Styresmannen hade sin dagliga mottagning å sin expedition på Skansen, och Museets expedition hölls öppen varje dag med tvänne tjänstgörande.

Övervakmästaren vid museet RIKARD MAGNUSSON avled den 2 maj 1918.

Institutionens allmänna förhållanden.

Statsanslag. Nordiska Museet har under året 1918 åtnjutit dels i likhet med föregående år ett statsanslag av kr. 80,000: —, dels ett av 1918 års Riksdag i överenstämmelse med nådig proposition beviljat krigstidsanslag av kr. 20,000: —; dels även ett av 1918 års urtima Riksdag beviljat ytterligare tilläggsanslag av kr. 32,000: —; båda de sistnämnda anslagen för beredande för år 1918 åt museets personal av krigstidstillägg enligt samma grunder som beviljats statens tjänstemän och befattningshavare.

Stockholms stads anslag. På därom av Nämnden framställd anhållan fördubblade Stockholms Stadsfullmäktige det från Stockholms stad till Nordiska Museet utgående anslaget, så att detsamma under år 1918 utgått med kr. 30,000: — under i huvudsak liknande villkor som förut.

Donationer. Genom gåvobrev den 30 november 1918 överlämnade greve WALTER VON HALLWYL och hans maka grevinnan WILHELMINA VON HALLWYL, f. KEMPE, till Nordiska Museet värdepapper till ett nominellt belopp av omkring 300,000: — kr. för att möjliggöra inrättandet vid Nordiska Museet av en professur i nordisk och jämförande folklifsforskning. — På grund av vissa vid donationen fästade villkor och därigenom nödvändiga utredningar blev denna storartade donation — den största som museet någonsin erhållit — icke till museet överlämnad förrän under år 1919, varför en fullständigare redogörelse för densamma och därvid fästade bestämmelser lämpligen bör anstå till årsredogörelsen för år 1919.

Med anledning av den under år 1917 till museet överlämnade gåvan av den framför museibyggnaden resta Karl X Gustafs ryttharstaty lät nämnden under år 1918 å den ena donationstavlan i museets hall inrista KARL X GUSTAFSFÖRENINGENS namn.

I detta sammanhang må även omnämnas det på styresmannens initiativ stiftade SAMFUNDET NORDISKA MUSEETS VÄNNER, som bildades den 19 dec. 1918 med uppgift enligt stadgarna »att inköpa värdefulla föremål eller samlingar, vilka i samförstånd med museets ledning skola som gåva överlämnas till Nordiska Museet». H. K. H. Hertigen av Västergötland Prins Carl har behagat åtaga sig ordförandeskapet, vice ordförande är justitieombudsmannen Nils Lilienberg, styrelseledamot grevinnan Ella v. Rosen, f. Wijk, skattmästare konsul Helge Ax:son Johnson, sekreterare Nordiska Museets styresman fil. dr Gustaf Upmark. Samfundet räknade vid stiftandet 100 ledamöter, därav 30 ständiga, som förbundit sig erlægga en avgift av 1,000 kr. vardera, samt 70 årligen betalande med en årsavgift av 100 kr.

Dyrtiden, som ju under år 1918 ytterligare stegrades, nödvändiggjorde betydande inskränkningar i anslagen till bedrivande av de vetenskapliga och rent museala arbetena för att oundvikliga utgiftsbehov skulle kunna fyllas. Den största ökningen av utgifterna visa kontona för avlöningar, för musei-byggnadens uppvärmning och för föda åt djuren i den zoologiska trädgården.

Krigstidstillägg och krigstidshjälp enligt de för statens tjänstemän och befattningshavare gällande grunder har i enlighet med av Riksdagen vid de ovan nämnda anslagens beviljande bestämda villkor utbetalats till museets tjänstemän och till den vaktmästare- och arbetarepersonal vid museiavdelningen, som ansetts böra vara likställd med motsvarande personal i statstjänst; övrig personal vid museet och hela vakt- och arbetarepersonalen å Skansen har erhållit krigstidstillägg enligt andra av nämnden fastställda grunder.

Genom nådigt brev den 22 febr. 1918 meddelade Kungl. Maj:t tillstånd för museets nämnd att anordna det *varulotteri* med två dragningar, varom nämnden anhållit under år 1917; den första dragningen ägde rum under år 1918, den andra är avsedd att äga rum under år 1919. — Lotteriet skötes av herr E. Norée.

För dyrtidens inverkan i övrigt på museets ekonomi och den betydande brist som genom densamma förorsakats i 1918 års budget hänvisas till den revisionsberättelse, som avgivits av de av Kungl. Vetenskapsakademien utsedda revisorerna, och som återfinnes avtryckt här nedan sid. 36 f.

Kansliet. Diarium över inkommande skrivelser 1918, som förts av amanuensen fröken LOUISE HAGBERG, upptager 1,673 nummer; räkningar införas ej i detta diarium. Utgående skrivelser i registratur och kopianbok utgöra 1,791 nummer; postböckerna upptaga 9,094 avgångna försändelser, därav 5,016 korsband.

Samlingarna.

De i Nordiska Museets huvudliggare katalogförda samlingarna hava under år 1918 ökats med 2,669 nummer. — Arbetet med föremålens införande i huvudliggaren, som handhafs av amanuensen fröken ANNA LEWIN, deras märkning, konservering och desinficering har bedrivits i enlighet med samma principer som förut.

I den arbetshistoriska avdelningen inom museet öppnades den 10 juli ett nytt rum, innehållande verktyg och andra föremål belysande trähantverken.

Magasinet i nordöstra entresolvåningen, omfattande föremål hörande till avdelningen för de högre stånden, blev under året i huvudsak färdigordnat.

I en del av mittrummet i bottenvåningen i museibyggvadens södra del har på bekostnad av Svenska Läkarsällskapet inlagts ett entresolgolv, varigenom ett ökat magasinsutrymme vunnits. Tills vidare äro där magasinerade de stora samlingar av föremål, belysande läkarvetenskapens historia, som hopbragts av med. dr Wilh. Djurberg och tillhöra Svenska Läkarsällskapet.

Angående förvärven till museisamlingarna m. m. meddelas följande:

Allmogeavdelningen.

Föreståndare: intendenten fil. dr EDVARD HAMMARSTEDT; arbetande inom avdelningen: amanuenserna fil. dr NILS LITHBERG, fil. kand. SIGURD ERIXON, fröken GERDA CEDERBLOM (dräkter), fröken EMELIE V. WALTERSTORFF (textilföremål), fröken LOUISE HAGBERG (forntro, norska avd.). Intendenten NILS KEYLAND har förestått avdelningen för jakt och fiske.

Svenska allmogeavdelningen har icke ökats i samma proportion som föregående år, beroende på kristidens egenartade ekonomiska förhållanden. Allmogen har haft riklig tillgång på pengar och föga lust att sälja, vartill i viss grad kommer att bristen på allt slags material medfört att man mer än annars behållit allt gammalt, som kunnat användas, eller till och med upptagit avlagda persedlar och arbetsmetoder och börjat återgå till ett intensivare utnyttjande av hemtraktens naturliga tillgångar, som annars så ofta ratats. Särskilt ha dräkter och textilier varit svåra att anskaffa. Mest är det emellertid otvivelaktigt antikvitetshandelns onormalt uppskruvade priser, vilkas svallvågor nu nått ut till allmogen och fått den att drömma om kolosala värden på allt gammalt. Allt som allt börjar allmogen att vakna upp till att intressera sig för och bevara, ja till och med vårda sina fäderneärvda tillhörigheter, och Nordiska Museet räknar detta som en god och förhoppningsgivande strömning, varav goda skördar kunna växa.

Tillväxten framgår av följande:

Skåne: Uteslutande textilföremål och -redskap samt dräktdelar. Etnografiskt värdefullt är ett litet antal dräll- och andra vävnadsprover från Skytts och Bara härader med uppgifter angående respektive vävsätts lokala benämningar. Dylika provsamlingar och uppgifter behövas från olika landsändar. Vidare ha erhållits en Maria bebådelse i flamskvävnad, ett ståtligt rödlakanstäcke, en figurvävd dukagångsdrätt i blått, rött och grönt på linnebotten från Färs eller Frosta härad, en broderad dyna från Torna, daterad 1762, samt ett kuddvar i den uråldriga tekniken sprängning eller pinnflätning.

Gottland: Bärträ, »korgträ», från 1867.

Småland: Ovanligt få förvärv. Originell är en s. k. fästmanstol, utskuren och blåmålad, från Madesjö sn, S. Møre hd. Ett målat ekskåp är daterat 1765. Från Ökna sn i Östra hd förskriver sig en smidd vindflöjel av järn.

Halland: Vid byundersökningarna, som berörde norra hälften av landskapet, gjordes en ganska talrik och kvalitativt god samling, varav dock ett större antal föremål belysande västsvenskt hantverk överlämnades till Göteborgs minnesutställnings hantverksutskott, enligt särskild uppgörelse för samarbete. Åtskilligt inom denna kategori tillkom dock museet, varibland textilredskap, och en s. k. svegsvarv med utrustning av tillhörande järn. Till den hörde en sviktbar stång, som, fästad i taket, gjorde tjänst i stället för balanshjul och utvecklingshistoriskt sett föregått det senare. Båda typerna ha kommit till oss söderifrån. Bland övriga föremål äro möbler fylligt representerade. Hit höra 6 stolar av olika typer, en i ljusstarka färger målad hörnhylla, en rikt skuren och målad spegelram, en kistbänk och en blomstermålade kista. God är också gruppen av mat- och dryckeskärl. Där märkes en laggad flaska med lock, konstruerad som en »tvebottenkanna». En ovanligt stor, oval spånask, »tina», har särskilt intresse. Bland jordbruksredskapen märkes en grannt målade räfsa, »riva». Årets bästa förvärv av dräktpersedlar äro härifrån, t. ex. en mansdräkt från Värö sn, samt en snörnål av silver. En sporre av mäsing har sannolikt burits av en brud. Även en del goda vävnader förvärvades, t. ex. 2 hängkläden, det ena i opphämta, det andra broderat i hallandsöm och daterat 1864, 2 åkdynor i rödlakan från Höks hd och ett linnebottenställe med rött och blått ylleinslag.

Bohuslän: Vad som sagts om Halland gäller även här. Samma expedition reste i båda landskapen och förvärven delades efter samma principer. Till museet inkommo några präktiga textilier, såsom ett linnebottenställe med opphämta i rött, grönt, gult och brunt, daterat 1850, en rya med »krabba» på vit botten, en bänkdyna i krabbasår och ett brudlakan med bomullspets från 1862. Bland de möbler och husgerådssaker som inköptes äro en del konstnärligt målade, särskilt de från Ucklums socken. Där inköptes bl. a. en kista av ek med blomstermålning, fig. 1. Dess mästare är en målare Elfström, boende i Ödsmåls sn, där han arbetade i början av 1800-talet. Han har även dekorerat andra föremål, som redan förut finnas i museets ägo. I samma trakt verkade senare dennes son, Karl Petter Elfström, den s. k. »Målaretunna». För övrigt omfatta förvärven mat- och dryckeskärl, dosor och askar etc. Av större etnografiskt intresse äro: en grythängare, »gryt-

käring», av trä, som ställdes på golvet framför spisen, samt ett liorv, »fangorv», som genom sin bladformiga skaftavslutning helt liknar de dalska och erinrar om Bohusläns många samband med övre Sverige.

Västergötland: Även i Västergötland pågingo byundersökningar, varvid föremål insamlades. Om de också icke äro så många, äga de sitt stora värde, därigenom att vid dylika forskningsresor vetenskapliga krav på anteckningar om benämningar, användning och tillverkning kunna tillgodoses. Hantverksföremålen delades efter samma princip som i de båda föregående landskapen. Till museet kom också här en »svegsvarv» med järn. Bland övriga föremål märkas en liten vacker och ovanligt formad björkstol med ryggstöd och 4 ben samt en laggad stänka, rikt brännornerad. På annat sätt inkom slutligen en del textilredskap samt tapetprov från Älvsborgs län.

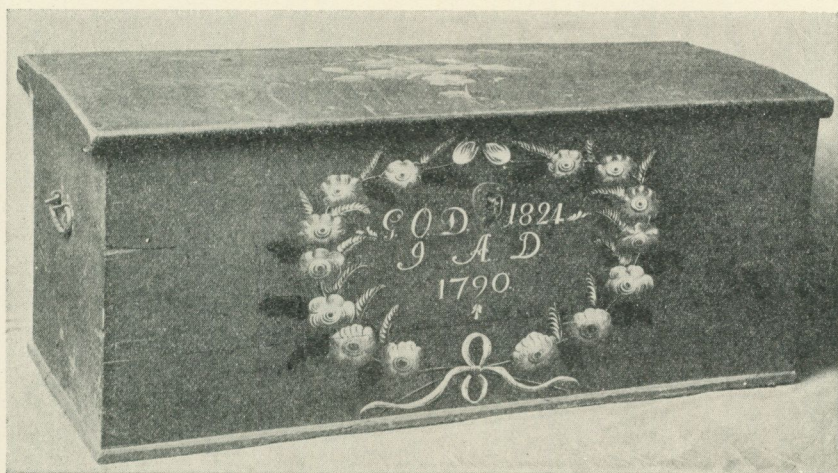

Fig. 1. Kista från Ucklums sn, Bohuslän. H. 0,62 m., L. 1,52 m. Nord. M. 132,687.

Östergötland: Att även östgötaböndernas helgdagsstugor varit smyckade med rikare snickeriarbete och färgstark målning visar en dörr från Ödeshögs kyrkby. Från samma ställe härrör en målad bonad av väv. Mera originell än vacker är en stol med skruvmotiv i ryggstödet. Övriga förvärv äro fåtaliga.

Södermanland: Flertalet föremål härröra från Sorunda sn. Vid byundersökningarna förvärvades där en målad klaffbyrå, ett par skåp, en vändstol, en knäpphärvel med överstycke utskuret i hästform m. m. På andra

vägar förvärvades ett par utskurna selvbågar och diverse husgeråd, mest av trä. Från Botkyrka sn är en matspann med fällock från 1700-talet.

Uppland: Årets talrikaste om också icke avgjort intressantaste förvärv äro från detta landskap. Amanuensen Louise Hagberg samlade en stor del härav i Östervåla sn i Våla hd samt i Rasbo sn i häradet av samma namn. Det är framför allt mat- och dryckeskärl, varibland laggade dricksflaskor med oval genomskärning samt en stor svarvad träkanna av masur med lock, vidare möbler, textil- och åkerbruksredskap samt seldon. Liknande föremåls-kategorier inkommo också från Rö sn, i Sjuhundra hd och Riala sn i Roslagen. Från förra stället äro t. ex. en täljstensgryta, ett hörnskåp och en soffa samt laggade kärl; från det senare bl. a. en tygtrycksstämpel.

Västmanland: I Harakers sn inköptes ett skänkskåp, daterat 1831, vilket ursprungligen kommit från Fläckebo sn. Från Haraker härröra också en tumlare av silver, gafflar av olika slag, ett s. k. »mäskroder», använt vid bryggd, åkerbruks- och textilredskap m. m. Skultuna sn blev nu för första gången representerad i museets samlingar genom några smärre föremål. I övrigt må nämnas en laggad, oval ljuskärna från Sala landsförsamling.

Värmland: Ett tjugotal föremål. Präktigt är ett stort skänkskåp från 1800-talet med över- och nederskåp, rikt och brokigt målat. Det är från Sunne sn, Fryksdals hd. Även andra möbler, såsom stolar, ha förvärvats. En laggad pipkanna liknar museets gamla gästbadskannor. En del primitiva brödslag ha också förvärvats. Från Nordmarks sn i Färnebo hd inkommo slutligen ett par kvinnostrumpor, konststickade i rött och brunt ullgarn.

Dalarna. Förvärven härröra huvudsakligen från Järna och Envikens socknar och äro icke synnerligen talrika. Mycket märkligt är ett slags koger för sländor, med ursprung från Järna, vilket skänktes till museet. Det är cylindriskt, urhållkat ur trä och innehöll flera utskurna spinttenar och en slända med horntrissa. Ett liknande fodral finnes förut i museet. I Enviken insamlade amanuensen Anna Lewin en hel del föremål, varibland en till typen synnerligen ålderdomlig s. k. »barksläde», en serie mat- och dryckeskärl av trä, en rikt utskuren selvbåge, textilredskap, ett par bonader, varav en från 1798, klädespersedlar m. m. I Särna sn erhöles en hålla av vidjor, kallad »Sankt-Olovssbänning.»

Helsingland: Endast ett par föremål äro värda att omnämnas, varav det ena är synnerligen märkligt. Det är en handkvarn av brun marmor från Mo sn. Den är skulpterad med ornament i relief och handtag i form

av människoansikten. Från Bjuråker är en kjolsäck med tennbroderi och applikation.

Jämtland: Barkmjöl av björk från år 1867 har inkommit från Mattmars sn.

Ångermanland: En yxa, funnen vid grävning i Skorpedes sn, har förvärvats, och i kustsocknarna insamlades ett fåtal föremål, varibland en laggad pipkana.

Västerbotten: Ett dörrhandtag och tvenne gångjärn, som suttit på en härbresdörr i Ersmarks by, samt ett kistlås, alla av rikt och vackert smide i gotisk tradition, en snöpklämma för får, samt ämnen till svarvade träskålar belysande träkärslssvarvningens olika stadier insamlades jämte en del annat i Skellefteå sn vid byundersökningarna i landskapet.

Norrbotten: Från Rödups sn härröra ett i jorden funnet bältesbeslag av mässing samt en gjutform av skiffer för gjutning av knappar, ett för forskningen välkommet förvärv i likhet med alla dylika verktyg. Därjämte anskaffades i Piteå sn ett liorv representerande en av de båda viktigaste typerna i södra Norrbotten.

Lappmarkerna. Till den lappska avdelningen gjordes ett par synnerligen värdefulla och goda förvärv. Det ena var en runkalender å fyra sammanfästa renhornsskivor, ett särdeles vackert exemplar, det andra var en kont av rottågor, ett i sitt slag mycket gott arbete. Vidare erhöles ett vackert barmkläde från Hotagen, Jämtlands lappmark, och åtskilliga andra föremål.

Norge. Ovanligt både mångtaliga och värdefulla voro detta år förvärvet från vårt västliga grannland. Av advokaten S. Lagerlöf skänktes nämligen sjutton norska föremål, däribland 3 spånaskar, 3 ölbållar, 1 grötspann, 3 dryckeskannor, 1 tappskål, 1 smörfot, de flesta särdeles välgjorda och vackert ornerade. Dessutom bör nämnas ett saltkar att hänga på väggen, med god och kraftig ristorning, samt ett bälte av läder, bägge tydligen av norsk härkomst, ehuru saknande härkomstuppgift.

Samlingen av etnografiskt jämförelsematerial från främmande europeiska folk tillökades med en burk av näver från Arkangelsk och en rysk helgonbild, ikon, inköpt i en bondgård i Norrfjärds församling i Norrbotten, där den enligt traditionen kvarlämnats av ryssarna år 1809.

Avdelningen för samfundsväsen. Både genom årets byundersökningar och på annat sätt har denna avdelning glädjande utvecklats genom nyförvärv. Icke mindre än 3 byskrin ha sålunda inbärgats, nämligen från Restads by, Vånga sn, Östergötland (med samtliga handlingar, plånbok o. d.), Hallsta by, Romfartuna sn och Vads by, Kumla sn, båda i Västmanland. Andra föremål, som belysa byväsendet, äro bybudkavlar från Uppland och Sörmland, tiggarklubba etc. En gästgivartavla härrör från Västerbotten och en skjutstavla av järn från Halland. En vargskallstrumma inköpt i nyssnämnda Restads by tillhörde bylaget och har möjligen även använts som bytrumma. I ett par byar i Västergötland och Sörmland förvärvades s. k. »hästskärror», vilka använts vid vargskallen.

Även andra sidor av samfundslivet belysas av de inkomna föremålen. Tvenne »begravnings-skedar», d. v. s. skedar, som vid begravning lämnas till prästen, ha förvärvats, den ena från 1786, den andra från 1795. De äro försedda med inskrifter, namn, födelse- och dödsår för de avlidna.

Slutligen har inkommit en runstav i form av en promenadkäpp.

Avdelningen av föremål belysande nordisk forntro. Även detta år gjorde denna avdelning åtskilliga goda förvärv. Från Hedesunda socken,

Gästrikland, samt från Östervåla socken och Rasbokils socken i Uppland erhöles genom amanuensen Louise Hagberg mänskliga figurer och kors (julkors) av halm tillhörande det gamla med skörderiter förbundna julfirandet. Från Norsk Folkmuseum i Kristiania, genom dess direktör Hans Aall, erhöles en särdeles värdefull gåva utgörande sexton gipsavgjutningar av julbröd från Bergen och Sætersdalen. Såsom av närstående bild, fig. 2, framgår företer ett av dem en motbild till åtskilliga former av de svenska jul- och såkakorna.¹ Märk tufffiguren mitt på brödet.

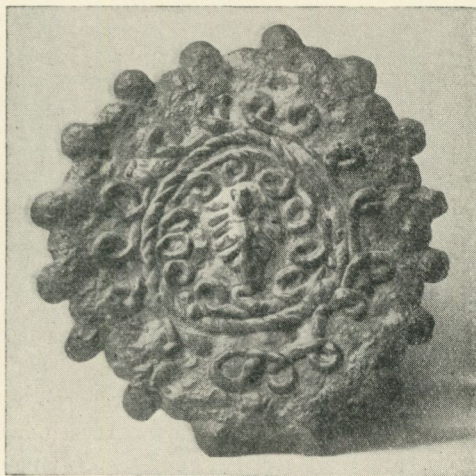

Fig. 2. Jul- och brudekaka från Bergen, Norge.
L. 0,34 m. Nord. M. 132,729.

Originalen kallas både »julekake» och »brudekake».

¹ Jfr Meddelande från Nord. Museet 1903, s. 235 ff., samt Maal og Minne 1916 s. 90 ff.

Jakt- och fiskeriavdelningarna.

Förvärven voro under detta år relativt fåtaliga. Det bästa inom jaktavdelningen var en vargskalltrumma från Vånga socken i Östergötland samt ett vargspjut från Kinda härad i Västergötland. Fiskeriavdelningen tillfördes, fortfarande genom dr I. Arwidssons försorg, några nummer, t. ex. en fullständig spillernot i tre delar från Ovansjö i Hälsingland, förfärdigad 1870. Ett trots sin ofullständighet värdefullt förvärv utgöres av några tallstörar, som tillhört en fiskkattsja från Skedsjön i Hult socken, Småland. Fotografi av anläggningen visande den numera förfallna kattsjans utseende jämte rekonstruktion av dess sannolika plan kompletterar förvärvet. Det har varit en kattsja med två njurformiga kamrar av typisk nordisk form. Kräftfångsten belyses av några burar från Norrbärke i Dalarna samt ett par håvar.

Avdelning för de högre stånden.

Föreståndare: museets styresman fil. dr G. UPMARK; arbetande inom avdelningen: amanuenserna fil. dr S. AMBROSIANI (skråväsen, arbetets historia m. m.); fil. lic. S. WALLIN; fil. lic. A. BÆCKSTRÖM; fröken A. LEWIN (dräkter, textilföremål); fröken G. CEDERBLOM (leksaker m. m.); fröken H. BOIVIE (musikavdelningen).

På grund dels av de abnormt stegrade prisen å auktioner och i konsthandeln och dels av de ringa inköpstillgångarne har denna avdelning även i år tyvärr endast högst obetydligt kunnat kompletteras genom köp. Desto mer välkomna ha därför de såsom gåvor lämnade föremålen blivit.

Den utan all jämförelse betydelsefullaste gåvan var den omkring 1 300 nummer stora samlingen av svenskt tenn, som genom testamente efter kammarherre Fr. Löwenadler, London, tillföll museet. Tillsammans med museets tidigare tennbestånd möjliggör denna särdeles kärkomna samling, förut förvarad på Smålands Anneberg, en överblick i så gott som obruten följd av det svenska tennhantverkets roll och utveckling. De ledande städerna och mästarne äro alla representerade med goda arbeten i en rik variation av typer belysande stilarnes växling också på detta område. Bland alla de många goda numren bör kanske särskilt påpekas en rokokoterrin med sitt tillhörande fat — en kombination, som numera ytterst sällan finnes obruten.

Varken från den *äldre Vasatiden*, den *yngre Vasatiden* eller det *Karolinska tidevarvet* kan något förvärv antecknas.

Från *tiden omkring 1750* härrör ett ståndur i vitlackerat fodral med förgyllda lister; urtavlan är signerad: »A: POLHAMMAR 131 ST:SUND», angivande uret såsom ett Stjärnsundsur från Anders Polhammars tid. Denne Anders P. var brorson till den store Polhem och hade ledningen av Stjärn-

sunds bruk från 1730 till sin död 1767, den egentliga blomstringstiden för brukets urfabrikation.

Rokotiden representeras av en typisk storbukig byrå med bronsbeslag, inläggningar av ljusare träslag och grågrön marmorskiva.

Det *gustavianska tidevarvet* företrädes av ett exemplar av Sergels Gustaf III-byst (i gips) på en kolonnpedestal av trä med förgyllningar. —

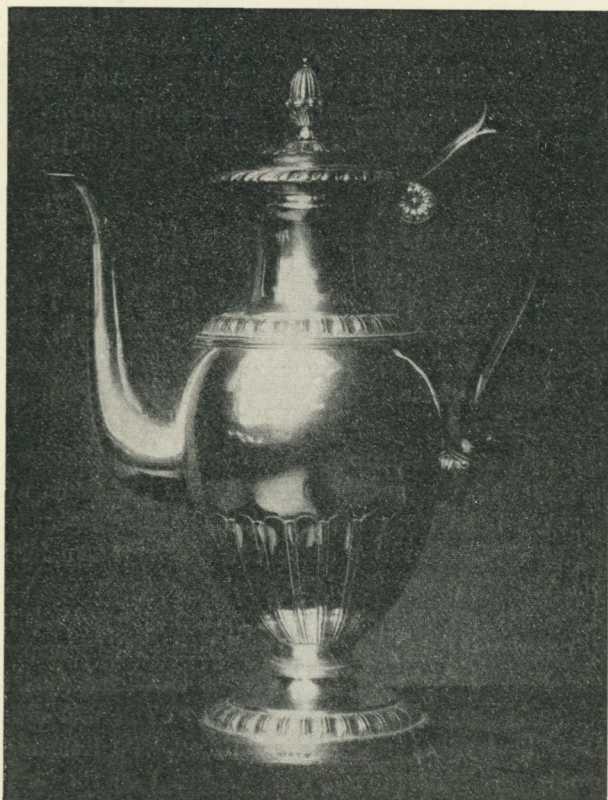

Fig. 3. Kaffekanna av silver, Gustaf Möllenborg, Stockholm 1833. H. 0,325 br. 0,245. Nord. M. 131,861.

Till de intressantare av årets jämförelsevis få dräktförvärv höra: en liten i tambursöm broderad dopdräkt från 1781, en damkofta av vit gros de Naples med blå ärmuppslag och knytband samt ett vanligen av damer på håret brukat s. k. pannband. Traditionen säger dock, att detta burits av major Johan Gustaf Freijtag von Loringhofen såsom prydnad på hans nattmössa. Det skänktes till honom 1791 av hans brud, grevinnan Beata Sofia Lewenhaupt,

vilken även broderat det samma delvis med sitt eget hår. Till detta tidevarv härröra även en jacka och väst tillhörande den svenska dräkten.

Av nyförvärven från *Karl Johans-tiden* må nämnas: en kaffekanna av silver från 1833, fig. 3, och en tallrik av flintporslin från Rörstrand med blå dekor och genombruten brädd.

Från samma tid härröra likaledes tvänne fruntimmershuvudbonader, en turban och en hatt, båda från 1820-talet. Turbanerna begagnades till fest-

Fig. 4. Barnklädning, omkring 1860, av vit linong med rött broderi. Nord. M. 134,736.

ligare inledräkt. Denna är av rosafärgad taft men saknar den vanliga prydnaden esprit eller plym. Hatten är av ljusblått silkesflor. Dessutom hava inkommit tre vita klädningar från 1820 och 30-talen, ett par guldörhängen från 1832, en brudschal från 1836, ett skärp av genombruten stålplåt samt en liten med paljetter prydd solfjäder.

Bland textiltförvärven är en beklädnad till sex stolar av högblå sammet med monogram inom lagerkrans, som tillhört Karl Anton Wetterbergh (Onkel Adam).

Nyförvärven från *1800-talets mitt och senare del* ha, såsom ofta, ett starkt personhistoriskt intresse. Så har museet mottagit en porträtt-medalj i gips föreställande Petter Wieselgren, samt en del kompletterande saker till det redan förut skänkta Viktor Rydbergsrummet; även ha två större bröstbilder i litografi av Karl XV och drottning Louise i var sin förgyllda, tidstypiska ram inköpts. Dräktmodet representeras av en barnklädning av vit linong, fig. 4, ett litet elegant grönt sidenparasoll, en vinterkappa av svart siden samt en frackkostym, som burits av August Strindberg.

Museets Strindbergs-samling har fått ett värdefullt tillskott genom skeppsredaren herr Tryggve Sagen's, Kristiania, gåva av tio oljemålningar och en kriteckning, alla utförda av den mångfrestande Strindberg och intressanta prov på dennes förmåga att också i tolkandet på duken av ett stycke natur giva talande uttryck för sitt eget väsen.

Av F. Bobergs kolteckningar i serien: »Svenska bilder från början av 1900-talet» ha slutligen även i år genom konsortiet för åstadkommandet av denna serie 100 st. överlämnats till museet.

Till musikhistoriska avdelningen förvärvades en fiol, som tillhört spelmannen J. A. Svensson (Sven Spelman) i Kävlinge, Skåne; en skalmeja med fyra fingerhål, förfärdigad av en allmogeman i Jylland, Danmark, samt ett vallhorn från Harakers socken, Norrbo härad, i Västmanland. Å detta brukade ägarens mor spela på valborgsmässoaftonen.

Avdelningen för leksaker och spel.

Årets förvärv av leksaker inskränker sig till en samling synnerligen väl bibehållna dockmöbler från 1800-talets slut.

Till avdelningen för spel har inkommit en lek tarock-kort med tillhörande fodral.

Till **skråavdelningen** ha förvärvats följande handlingar: In- och utskrivningsbok på guldsmedernas lärepojkar 1694—1806; Guld- och silverarbetarämbetets räkenskaper 1810—50; Göteborgs guld- och silverarbetarsocietets protokollsbok ifrån den 11 maj 1756—1807. Dessa tre böcker, som tillhört guldsmederna i Göteborg, äro i folio och ha en gång varit inbundna men pärmarna felas numera. En väl bibehållen bok är däremot guldsmedsämhetets i Arboga protokollsbok för åren 1729—1824. Fortsättningen på dessa protokoll finnas redan förut i museets ägo.

Från handsk- och sämskmakarämbetet i Sala ha erhållits protokoll från år 1768, då detta ämbete där upprättades, till år 1828 jämte en del lösa handlingar. Så har köpts en räkenskapsbok för åren 1677—1695 i ett stenhuggargesällskrå, men ännu har ej kunnat utredas, i vilken stad detta hört hemma. Vidare några strödda handlingar: ett brev på pergament, utfärdat 1763 av gördelmakarämbetet i Stockholm till magistraten i Gävle; ett gesällbrev av år 1805, utfärdat av klen- och pistolsmederna i Stockholm; ett liknande av år 1840, utfärdat av skräddarämbetet i Eksjö samt till slut en gesällbok för färgargesällen Joel Rönnberg, utfärdad 1860 i Sala.

Förvärvade föremål äro få, en sigillstamp för tunnbindarämbetet i Nyköping 1763 och en för perukmakarämbetet i Linköping 1775, en enkel skrålåda, dat. 1802, för hattmakarna i Alingsås samt en stor försilvråd behållare av koppar, daterad 1796, som tillhört ett skräddarämbete, där And. Winberg var ålderman, M. Rosenlöf och C. Lidén voro bisittare.

Arbetets historia. Trähantverk. Många enskilda verktyg bl. a. en svarv från Västergötland. Dessutom har iordningställt en samling prov på av svenska snickare brukade träslag.

Glastillverkning. Redskap för glastillverkning och glasblåsning från Foglaviks glasbruk i Västergötland.

Kammakare. Råämnen och halvfabrikat, på vilka man kan följa en kams behandling från början intill dess den blivit färdiggjord till försäljning.

Apotekare. Ståndkärl från apoteken Vasen och Nordstjernen i Stockholm samt dessutom några, som likna sådana redan i museets ägo befintliga, som härstamma från det Scheeleska apoteket i Köping.

Till **avdelningen för eldens ekonomiska användning** ha många småsaker som vanligt inkommit, dock icke något av den betydelse, att det kan förtjäna ett särskilt omnämmande.

Den kyrkliga avdelningen har under året fått ett stort tillskott i alla de inredningsföremål, som medföljde vid Seglora kyrkas (se nedan Skansen, sid. 18) förflyttning från hembygden till Skansen. De förnämsta av dessa finnas omtalade i fil. lic. Sigurd Wallins redogörelse för kyrkan och flyttningen i »Seglora kyrka på Skansen», Stockholm 1918.

Stockholmiana-samlingen har på grund av förhållandena på byggnadsmarknaden vuxit högst obetydligt. Endast ifrån kvarteret Vargen nära Adolf Fredriks kyrka, vilket kvarter under året blivit uppmätt och i detalj undersökt genom Samfundet S:t Erik, äro några jordfynd att anteckna. — Några enkupiga tegelpannor ha överlämnats från ett hus i Djurgårdsstaden. De äro märkta

med S P inom en ristad nyckel. Detta märke på taktegel påträffas flerstädes kring Östersjön och anses signaturen tillhöra Sankt Peters tegelbruk i Lübeck.

Skansens kulturhistoriska avdelning.

Föreståndaren intendenten NILS KEYLAND har tidvis haft biträde av amanuenserna fil. dr NILS LITHBERG och fröken ANNA RUDBECK; arbetet med återuppförandet av Seglora kyrka (se nedan) har letts av amanuensen fil. lic. SIGURD WALLIN.

Byggnader. *Seglora kyrka*, som inköpts under våren 1916, fullbordades under våren 1918, så att dess högtidliga invigning kunde äga rum Trefaldighetssöndagen den 26 maj 1918. — Sedan yttertaket blivit täckt kunde arbetet med iordningställandet av kyrkans inre taga sin början, uppsättandet av det rikt målade innantaket, bänkar, läktare, predikstol och altare. Arbetet stod alltjämt under samma ledning som förut, amanuensen fil. lic. Sigurd Wallin och byggmästaren Thors Erik Eriksson. — Omkring kyrkogården lades grunden till en stenmur, vars ovan jord synliga del lades med skiffrig västgötagränit av samma slag som i den på ort och ställe kvarstående muren kring Seglora kyrkogård; muren på Skansen, vartill sten erhöles från Herrljungatrakten, hann endast till en del bliva färdig under året. Tvenne portar i muren utgöra trogna kopior av liknande i Seglora.

Till invigningen utgavs en bok, »Seglora kyrka på Skansen», författad av amanuensen S. Wallin och innehållande en detaljerad redogörelse för kyrkan och arbetena med dess överflyttning till Skansen, till vilken därför här må hänvisas.

Invigningen av Seglora kyrka ägde, som nämndes, rum den 26 maj 1918 och förrättades på ärkebiskopens uppdrag av kyrkoherden i Oscars församling, Valdus Bengtsson, assisterad av fyra andra prästmän, bland vilka kyrkoherden i Seglora församling, kontraktsprosten Carl Christensson. De offici-erande prästmännen voro alla iförda gamla, rikt broderade mässhakar av röd sammet tillhörande Nordiska Museet. Akten övervars av särskilt inbjudna till ett antal av omkring 300 personer, bland vilka kronprinsparet samt hertigparet av Västergötland med döttrar.

Kyrkoherde Valdus Bengtsson, inom vars församling (Oscars) Seglora kyrka ju ligger, har benäget åtagit sig att vidtala prästmän att förrätta gudstjänster i kyrkan, och sådana ägde också rum alla söndagar under sommarmånaderna; den sista gudstjänsten under år 1918 hölls den 13 oktober. — Därjämte har kyrkan upplåtits för förrättande av vigsel; under sommaren 1918 vigdes här 15 brudpar.

De viktigaste önskemålen i fråga om Seglora kyrka äro nu att kunna anskaffa en god orgel, klockor i tornet samt sist men icke minst elektrisk värmeledning, så att gudstjänster må kunna hållas även under den kalla årstiden. En av firman P. A. Sjögren m. fl. firmor som gäva erbjuden värmeledning, avsedd att eldas med koks, måste avböjas på grund av omöjligheten att kombinera den härför nödvändiga höga skorstenen med kyrkan. — Juldagen ägde trots kylan en synnerligen stämmingsfull julotta rum.

På en plats å Oscarsterrassen i omedelbar närhet av Hasselbacksingången uppfördes efter ritning av arkitekten Ragnar Hjorth en mindre paviljong avsedd att inrymma möbler o. dyl. från *Viktor Rydbergs arbetsrum* från hans villa Ekeliden i Djursholm, vilka kort efter Viktor Rydbergs död skänktes till museet av hans maka, fru Susen Rydberg. — Inflyttningen av möblerna och övriga föremål kunde icke äga rum före årets slut.

Ett *linskäktningsverk* från Forsa socken i Hälsingland anlades vid den lilla rännil, som leder utför Björkliden. Anläggningen hann dock ej göras färdig innan årets slut, varför närmare uppgifter om densamma skola lämnas i nästa årsredogörelse.

För övrigt var byggnadsverksamheten inom Skansens kulturhistoriska avdelning inriktad på reparation av de brister, som uppstått på de gamla byggnaderna. Morahärbrets och den jämtländska mjölkbodens tak omlades, Stenstugan reparerades, soldattorpets väggar rappades invändigt, till väderkvarnen gjordes ny stege o. s. v.

Samlingarna av jordbruksredskap m. m. i Fatburen kompletterades.

Allmogemusiken företrädde som vanligt hela året av nyckelharpospelaren Jonas Skoglund i samspel med folisterna Ekström och Hedblom. Folk-skolläraren Aug. Ysenius från Ysby i Halland gästade Skansen två gånger, spelande fiol och sjungande visor, bland vilka en melodifager variant av den gamla nävervisan: »Eja mitt hjärta rätt innerlig sig fröjdar» särskilt slog an. Skånsk folkmusik av det mera enkla konstlösa slaget hade en representant i »Sven Spelman», polisuppsyningsmannen G. A. Svensson från Kävlinge, och blev av honom på ett naivt och schwungfullt bondskt sätt tolkad. Dan. Danielsson från Jösse härad i Värmland, känd från flera föregående uppträdanden, uppskattad för sin rikhaltiga repertoar och sitt briljanta spel, medverkade dels vid vårfesten, dels under höstmånaderna i Högloftets servering

Landsmål. »Nämndemansmor från Trollhult», fröken Nilla Florell, berättade såsom föregående år dels under vårfesten, dels under augusti och september månader. »Brita Karin» från Roslagen, fru Fanny Berthini, uppträdde ett par veckor i juli. Den västerbottniska dialekten företrädde för första gången på Skansen genom »Gästgivarn från Hjoggböl», herr John Land-

ström, vilken visade sig förfoga över en bred, saftig komik. Nergårds Lasse, klassisk vorden på Skansen, berättade söndagligen och tjänstgjorde som »brandvakt».

Bland tillfälligt medverkande under vårfesten märkas den allmänt kända Delsbostintan samt lurblåserskan, folklivsberätterskan Brita Häll från Delsbo.

Folkdanser utfördes av 8 nationalklädda par tre gånger i veckan, ring-lekar av omkring 40 barn fyra gånger i veckan.

Koralsång utfördes i Hällestadstapeln som vanligt varje söndag under året av en flickkör med biträde av en manlig solist. Sånngen leddes av direktör Frans Tiger och ackompanjerades av en avdelning av K. Flottans musik-kår. Den gamle, av många generationer Skansenbesökare kände och värderade solisten herr Johan Ludvig Eriksson avled den 21 maj, och innebar hans bortgång såväl för den institution, vilken han länge och plikttroget tjänat, som för de vänner av koralsången, vilkas sinne han med sin ovanligt vackra och sympatiska tenorbaryton rört och tjusat, en nästan oersättlig förlust. Vikarierande solist efter honom har varit herr Lambert Strandin samt en kortare tid direktör Sven Lilja.

Staffanssång sjöngs under julhelgen i Skansens stugor av stjärngossarne, av vilka en bar ljusa stjärnan, en annan var utklädd till Judas med pungen.

Kaspar-teatern spelade söndagligen under sommarsåsongen och senterades livligt.

Lappmannen Anders Nilsson från Frostviken i Jämtland med familj bodde under sommartiden i Skansens lappläger. »Gäjsning» varje söndag.

Skansens naturvetenskapliga avdelningar.

Föreståndare: intendenten ALARIK BEHM.

Den rådgivande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts av professor Wilhelm Leche, professor Einar Lönnberg, professor Yngve Sjöstedt, professor Hjalmar Dahlström och konstnären Bruno Liljefors.

Som veterinär för Skansen tjänstgör sedan 1904 professor Vilhelm Sahlstedt.

Zoologiska trädgården. På grund av under året rådande svåra förhållanden såväl med avseende på djurmarknaden som vid anskaffandet av föda

åt djuren ha några större nyförvärv ej kunnat göras. Det har tvärtom varit en tvingande nödvändighet att ur den redan förut fåtaliga djursamlingen utgallra ett antal exemplar. Avsaknad av vissa lämpliga födoämnen har även i sin mån bidragit till åtskilliga ömtåliga arters försvinnande ur den zoologiska trädgården.

Emellertid är dock även åtskilligt av intresse att anteckna under året. Så har avkomma erhållits av det i zoologiska trädgårdar mycket sällan förekommande lodjuret, i det en unge föddes av den 1911 på Skansen likaledes födda honan. — Efter parning med den gamla vildsvinsgalten födde en sugga av Yorkshireras 14 smågrisar, vilka alla hade moderns vita färg, men för övrigt under året utvecklades därhän, att deras vilda fäderne tydligt framträdde, t. ex. i skallens långsträckta form, sträv borst, högbenthet och livligt temperament. Den äldre av de år 1916 från Hagenbecks djurpark i Hamburg som gåva komna visenterna nedkom på våren med en kvigkalv, som utvecklats sig synnerligen väl och varit föremål för allmänhetens stora intresse, såsom varande den första i historisk tid i Sverige födde representanten för en svunnen periods svenska fauna. — Vidare kunna nämnas födelsen av en kronhjortskalv, 2 renkalvar, 2 dovhjortkalvar, 13 harungar och 1 bunderapunge. — Inom fågelvärlden kläcktes 7 riporrungar av samma orrtupp och dalriphöna, vilka ett par föregående år tillsammans fått ungar. Skansens zoologiska trädgård har sålunda kunnat samtidigt visa tre olika åldersdräkter av denna i fångenskap förut aldrig uppdragna hybrid. — Vidare ha kläckts 2 korpungar, 3 berguvungar, 3 tjäderungar, 7 rörhönor, 1 storskrakunge och 1 havstrutunge. — Av särskilt stort intresse var kläckningen av 3 hybrider mellan havstrut (*Larus marinus*) och vittrut eller borgmästare (*L. glaucus*), ej förut erhållen på Skansen och endast ett fåtal gånger i ett par utländska zoologiska trädgårdar. — Bland gåvor må nämnas ett par jaktfalkar från Lappland. Genom köp förvärvades en vit kråka. Förut funnos redan albinoformer av skata och kaja. Förändringarna inom djursamlingen åskådliggöras i tabellen sid. 22—23.

Botaniska avdelningen. Av denna avdelnings gamle gynnare, direktör Holger Jensen i Ramlösa, erhöll Skansen en synnerligen värdefull och intressant gåva, bestående av över 300 herrgårdsrosor, omfattande de flesta sorter, vita, röda och gula, dubbla och enkla, vilka fordom prydde de svenska trädgårdarna, men som numera blivit alltmera sällan förekommande.

I övrigt pågick sedvanlig gallring av överflödig undervegetation under sommaren och hösten. Några gräsplaner upptogs och odlades med potatis, rotfrukter m. m.

Skansens zoologiska trädgårds

D j u r s l a g .	Bestånd ^{31/12} 1917.			Ö k n i n g .		
	Antal arter, avarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåva.	Köp.
D ä g g d j u r .						
Apor och insektätare	5	9	285—	1	3	—
Kattdjur	4	11	3,050—	17	—	—
Hundar	11	20	1,955—	6	—	—
Mårddjur	10	16	1,420—	—	2	1
Björnar	3	7	2,350—	—	—	—
Gnagare	9	101	2,261—	63	9	3
Hästar	3	4	1,850—	—	1	—
Nötkreatur	3	6	17,000—	1	—	1
Hjortar	6	19	4,050—	4	1	2
Får, getter	3	15	325—	11	4	1
Svin	2	3	900—	14	—	—
Summa	59	211	35,446—	117	20	8
F å g l a r .						
Sångfåglar	51	156	456—	5	33	161
Klätterfåglar, gök	—	—	—	—	—	—
Kräkfåglar	6	9	130—	2	1	1
Ugglor	8	20	561—	3	1	6
Falkar, örnar	5	11	205—	—	10	—
Vråkar, hökar	3	8	185—	—	3	1
Papegojor	9	21	570—	—	2	—
Höns	14	69	1,485—	13	3	3
Duvor	9	50	195—	4	3	—
Vadare	15	36	730—	7	5	—
Svanar, änder, gäss	18	48	1,770—	2	2	—
Övriga simfåglar	14	29	945—	5	4	—
Summa	138	457	7,232—	41	67	172
Djurbestandets summa	197	668	42,678—	158	87	180

djurbestånd den 31 december 1918.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1918.			Anmärkningar.
Sålda.	Dött, utgallr.	Antal arter, avarter.	Antal ex.	Värde.	
1	2	4	10	235—	1 bunderapunge född.
10	7	3	11	3,400—	1 lounge född.
14	—	8	12	1,250—	1 varghund 3:dje gen. dött.
3	4	8	12	795—	1 småvessla g.
1	—	2	6	2,200—	1 baribal utgallrats.
96	16	7	64	2,180—	13 harungar födda.
—	—	3	5	1,950—	
1	—	3	7	21,000—	1 visentkalv, ♀, född.
7	4	6	15	3,325—	1 älg, ♀, dött; 1 kronhjortkalv född.
19	1	3	11	225—	
11	3	2	3	1,500—	{ 14 bastarder mellan vildsvinsgalt och yorkshiresugga födda.
163	37	49	156	38,060—	
15	119	33	221	346—	
—	—	—	—	—	
6	1	5	6	125—	{ 1 nötkråka g.; 2 korpungar kläckts; 1 vit kråka ink.
7	7	6	16	396—	{ 3 bärguvungar kläckts; 1 lappuggla dött.
7	5	4	9	185—	{ 2 jaktfalkar g.
2	4	3	6	115—	
1	8	7	14	380—	
17	22	13	49	1,210—	{ 3 tjäderungar kläckts; 7 riporrar kläckts; 8 riporrar dött.
18	2	7	37	158—	
7	15	12	26	560—	7 rörhönor kläckts.
8	10	15	34	1,630—	{ 3 bastard-trutar (L. marinus × L. glaucus) kläckts; 2 storskarvar dött, 1 havstrut kläckts, 4 skrântärnor g., 1 skrakunge kläckts; 1 lunnefågel dött.
1	13	12	24	730—	
89	206	117	442	5,835—	
252	243	166	598	43,895—	

Bibliotek och arkiv.

Museets bibliotek och arkiv ha föreståtts av amanuensen fröken VISEN LEWIN med biträde av amanuensen fröken HEDVIG BOIVIE. Den särskilda avdelning av arkivet, som utgöres av arkivet för svensk folkkänedom, har föreståtts av intendenten dr EDVARD HAMMARSTEDT, biträdd av amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Biblioteket har ökats med 546 band och småskrifter, förvärfvade genom byte med museer och samfund såväl inom som utom landet samt genom gåvor och inköp. Förteckning över givare med omnämmande av mera betydande gåvor återfinnes å sid. 40 o. f.

Arkivet för svensk folkkänedom tillökades, vad avdelningen för forntro och fornsed beträffar, även under detta år genom rikhaltiga och goda uppteckningar av fröken Ella Ohlson, Arnesvall, belöpande sig på icke mindre än 711 nummer och huvudsakligen förskrivande sig från Ångermanland men även från Jämtland och Västerbotten, samt av amanuensen Lousie Hagberg, 434 nummer från skilda landskap, dock mest från Uppland och därefter Medelpad. Av skriftställaren Pehr Johnsson förvärfvades 257 blad, omfattande även andra drag av folklivet, från Skåne. Dessutom äro att nämna bidrag till samlingen av doktor S. Ambrosiani, amanuensen S. Erixon, fotografen A. Hultgren, Svinhult, kandidat P. Lundh, Leksand, och intendenten N. E. Hammarstedt.

Allmogens byggnadskultur belyses av kartor över byar och gårdar, fäboddar etc. samt uppmätningar av hus och inredningsdetaljer utarbetade av arkitekt B. Kjellström, teknologerna Moje Bergström, Sven Häggbom och Harald Bengtsson efter reseresultat från byundersökningarna år 1917. Tillhörande beskrivningar ha också delvis hunnit utarbetas. — Samtliga i Linköpings friluftsmuseum uppförda byggnader ha uppmätts av herr Josef Petersson. Pennritningar och anteckningar rörande byggnader i Södermanland, Närke och Uppland ha inlämnats av dr S. Ambrosiani.

Största delen av det omfattande fotografimaterialet från 1917 års byundersökningar i Småland, Östergötland och Dalarna, flertalet tagna av amanuensen Erixon, ha ingått i arkivet och likaså en del av 1918 års fotografier från undersökningarna detta år (jämför redogörelsen sid. 29).

Större samlingar av negativ ha förvärfvats av kand. O. Bannbers från Dalarna, fotografen Borg Mesch i Kiruna från Lappland; grosshandlare Erik Zetterberg, Stockholm, från Öland och Blekinge. Fotografier ha vidare inlämnats av amanuensen Louise Hagberg från Blekinge och Uppland, amanu-

ensen Anna Lewin från Dalarna, dr S. Ambrosiani från Södermanland, prof. Nat. Beckman från Västergötland, m. fl.

Städernas byggnadskultur. Excerpter och fotografier av gårdsplaner ur Allmänna brandförsäkringsverkets för byggnader på landet arkiv rörande Ronneby, delvis publicerade av Sigurd Erixon i Svensk Byggnadskultur I, utgöra det största förvärvet. Dessutom hade inkommit negativ och fotografier från Stockholm, Ronneby, Nora och Malmö.

Samfundsväsen. Äldre arkivalier belysande svenskt byväsen ha insamlats i flera landskap. Byordningar förvärvades från Tibble by, Rasbokils sn, Uppland, Äs by, Romfartuna sn, Västmanland, och Restads by, Vånga sn, Östergötland. Den sistnämnda förvarades jämte ett stort antal andra handlingar av olika slag i ett byskrin, vilket allt inköptes vid byundersökningarna i detta landskap. Från Äs by härröra också byräkenskaper. By- och skifteshandlingar inkommo också från Östervåla sn, Våla hd, Uppland, liksom också från Enviken i Dalarna. Gårds- och familjehandlingar ha ävenledes förvärvats eller avskrivits. Dit höra bouppteckningar från Dalarna och Ångermanland, bomärkessamlingar samt fastebrev. Uppteckningar rörande byorganisation och äldre samfundsvanor hos allmogen gjordes vid byundersökningarna under sommaren, men det är huvudsakligen 1917 års resultat som hunnit längre i utarbetning. Dit hör särskilt resultatet från Småland, vid vars utskrivning fl. kand. Sven Rothman och fil. kand. Josef Svensson utfört en stor del av arbetet.

Prästgårdsarkivet, till vilket grunden lades under föregående år genom från prästerskapet inkomna svar å museets frågeformulär, har under året ökat med ytterligare insända svar, så att vid 1918 års slut omkr. 1,200 prästgårdar — något mer än hälften av det existerande antalet — funnos representerade i samlingen. Om prästerskapets verksamma intresse för den kulturhistoriska prästgårdsundersökningen vittna även de under året insända svaren, med vilka följt som bilagor ett hundratal fotografier och ungefär lika många blad ritningar.

För fullföljandet av prästgårdsundersökningen har bildats en kommitté med museets styresman som ordförande, vilken planlagt arbetets fortsättande med fackmässigt utförda undersökningar särskilt för varje stift eller annat ur historisk synpunkt lämpligt område. För Skånes vidkommande har kommittén trätt i samarbete med Skånska Föreningen för Byggnadskultur. För prästgårdsundersökningens program redogöres i en uppsats i Fataburen 1918, sid. 129 ff.

Till arkivets **avdelning belysande högre ståndskulturen** ha förvärvats ritningar, negativ och fotografier framställande exteriörer och interiörer, inredningar, möbler, silver m. m. från slott och herregårdar i Skåne, Västergötland, Närke, Södermanland och Uppland. Beskrivning, planritningar och skioptikonbilder av Vinäs gård i Småland utförda av arkitekten A. Roland.

Dessutom har lämnats en samling negativ av möbler, silver, fajans m. m. från Bukowski-auktionerna 1917 och 1918 samt enstaka fotografier av möbler, ur, silver, glas, textilier m. m. tillhörande olika personer.

Bland avbildningar av kyrkor och kyrkliga föremål må nämnas sådana av Envikens kyrka i Dalarna, kyrkor i Södermanland samt kistor och beslag å kistor från Närlingegraven i Björklinge kyrka i Uppland.

Genom inköp ha förvärvats 8 brev och smärre skrivelser från Artur Hazelius, omfattande åren 1873—1895, varibland ett uttalande (1892) om Skansens betydelse och snabba utveckling. Därför har ett brev av år 1874 ställts till förfogande för avskrivning.

Tillfälliga utställningar, utlån.

Någon specialutställning har icke under året varit anordnad inom museet.

Till Norsk Kunstindustrimuseum i Kristiania hava ett mindre antal norska vävnader varit utlånade för avbildning.

Utgivna arbeten.

Museets publikationer. Fataburen, årg. 1918, omfattande 172 sidor samt bilagorna Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1917 samt Redogörelse för Livrustkammarens och därmed förenade samlingsars utveckling och förvaltning år 1917, tillsammans 50 sid. — Urmakare i Sverige under äldre tider. Anteckningar utgivna av ELIS SIDENBLADH. Ill. 259 sid. 8:o. — Vägledning i allmogeaavdelningen. Götaland och Svealand. 3:e uppl. omarbetad och utökad av N. E. HAMMARSTEDT och S. ERIXON. Rum 1—28. 88 sid. 8:o. — Seglora kyrka på Skansen av S. WALLIN. Ill. 113 s. 8:o — Skansens vårfest-jubileum 1918. Program. 14 sid. 8:o. — Kantat till Arthur Hazelius' minne vid Skansens värfestjubiläum 1918 av WILHELM. 11 sid. 8:o. — Skansen. Visa av FREDRIK NYCANDER. 2 sid. 8:o. — I folktrons underland. Tåg av grupper och figurer ur nordisk mytologi, helgonlegender, folkvisor och folksagor, sammansatt av FREDRIK NYCANDER. 20 sid. 8:o.— Skansens

veckoprogram 30 april—21 sept. — Meddelanden från Skansens Observatorium, utg. av KARL MODIN. N:o 1—6. 52 sid. 8:o.

Av tjänstemännen utgivna arbeten.

Dr UPMARK: »Ferdinand Boberg och hans svenska bilder», tr. i Ord och Bild. — »Ett par västmanländska slott» (Tidö och Ängsö), tr. i Svenska turistföreningens tidskrift. — »En svensk guldsmed: Henning Petri i Nyköping och hans släkt», tr. i festskrift till Johan Bögh. — Redigerat och utgivit Samfundet S:t Eriks årsbok.

Intendenten HAMMARSTEDT: artiklar och litteraturanmälningar i Fataburen samt artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten KEYLAND: Primitiva eldgörningsmetoder. Ett supplement i Fataburen. Redigerat Skansens kulturhistoriska vägledning och programblad; smärre art. däri och i Biografiskt lexikon.

Dr AMBROSIANI: Förteckning över fornminnes- och kulturhistoriska föreningar i Sverige. (Föreningens för svensk kulturhistoria Broschyrer N:o 2) 24 s. Stockholm 1918. — De sörmländska allmogebyggnaderna, 24 sid., i Sörmlandsboken Stockholm 1918. — Om Holmeri stilgjuteri i Svenska Boktryckarföreningens Meddelanden febr. 1918. — Arendt Schlott, i Pappers-tidningen 1918. — »Möbler från Äs» och »Tvenne dokument från porslinsfabriken Rörstrands äldre historia» samt diverse mindre meddelanden i de under året utkomna häftena av Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift Rig. — Redigerat Rig.

Dr LITHBERG: Den materiella odlingen, i I. Flodström, Sveriges folk. — Schloss Hallwil. Eine Einleitung in seine baugeschichtliche Vergangenheit; Basel 1918. — Mortlar och pepparkrossare hos svensk allmoge, i Fataburen. — Till allmogekulturens geografi, i Rig. — Folkdans, i Svenska Folkdansens Vänners Jubileumsskrift. — Svensk folklivsforskning under sista halvseket, i Rig. — Tidningsuppsatser i dagspressen.

Amanuensen ERIXON: kapitlen »Samhällets utvecklingshistoria i Sverige ur etnologisk synpunkt» och »Familjen och dess överbyggnader» i »Sveriges folk, en utbildnings-, odlings- och samhällshistorisk skildring», utg. av Isidor Flodström — »Ronneby byggnadshistoria under 1700- och början av 1800-talet» (tillsammans med Sven T. Kjellberg), ingår såsom nr 1 i den härmed började serien »Svensk byggnadskultur». — Västmanländsk byggnadskultur» i Svenska Turistföreningens årsskrift. — »Bebyggelseundersökningar» i Fataburen h. 1—2. — Utredningar rörande minnesutställning i Göteborg 1923; jämte dr Hammarstedt omarbetat och utökad Vägledning i allmogeaavdelningen; medredaktör för »Arkiv för svensk konst- och kulturhistoria», varav under året utkommit vol. 3.

Amanuensen Sigurd Wallin: Målaren Peter, Albertus Pictors lärare, i Studier i Upplands kyrkliga konst, del I. — Begravningskonst, i Utställningens av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918 katalog. — Seglora kyrka på Skansen, utg. av Nordiska Museet. — Fajanstillverkningen vid Pålsjö, i Kulturhistoriska Helsingborgsstudier. — Den kyrkliga konsten, i Sörmlandsboken. — Medredaktör för Arkiv för svensk konst- och kulturhistoria, varav under året utkommit vol. 3.

Amanuensen A. Bäckström: »Glasbruk och glashandel i Göteborg före 1820», i »Kunst og haandverk, nordiske studier», Kristiania 1918 (festskrift tillägnad Johan Bøgh, Bergen); artiklar i dagspressen.

Amanuensen fröken Hagberg: Fäbodsliv i Medelpad, i Fataburen 1918.

Amanuensen fröken Stridsberg: Folkvisedans Laget i Stockholm. En samling kväden och folkvisor.

Undersöknings- och studieresor.

Dr Upmark har under år 1918 företagit följande resor: på enskild bekostnad i juli till herrgårdar i Skåne och Västergötland; i augusti till gårdar i Västeråstrakten; i december till Åkers styckebruk; bevistade i september Skandinaviska Museiförbundets rådsmöte i Kristiania.

Dr Ambrosiani: på enskild bekostnad i febr. till Västervik; i maj—juni till Nyköping, Östergötlands städer och Västervik; i augusti till Uppsala och i dec. till Mariestad.

Amanuensen SIGURD WALLIN, under semester och tjänstledighet: i juli månad till Hälsingborg för utredningsarbete rörande framtida organisation av stadens museum; under augusti och september i Uppland, Södermanland och Östergötland för studier av begravningsvapen.

Amanuensen SIGURD ERIXON: på enskild bekostnad under en del av mars och större delen av maj vistelse i Göteborg för forskningsändamål; i april även besök i Karlshamn; vid olika tillfällen under våren och hösten besök i Västerås och Skultuna för särskilt kulturhistoriskt arbete; under sommarmånaderna och en del av september resor i samband med byundersökningarna i flertalet svenska landskap (se redogörelse nedan).

Fröken Anna Lewin: till utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala i och för textilstudier.

Amanuensen fröken Hagberg företog 28 febr.—16 mars resa inom Östervåla sn i Uppland och 20—27 mars inom Rasbo sn, Uppland. Reste i juni och juli (semestertid) inom Rasbo och Rasbo-Kils socknar, Uppland, och 21—28 sept. till Uppsala och till Bjurvalla i Östervåla.

Amanuensen fröken Boivie kortare musikhistorisk studieresa på egen bekostnad till Lund, Malmö och Köpenhamn.

Amanuensen fröken Cederblom samlade under vistelse i Strömstad en del tatueringsmönster och därmed samhöriga uppgifter.

Amanuensen fröken von Walterstorff: resa till Uppsala för textilstudier.

By- och bebyggelseundersökningar. Dessa undersökningar ha de senare åren för varje år stegrats i omfattning, och detta år bildar hittills rekord. Undersökningarna ledas av amanuensen Sigurd Erixon, och museet har därtill anslagit större delen av sitt reseanslag för året. Då emellertid omkostnaderna på grund av omfattningen och dyrtiden stigit ganska mycket över 20,000 kr. förslår detta icke på långt när. Arbetena ha istället möjliggjorts genom anslag, donationer och särskilda överenskommelser med andra institutioner. Ett amanuensen Erixon tilldelat statsanslag på 2,000 kr. har helt utnyttjats för dessa arbeten. Genom penninggåvor av godsägaren Oscar Ekman, Bjärka-Säby, friherrinnan Louise Falkenberg, Skedevi, friherre Aug. Trolle-Löwen, Håringe, och kaptan Viggo Key, Linköping, möjliggjordes expeditioner i Östergötland och Södermanland. Till dessa för kulturhistorisk forskning förstående givare frambäres museets djupaste tacksamhet. Synnerligen omfattande undersökningar kunde bedrivas i västra Sverige, tack vare samarbete och ekonomisk överenskommelse med Industri- och Hantverksutskottet vid Göteborgs Minnesutställning 1923, vilka nu igångsatte sina förarbeten, varvid museets expeditioner ägde att studera och insamla allt som rörde hantverk, delvis ock äldre industri i de trakter som besöktes. För detta lyckliga samarbete stannar museet i tacksamhet. På likartat sätt knötos nu förbindelser med A.-B. Stora Kopparbergs Bergslag i Falun, varigenom dubbla expeditioner kunde beresa Dalarna. Härvid ägnades särskilt intresse åt gamla bruksanläggningar, bergsmansgårdar och bergsmanskultur. Arbetena ha fördelats på 6 olika expeditioner, förutom särskilda resor av tillfälligt medverkande. Samtliga expeditioner igångsattes och leddes i början av sitt arbete i olika landskap av amanuensen Sigurd Erixon, som även inspekterade flera av dem sedermera under sommarens gång.

Arbetena fördelades på följande sätt:

- 1) En expedition i norra Halland och Bohuslän. Ledare: fil. mag. Torsten Lenk, medarbetare: arkitekt E. Lovén och teknolog Erik Lundgren.
- 2) En expedition i Västergötland. Ledare: fil. mag. Ragnar Ljunggren, medarbetare: teknologerna Dag Ribbing och Adolf Niklasson.
- 3) En expedition i Södermanland—Östergötland. Ledare: kand. Ruben Lundgren, medarbetare: teknolog Inge B. Staaf och en del av tiden fil. lic. Thorsten Eriksson.

4) En expedition för allmogekulturen i Dalarna. Ledare: arkitekt Bruno Kjellström, medarbetare: fil. kand. A. Nygård och teknolog Erik Lund.

5) En expedition för bergshantering och bergsmanskultur i Dalarna. Ledare: kandidat Sigfrid Borgström, medarbetare: teknologerna Sven Häggbom och Leif Grung.

6) En expedition i Västerbotten—Norrbotten—Lappland. Ledare: amanuensen Sigurd Erixon; medarbetare: kand. Em. Hofrén och teknolog Ville Vesterberg.

Dessutom gjorde fil. kand. Josef Svensson resor till en hel del byar i Småland för komplettering av föregående års arbeten därstädes, varjämte fil. mag. Einar Törnquist vid landsmålsundersökningar i Östergötland gjort uppteckningar och fotograferat för museets räkning i detta landskap i socknar som vid föregående års arbeten blivit mindre undersökta.

Slutligen bedrev kand. Em. Hofrén under hösten kompletterande undersökningar av fäbodan och byar i Ångermanland.

Tillsammans utgjorde således staben av undersökare 20 man. Resultaten omfatta plankartor över samhällen, gårdar och anläggningar, uppmätningar av byggnader och möbler, fotografier av samtliga dessa bebyggelsetyper, inredningar, möbler etc. samt därtill hörande anteckningar och beskrivningar, vidare anteckningar rörande samfundsväsen, byorganisationer, seder och bruk, varjämte omfattande upptecknings- och utbildningsarbeten utfördes rörande hantverk i västra Sverige. Materialet är under utarbetning.

Skansen.

Ledningen av yttre arbeten, fester, friluftsteatern, serveringarna o. dyl. på Skansen har handhåfts av ekonomichefen överste N. C. RINGERTZ.

Expeditionen har förestått av amanuensen fröken ANNA RUDBECK med biträde tidvis av amanuensen fröken LAURA STRIDSRERG och fröken LALLA KUGELBERG.

Utom sedvanligt underhåll av vägar och anläggningar hava inga större arbeten kunnat företagas. Materialgårdsfrågans lösning har alltjämt måst undanskjutas; på platsen för den tilltänkta ekonomibyggnaden till höger innanför Hasselbacksporten hava en del förberedande grundgrävningar utförts.

Hissen i Bredablick har blivit tillfullo inlöst från firman Graham Brothers och likaså har Skansens bergbana efter verkställd slutamortering nu helt blivit museets egendom.

Skansens fester m. m. Årsskiftet högtidlighölls med sedvanlig nyårsvaka, klockringning, eldar och bål. K. flottans musikkår spelade fosterländska stycken och koraler. Från Renberget uppläste Ivan Hedqvist »Nyårsklockan» av Tennysson. Anders de Wahl var av gästspel i Göteborg förhindrad.

Valborgsmässoaftonen — 30 april — sång av Stockholms Student-sångarförbund, konsert av K. Flottans musikkår, folkdanser m. m.

1 maj. Fosterländsk medborgarfest, i likhet med föregående år allt sedan 1906 anordnad av en särskild kommitté, med fosterländska tal, sång, musik vid olika talarstolar. Musikfest vid Orsakullen och korum. På e. m. Skansens vanliga program.

19 maj — pingstdagen — kl. 2 e. m. konsert av Stockholms Student-sångarförbund å Skansens Friluftsteater.

26 maj — trefaldighets söndagen — *Seglora kyrkas å Skansen högtidliga återöppnande för gudstjänst* i samband med högmässa. Invigningen förrättades av kyrkoherde Valdus Bengtsson i Oscars församling, som förut nämnts. — På e. m. Birgitta-vesper i kyrkan, anordnad genom Nicolai Gille i Stockholm. — Från och med invignings söndagen till och med söndagen den 13 oktober har varje söndag högmässa ägt rum, varvid genom kyrkoherde Bengtssons förmedling präster från Stockholms olika församlingar predikat. Som Seglora kyrka ännu saknar värmeledning kunde gudstjänsterna ej fortgå under den kalla årstiden. — Juldagsmorgonen anordnades dock med tillfällig uppvärmning *julotta* med predikan av pastor O. Nystedt. Från orgelläktaren sjöngs med solo av herr L. Strandin den gamla koralen »Det är en ros utsprungen». Kyrkan var vackert upplyst med ljus i kronor och lampetter samt i bänkraderna. — Ett flertal bröllop och ett barndop ägde under sommarens rum i kyrkan.

Skansen kunde 1918 fira sin *25:te vårfest*, och tog denna sin början den 1 juni samt fortsatte t. o. m. 9 juni, med uppehåll den 3:dje samt delvis 6:te juni, alla dagarna under gynnsammaste väder. Den första vårfesten på Skansen ägde rum 1893. År 1901 inställdes festen i anledning av Artur Hazelius' död den 26 maj.

Jubileumsfesten försiggick efter ett särskilt rikt program. Å Friluftsteatern uppfördes en kantat till Artur Hazelius' minne, författad av H. K. H. Prins Wilhelm, tonsatt av direktör Oscar Lindberg för blandad kör, soli, recitation och orkester. Kören — omkring 200 personer, alla klädda i svenska landskapsdräkter — anfördes av direktör Viktor Wiklund. Prologen lästes av herr Anders de Wahl och i kantaten förekommande recitation utfördes olika dagar av herrar Gustaf och Olof Molander samt Ivar Kåge. Solister voro fröken Gertrud Pålsson och professor Lars Zetterquist.

Efter kantaten uppfördes ett *sagotåg* — »*I folktrons underland*» — med prolog och text av Fredrik Nycander och framställande figurer och grupper ur

mytologien, helgonlegenden, folkvisan, folksagan, ordspråket och gåtan. Prologen upplästes av författaren. Tåget utgick från Friluftsteatern, där korta karaktäristiska scener utspelades av de olika gruppernas deltagare, samt fortsattes sedan runt Skansen till Övre Solliden, där scenerna upprepades.

Under vårfesten firades söndagen den 9 juni det första bröllopet i Seglora å Skansen åter uppförda gamla kyrka. I bröllopgården — Laxbrostugan — pågingo under »Kära fars» och »Kära mors» ledning förberedelserna och tillrustningarna under hela veckan, och såväl dessa som själva bröllopet försiggingo under de former som voro vanliga i Laxbrotrakten i mitten av förra århundradet. Vigseln förrättades av kyrkoherden i Lindesberg Nils Dofsén.

På tjugufemårsfesten saknades helt naturligt ej den traditionella marknaden, och bland de medverkande syntes ett stort antal av dem som deltagit i Skansens första vårfest, och som nu hörsammat kallelsen att vid Jubileumsfesten under personlig medverkan återuppliva minnena från Skansens första år. Första festdagen hälsades sålunda de medverkande välkomna av dr Upmark vid Blekingsstugan, varefter Artur Hazelius' minne hyllades vid gravnen, där bl. a. några minnesord yttrades av fru Gurli Linder.

Nordiska Museets styresman dr Gustaf Upmark och ekonomichefen, överste N. C. Ringertz ledde »Vårfesten», biträdda av fru Sigrid Behm, född Millrath — doktor Artur Hazelius' bästa hjälpare och stöd vid alla hans fester — samt av herrar Ivar Arpi och Fredrik Nycander.

Å nedre Sollidens Friluftsteater uppfördes »Råskellnan» av Ivar Arpi, och såväl Folkvisedanslaget i Stockholm som Folkdansens Vänner medverkade de flesta dagarna.

6 juni — även i år anordnad i samband med kommitterade för Svenska Flaggans Dag — höllos tal vid flera talarstolar och sång och musik utfördes. En del av vårfestens program upprepades.

Midsommaraftonen — söndagen den 24 juni — dans och lekar för barn och äldre kring majstången vid Morastugan, ringlekar, folkdanser, konserter samt vaka med klockringning och koraler.

26 juli — *Bellmansdagen* — sång av Bellmanskören vid Orsakullen, i övrigt Skansens vanliga program.

4 augusti — *fest till förmån för Nordiska Museets och Skansens arbetares enskilda pensionskassa*. På middagen sång av Stockholms Arbetareförbunds sångkör, tal om folkpensionering av byråchefen Carl Broberg, landsmål, fiolspel m. m. På e. m. ringlekar, folkdanser. Ett värdefullt bidrag till festen lämnades av Friluftsteaterns personal, som under anförande av direktör Sven Lilja utförde flera sånger. Sven Lilja (magistern) och Harry Ericsson (glunten) sjöngo duetter ur Gluntarne.

1 september — Frälsningsarméns söndagsskolas samlingsfest å Nedre Solliden.

6 november — *Gustaf II Adolfs dödsdag* — voro Stockholms regementen inbjudna att högtidlighålla minnesdagen.

30 november — *tvåhundraårsdagen av Karl XII:s död 1718* — voro, liksom den 6:te, regementen inbjudna, men i anledning av tvåhundraårsminnet var på aftonen en högtidlig fest anordnad vid Orsakullen. Stockholms förenade studentkårer upptågade under fackelbelysning. Studentsångarförbundet sjöng, professor Carl Hallendorff höll ett fosterländskt minnestal och Karl XII:s likfärd framställdes efter professor Gustaf Cederströms tavla — skridande över Orsakullen mellan Mora- och Blekingstugorna.

Julmarknad hölls söndagen den 15 december.

Flaggdagar ha under 1916 anordnats i anslutning till en av major H. Cederblom till svenskarne utgången uppmaning att med flaggning högtidlighålla ett antal fosterländska minnesdagar. Dessa dagar voro till stor del de redan förut av Skansen högtidlighållna, men hava en del nya tillkommit.

Samtliga flaggdagar voro:

11 februari — Svenska arméns dag. Tåget över Bält. 5 mars — Svenska kyrkans dag. Uppsala mötes beslut. 12 mars — H. M. Drottningens dag. 30 mars — Svenska folkskolans dag. Torsten Rudenschöld. 10 april — Svenska konstens dag. Nicodemus Tessin d. y. 23 maj — Svenska forskningens dag. Karl von Linné. 6 juni — Nationaldag. Gustav Vasas dag. 16 juni — H. M. Konungens födelsedag. 10 juli — Svenska flottans dag. Segern vid Svensksund. 27 juli — Sten Sture d. y:s dag. Segern vid Brännkyrka. 7 augusti — H. M. Drottningens födelsedag. 7 augusti — Svenska skaldekonstens dag. Georg Stiernhielm. 25 september Karl IX:s dag. 6 november — Gustaf II Adolfs dag. 30 november — Karl XII:s dag. 18 december — Viktor Rydbergs dag.

I samband med dessa flaggdagar ordnades flera gånger av K. Flottans musikkår konserter med fosterländskt och för dagen särskilt program.

Dessutom flaggades: den 16 september i anledning av konung Haakons av Norge besök i Stockholm; 27 september i anledning av Lunds universitets 250-års jubileum; 24 oktober Nordiska Museets öppnande; 30 november Nordiska Museets högtidsdag.

Minnesringning har ägt rum: 5 mars efter kompositören Emil Sjögren; 24 april i anledning av de i Finland stupade svenskarne jordfästning som högtidlighölls i Stockholm; 18 maj 100-årsdagen av G. O. Hyllén-Cavallius födelse, som inträffade 18 maj 1818; 27 maj Artur Hazelius dödsdag.

I anledning av H. K. H. Prins Eriks härtig av Västmanland död flagga-

des på halv stång fr. o. m. 20 september t. o. m. begravningsdagen onsdagen den 25 september, då minnesringning även ägde rum.

Skansens friluftsteater, som även 1918 stod under Ivan Hedqvists insiktsfulla ledning, började tisdagen den 11 juni, och uppfördes även 1918 *Gluntarne*, Uppsalabilder från 1840-talet efter Gunnar Wennerbergs gluntar, trios och serenader anordnade av Axel Berggren — samma pjäs som sommaren 1917 och med i det närmaste samma uppsättning och framställare. Sista föreställningen gavs söndagen den 1 september, och tillsammans gävos 83 föreställningar.

Skansens klädkammarers förråd ökades under 1918 genom inköp av en del allmogedrakter.

Skansens serveringar. Fru Wilhelmina Skogh har på anmodan biträtt med råd angående skötseln av Skansens serveringar, vilka icke visat sig gå med samma vinst som närmast föregående år, vadan vissa ändringar vidtagits så väl i ekonomiavdelningen som i de för allmänheten avsedda lokalerna. Källarmästaren herr C. Rosenberg har erhållit sitt avsked och i hans ställe antogs till befattningen herr Adrian Bodin.

Skansens astronomiska observatorium har även under 1918 föreståtts av amanuensen Karl Modin. Verksamheten pågick under våren med förevisningar å Observatoriet två gånger i veckan, måndag och torsdag — resp. tisdag och fredag — när väderleken var lämplig. Dessutom fortsattes den under hösten 1917 påbörjade föreläsningsserien i populär astronomi i Kungl. Vetenskapsakademiens hörsal. Under höstmånaderna var observatoriet stängt för allmänheten på grund av reparationsarbeten å refraktorn.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen Nordiska Museet med Skansen besöktes under år 1918 av 829,484 personer.

Samlingarna i museibygnaden å Lejonslätten voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, vardagar kl. 11—4, sön- och helgdagar kl. 1—4, utom under den mörka årstiden, då museet stängts något tidigare. — Långfredagen samt julafton och juldagen var museet stängt. — Tillträdet till Livrustkammaren var fritt söndagar och fredagar, övriga dagar berättigade inträdesavgiften till museisamlingarna även till inträde i Livrustkammaren.

Antalet besök under året utgjorde 40,741, vilka på de olika månaderna fördelade sig sålunda.

januari	1,614	juli	3,611
februari	2,366	augusti	3,062
mars	4,670	september	3,684
april	4,592	oktober	2,738
maj	3,853	november	2,403
juni	5,848	december	2,300

Summa besök 40,741

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m. (under den mörka årstiden till kl. 8 e. m.).

Inträdesavgiften till *Skansen* höjdes under året från resp. 50 och 25 öre till 75 och 35. Angående ledamotsavgifterna i Samfundet för Nordiska museets främjande se sid. 36.

Antalet besök utgjorde 788,743. På de olika månaderna fördela sig besöken sålunda:

januari	7,386	juli	131,077
februari	13,178	augusti	111,682
mars	40,086	september	57,005
april	54,853	oktober	21,119
maj	155,817	november	21,173
juni	151,879	december	23,488

Summa besök 788,743

Studier. Under år 1918 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 853 studiekort, av vilka 758 även berättigade till fritt inträde. Studier hava idkats av K. Tekniska Högskolan, Högre Konstindustriella skolan, Konsthögskolan, Fredrika Bremerförbundets Högre yrkesskola, Handarbetets Vänners skolor, Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Johanna Brunssons och Hedvig Mades vävskolor, Högre lärarinneseminarium samt en del målar-, elementar- och folkskolor i Stockholm m. fl.

Å *Skansen* utlämnades 642 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 90 st. ej gällande för inträde.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Samfundets styrelse, som utgöres av samma personer som museets nämnd, har under året haft 2 sammanträden. Samfundets ledamöter hava haft ett sammanträde. Samfundets expedition har föreståtts av fröken AGNES LJUNGBERG

till och med maj månads utgång, med biträde av amanuensen fröken LALLA KUGELBERG, som sedan ensam handhaft expeditionen.

Den 31 dec. 1918 räknade Samfundet 4,737 ledamöter; av dessa voro 68 hedersledamöter, 211 ständiga ledamöter och 4,458 stiftande ledamöter. Av dessa sistnämnda voro 1,152 befriade från avgift. Antalet nyingångna ledamöter under året var 392, därav 4 ständiga. Döda under året voro 4 heders-, 4 ständiga och 81 stiftande ledamöter, varjämte 599 ledamöter utgått ur Samfundet.

De avlidna hedersledamöterna voro:

fru Caroline Wijk,
ingeniör C. A. Söderlund,
bruksägaren G. Benedicks,
genremålaren Severin Nilsson.

Jämlikt styrelsebeslut av den 19 dec. 1917 höjdes från och med 1918 årsavgiften för stiftande, i huvudstaden bosatt ledamot till 8 kr. och avgiften för ständig ledamot till 150 kr.

Ekonomi.

Räkenskapskontoret har stått under ledning av ekonomichefen överste N. C. RINGERTZ, som haft biträde av amanuenserna fröknarna SELMA STRÖM, IDA MÖLLER och RAGNHILD BERGSTRÖM samt bokhållaren HARALD ENGWALL.

Den ekonomiska ställningen framgår av revisionsberättelsen för år 1918, vilken härmed återgives.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Underteckade, som av Kungl. Akademien utsetts att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning för år 1918, få — sedan siffergranskning av räkenskaperna jämlikt bifogade intyg av därtill utsedd person utan anmärkning blivit verkställd — avgiva följande revisionsberättelse.

Ett sammandrag av Nordiska Museets utgående balansräkning den 31 dec. 1918 visade denna ställning:

Tillgångar:

Museibygnaden på Lejonslätten	3,445.751: 75 Kr.
Samlingar och inventarier	621,039: 06 »
Skansens kapitalvärde	1,073,187: 20 »
Fordran på olika personer och bolag	176,559: 66 »
Innestående bankräkningar	24,174: 02 »
Kassabehållning	4,194: 60 »

Summa 5,344,906: 29 Kr.

Skulder:

Återstående utgifter för 1918	149,196: 28	Kr.
Fonderna	331,744: 08	>
Skuld på köpeskillingen för Skansen	12,000: —	>
» till Stockholms stad	26,264: 20	>
» å bankräkningar	116,476: 64	>
» till skattmästaren	3,000: —	>
Livruskammaren och profésamlingen	7,543: 57	>
Behållning vid årets slut	4,698,681: 52	>
	Summa 5,344,906: 29	Kr.

Museets värdepapper befinna sig fortfarande i Skandinaviska Kreditaktiebolagets förvar och vård. Bolagets kvitto därpå har av oss jämförts med museets räkenskaper utan att giva anledning till någon erinran.

Huvudbok-ns konto. Sammandrag av inkomster och utgifter visar följande ställning under år 1918.

Inkomster:

Statsanslaget	132,000: —	Kr.
Beviljat anslag för byundersökningar	2,000: —	>
Från Samfundet för Nordiska Museets främjande	22,265: 02	>
Gåvor under året	19,378: —	>
Bidrag från fonderna	18,211: 35	>
Inträdesavgifter	15,656: 50	>
Årskort	23,045: —	>
Förlagsartiklar	6,803: 49	>
Vinst vid obligationsköp	888: 60	>
Inkomster av lotterimedel	49,000: —	>
Överskjutande utgifter	65,068: 16	>
	Summa 354,316: 12	Kr.

Utgifter:

Löner, arvoden och pensioner	181,135: 64	Kr.
Inköp av samlingar samt av böcker och invent.	14,015: 24	>
Litterära arbeten och fotografering	17,703: 81	>
Expedition, annonser, utställnings- och resekostnader	38,154: 49	>
Försäkringskostnader	3,709: 68	>
Underhålls- och inredningsarbeten	7,146: 75	>
Vatten, uppvärmning och belysning	34,414: 17	>
Livruskammaren	12,772: 31	>
Avskriven fordran	2,380: —	>
Extra renhållning och vaktjänst	2,659: 35	>
Sjukdoms- och olycksfallsersättning	229: 66	>
Diverse utgifter	1,034: 08	>
Räntor	7,802: 46	>
Utgifter för Skansen	31,159: 08	>
	Summa 354,316: 12	Kr.

Statsanslaget har ökats dels med ett tillägg å 20,000 kr. dels med ett extra anslag å 32,000 kr. Gåvor under året uppgå till 19,378 kr. mot 2,386 kr. föregående år. Inträdesavgifter och årskort tillsammans utvisa en ökning av 3,030 kr. Vidare har museet haft en inkomst å 49,000 kr. av lotterimedel. Trots denna ökning å inkomstsidan överstiga utgifterna under året inkomsterna med 65,068 kr. Löner och arvoden hava stigit med 55 %, expeditionskostnader m. m. med 70 %. Därtill kommer att Skansen, som föregående år lämnade ett överskott å 57,991 kr., detta år förorsakat en utgift å 31,159 kr. Skansens servering har nämligen krävt ett förskott å 59,302 kr. Enligt upplysningar, som Nordiska Museets ekonomichef N. C. Ringertz i skrivelse till revisorerna meddelat, har detta förskott nödvändiggjorts därav, att Skansens servering under

det dyra restriktionsåret 1918 haft att för 50 öre per dag lämna kost till var och en av 18 st. av Skansens tjänstepersonal (kullor) och under större delen av året till ytterligare 30 å 40 personer till ett pris av omkring kr. 1: 25 per dag, vilket pris icke kunnat höjas, förrän Skansen under senare delen av året kommit i tillfälle att giva tidsenligt dyrtidstillägg. Serveringens förlust på grund av dessa förhållanden kan uppskattas till mellan 50 o. 60,000 kr., av vilka endast en del blivit serveringen gottgjord av Skansens avlöningskonto». Enligt ett meddelat utdrag av räkenskaperna för Skansens servering skulle denna under året kunna beräknas hava lämnat ett överskott å 19,381 kr., vilket representeras av ökat inventarievärde och lagerbehållning. Vidare meddelas den upplysningen, att förskottet kunnat återbetalas under sommaren 1919.

Stockholm den 16 februari 1920.

Yngve Sjöstedt

G. Lagerheim.

J. E. Johansson.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

I sammanhang med revisionen av Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning under år 1918, vilken Akademien uppdragit åt undertecknade, hava vi även granskat Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för samma år och därvid icke funnit någon anledning till anmärkning.

Stockholm den 16 februari 1920.

Yngve Sjöstedt.

G. Lagerheim.

J. E. Johansson.

Vid siffergranskningen av 1918 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit, alla utgiftsposter hava vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, vilket härmed intyggas.

Stockholm den 3 dec. 1919.

Hj. Tillberg.

Undertecknad som siffergranskat Skansens serverings räkenskaper för 1918 har därvid icke funnit något skäl till anmärkning.

Skansen i sept. 1919.

Aug. Jonassen.

Följande penninggåvor hava under 1918 lämnats till Nordiska Museet.

Carnegie, D., & co, aktieb., Göteborg, till utgivande av en bok om Göteborgs glasbruk	500:—
Cederlund, E., grosshandlare, Stockholm, till utgivande av »Urmakare i Sverige»	500:—
Ekman, O., godsägare, Bjerka-Säby, till resekostnader i och för byundersökningar 1918	1,000:—
Falkenberg, L., friherrinna, Skedevi, till resekostnader i och för byundersökningar 1918	800:—
Göteborgs minnesutställning till resekostnader i och för byundersökningar 1918	9,478:—
Hirschs, Isaak, sterbhus till Tivolifonden	1,000:—
Key, V., kapten, Linköping, till resekostnader i och för byundersökningar 1918	200:—
Lilienberg, E., härads hövding, Stockholm, till utgivande av en bok om Ronneby	310:—
Palm, C. U., herr, Djursholm, till utgivande av »Urmakare i Sverige»	200:—
Palmqvist, G., direktör, Stockholm, till Skansen (djurens föda)	500:—
Petrelli, J., krigsarkivarie, Djursholm, till Skansens 25-års fond	100:—

Rietz, S. V., doktor, Ronneby, till utgivande av en bok om Ronneby . . .	1,190:—
Stora Kopparbergs bergslags aktieb. till resekostnader i och för byundersökningar 1918	4,000:—
Sunnerdahl, M., fröken, Stockholm, till Seglora kyrka å Skansen	8,000:—
Sveriges urmakareförbund till utgivande av »Urmakare i Sverige»	500:—
Trolle-Löwen, A., frih., Häringe, Tungalsta, till resekostnader i och för byundersökningar 1918	200:—
Urmakaresocieteten i Stockholm, till utgivande av »Urmakare i Sverige» . .	100:—
Wennberg, A., direktör, Djursholm, till utgivande av »Urmakare i Sverige».	300:—
Öhman, E., j:or, bankir, Stockholm, till utgivande av en bok om Göteborgs glasbruk	100:—
	Kronor 28,978:—

Gåvor av föremål till Museets samlingar hava år 1918 lämnats av följande personer.

Andersson, Albert, herr, Gretlanda, Rångedala. — Andersson, Alfred, herr, Fölene, Törestorp. — Andersson, E., f. Lagerberg, professorska, Stockholm: sidenschal från början av 1800-talet, dopdräkter m. m. — Andersson, S., f. Cederblom, fru, Djursholm. — Arwidsson, I., fil. doktor, Uppsala.

Bekkevold, B. W., vaktmästare, Stockholm. — Bengtsson, Charlotta, enkefru, Lustorp, Köinge. — Bengtsson, Petronella, fru, Bua, Backa station. — Bengtsson, Sofia, fröken, Backa nr 3, Backa station. — Berg, G. O., länsarkivarie, Uppsala. — Bernström, A., grosshandlare, Stockholm. — Bjurling, O. apotekare, Stockholm. — Boltenstern, Fritz, teknolog, Stockholm. — Borg, Axel, postkontrollör, Linköping.

Carlsson, A., typograf, Stockholm. — Genom Cederblom, G., amanuens, Stockholm. — Cederström, G., professor, Stockholm. — Collin, Maria, fröken, Lund.

Danielsson, H., Drared, Toarp

Ekeberg, E., herr, Stockholm. — Eneström, E., fröken, Stockholm. — Eriksson, Erik, hemmansägare, Smeas, Bua, Backa station. — Eriksson, Sofia, enkefru, Vad, Ransta: »åldermanskista» från Kumla sn, Västmanland. — Eriksson, Thors Erik, byggmästare, Stockholm. — Erixon, S., amanuens, Stockholm.

Falkman, C., direktör, Falkenberg. — Fernström, Brita, fru, Backeby, Östervåla. — Foglaviks glasbruk genom direktör M. Eidem. Göteborg: en samling redskap för glas-tillverkning. — Förberg, E., hovtandläkare, Stockholm.

Granberg, S., fröken, enligt testamentariskt förordnande: rokokobyrå, empiremöbler m. m. — Grinde, Kerstin, fru, Älfros. — Gummesson, J., handlande, Stockholm. — Gustafsson, Aug., fröken, Älfgårde, Uppsala.

Genom Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Hammarstedt, N. E., intendent, Stockholm. — Hammarström, G., major, Stockholm. — Heckschers, S., f. Rubenson, fru, sterbhus genom professor Eli Heckscher, Stockholm: fickur av guld, solfjäder samt guldmedalj, präglad över Edvard Heckscher. — Hed, J., herr, Västervik. — Henriksson, V., hemmansägare, Backa nr 11, Backa station. — Hermansson, Ellen, fru, Stockholm. — Hildebrand, A., f. Bergensträhle, fru, Stockholm: dräktdelar. — Genom Hofrén, E., kandidat, Uppsala. — Holm, A. V., kammakare, Stockholm. — Holmberg, H., överste, Lidingö. — Holmqvist, K., poliskonstapel, Stockholm. — Hoving, F., konstnär, Stockholm. — Huldt, H., ingenjör, Stockholm. — Hultgren, Aug., fotograf, Svinhult. — Hulthander, Carl, kapten, enligt testamentariskt förordnade: rokoksmöbel av mahogny från 1860-talet. — Högberg, O., f. Melander, fru, Stockholm.

Ihre, H., bankdirektör, Visby.

Johansson, Josefina, fru, Källstorp, Backa station. — Johansson, Levi, folkskollärare, Lundsved, Orskog. — Johansson, Tekla, Evenås, Stenungsund.

Keyland, N., intendent, Stockholm. — Konsortiet för åstadkommande av Ferdinand Bobergs »Svenska bilder från början av 1900-talet»: 100 st. kolteckningar.

Lagerlöf, Sven, advokat, Stockholm: föremål från Värmland och Norge. — Lagerlöf, V., f. Wallin, enkefru, Stockholm: en samling dryckeskärl m. m. huvudsakligen från

Norge. — Lars-Jensen, Marie, fru, Köpenhamn. — Lewin, Anna, amanuens, Stockholm. — Levin, Kerstin, fru, Stockholm. — Lindahl, Carin, fru, Stockholm. — Lindberg, J., stationskarl, Bollnäs. — Lindman, Maria, fru, Stockholm. — Lindström, C., stadsfogde, Visby. — Genom Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm. — Lundberg, John, f. d. distriktschef, Djursholm, Ösby, enligt förordnande: markläda med handmålade marker m. m. — Lundborn, H. O., handlande, Stockholm. — Lundin, Emma, Frötuna, Uppsala. — Lönnberg, Anna, fru, Stockholm. — Löwenadler, Fred., kammarherre, Anneberg: en större samling teufföremål, se sid. 13.

Malaise, Marguerite, fröken, Stockholm: en samling leksaker. — Malmberg, A., fröken, Stockholm. — Malmqvist, G., konstnär, Stockholm: kalender av ben, lappska. — Mattsson, Jerk Lars Anna och Anna, Bjurvalla, Östervåla. — Melin, S., bankdirektör, Visby. — Modin, E., doktor, Multrä. — Mörner, Marianne, fröken, Stockholm.

Nilsson, Anders, lappman, Frostviken. — Nilsson, Fred., folkskollärare, Torpåsén, Kristinehamn. — Nilsson, N. P., hemmansägare, Rödupp, genom skriftställaren S. Dahlbäck. — Norberg, N. E. V., komminister, Länna, Strängnäs. — Nordin, Fr., rektor, Vänersborg. — Norsk Folkemuseum, Kristiania: en samling julbröd i gipsavgjutningar, från Bergen.

Oldbergs i Ströja, Rasbo. — Olsson, Adolf, hemmansägare, Sjö, Fridhemsberg. — Olsson, Anna, Bjurvalla, Östervåla. — Olssons, Erik, i Borgen, Östervåla. — Olsson i Helganbo, Östervåla.

Palm, Herm., kyrkoherde, Sänga, Svartsjö. — Panum, H., fröken, Köpenhamn. — Persson, Christina, hustru, Ginka, Östervåla. — Persson, Viktor, hemmansägare, Stommen, Gullered. — Petersson, M., fröken, Stockholm. — Peterzon, Julia, fröken, Stockholm. — Pettersson, E., lantbrukare, Hallsta, Tillberga: »äldermansläda» från Romfartuna sn, Västmanlan f. — Pettersson, J. A., f. d. vinhandlare, Stockholm. — Pettersson, Per Olof, i Hälla, Bjurvalla, Östervåla. — v. Philp, H., med. doktor, Stockholm.

Rosenstok, M., antikvitetshandlare, Stockholm. — Rudnitzki, N., pastor, Berlin. — Runbom, J., f. Kühn, fru, Stockholm, enligt förordnande, genom fröken Jenny Kühn: dräkter, leksaker m. m. — Rydberg, S., f. Hasselblad, fru, Stockholm. — Rönnbom, C. M., och hans syskon, Fogelsta, Östervåla: en samling allmogeföremål från Uppland.

Sagen, Tryggve, herr, Kristiania: 10 oljemålningar och 1 kritteckning av August Strindberg. — Sahlin, Carl, disponent, Stockholm. — Sidenbladh, L., f. Dyrssen, friherrinna, Stockholm. — Silfversparre, Hilda, fröken, Stockholm. — Silverstolpe, O. F. M., generalmajor, Stockholm. — Silfversvärd, L., f. Siljeström, fru, Stockholm. — Simonsson, A., f. Bergström, fru, Stockholm. — Sjöbom, Erik, hemmansägare, Rönndalen, Enviken. — Stockholms stad genom stadsbyggmästaren A. Linders. — Stomberg, lantbrukare, Gullered. — Stora Kopparbergs bergslagsaktiebolag genom doktor A. Silow: kolpolletter från Gysinge bruk. — Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm: ringklocka av malm, daterad 1643. — Svederus, Jenny, fröken, Stockholm. — Svensson, Albertina, fröken, Österbua, Backa station. — Svensson, Georg, spelman, Käffinge. — Svensson, Henrik, hemmansägare, Backa nr 20, Backa station. — Svensson, Lotta, Gretlanda, Rängelanda. — Söderqvist, G. J., skräddarmästare, Stockholm.

Thorfors, A., fil. magister, Sösta, Tillberga.

Wahlström, M., fru, Göteborg. — Wedin, A. J., herr, Borgvattnet. — Wennersten, O. V., arkivarie, Visby. — Westin, I., fröken, Bispgården. — Wieselgren, O., bibliotekarie, Stockholm.

Zickerman, H., f. Sommer, fru, Wittsjö. — Zickerman, Lilli, fröken, Wittsjö.

Åkerman, Emelie, fröken, Stockholm, genom fröken Marie Louise Stuart. — Åkerman, M., f. Clason, fru, Stockholm.

Östergren, Charlotte, fröken, Norrköping. — Österlind, E., grosshandlare, Stockholm, en samling urnycklar av guld och silver samt 3 fickur av silver.

Till museets bibliotek och arkiv hava under år 1918 gåvor lämnats av följande personer.

Ahlén, A., lektor, Stockholm. — Arenander, E. O., lektor, Ultuna, Uppsala. — Arnstedt, O. V., postexpeditör, Linköping. — Aschehoug et ko, Kristiania.

Bäckström, A., fil. lic., Stockholm. — Beckman, N., professor, Göteborg. — Bekke-wold, B. W., herr, Stockholm. — Bernström, A., grosshandlare, Stockholm. — Björck, G.,

fröken, Borås. — Borg, A., postkontrollör, Linköping. — Aktiebolaget Bukowskis konsthandel, Stockholm.

Carlsson, Anders, typograf, Stockholm. — Carlsson, Nils, fil. mag., Göteborg.

de Marés, A., fröken, sterbhus genom fröken E. Thorman, Stockholm.

Kungl. Ecklesiastikdepartementet. — Erixon, S., amanuens, Stockholm.

Fahlén, H., auditör, Stockholm. — Folkvisedanslaget, Stockholm. — Frödin, O., antikvarie, Stockholm.

Geete, R., fil. doktor, Stockholm. — Granbergs, Sophie, fröken, sterbhus, Stockholm.

— Grotenfelt, G., professor, Helsingfors.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Hammarstedt, N. E., fil. doktor, Stockholm. — Hansen, H. P., konservator, Herning, Danm. — Hederlund, Fr., herr, Elvsjö. — Hill, D., f. Ödmann, fru, Boden. — Hultgren, A., fotograf, Svinhult.

Jacobsson, E., fil. mag., Grötlingbo. — Jakobssons, Emma, änkefru, sterbhus, Solla, Sjögesta. — Jonzon, B. G., kyrkoherde, Ljusdal. — Kungl. Jordbruksdepartementet. — Julius, A., amanuens, Uppsala.

Kardell, S. J., lektor, Östersund. — Karlin, G. J:son, intendent, Lund. — Keyland, N., intendent, Stockholm. — Kommerskollegium. — Kommitterade för Karl X Gustafs föreningen genom bankir C. Cervin, Stockholm: samtliga protokoll och övriga handlingar rörande den framför Nordiska Museet resta ryttarstatyn över Karl X Gustaf. — Kristenssen, E. T., skriftställare, Mindebo, Vejle, Danm.

Landsarkivet, Uppsala. — Genom Larsson, P. E., nämndeman, Bjurvala, Östervåla: byhandlingar från Östervåla i Västmanland. — Lehmann-Nitsche, R., doktor, La Plata. — Leweuhanpt, E., greve, Säbylund, Kumla. — Levertin, A., med. doktor, Stockholm. — Lilliehök, E. B:son, kapten, Börstorp, Hasslerör. — Lindberg, J., stationskari, Bollnäs köping. — Lithander, E., direktör, Göteborg. — Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm. — Lundberg, N., organist, Fläckebo. — Löffler, F., professor, Djursholm. — Lödin, J. W., övermaskinist, Stockholm.

Malmöhus läns hemslöjdsförening, Malmö.

Nissen, K., arkitekt, Örebro. — Nordén, A., redaktör, Norrköping. — Nordenskiöld, E., frih. intendent, Göteborg. — P. A. Norstedt & Söner, Stockholm. — Nygren, E., fil. kand., Uppsala.

Rehn, O. G., hovrättsnotarie, Stockholm. — Rikets allmänna kartverk. — Rodenstam, S., fru, Hudiksvall. — Ronander, V., biblioteksassistent, Trondhjem.

Samfundet St Erik, Stockholm. — Schimmelpfennig, C. F. V., apotekare, Stockholm. — Sjöbom, E., hemmansägare, Rönndalen, Enviken. — Stockholms stads statistiska kontor. — Sunderby folkhögskolas elevförbund genom herr J. A. Lundström, Södra Sunderby. — Swederus, Jenny, fröken, Stockholm. — Svedlund, E. M., herr, Alby. — Svenska folkdansens vänner, Stockholm. — Svenska mässans expedition, Göteborg.

Tallgren, A. M., fil. doktor, Helsingfors.

Upmark, G., Nord. Museets styresman, Stockholm.

Wallin, S., fil. doktor, Stockholm. — Wancke, F., bankkamrer, Stockholm. — Wessler, J., tandläkare, Stockholm. — Wintenberg, W. J., Washington. — Visted, K., konservator, Kristiania.

Ystads fornminnesförening, Ystad.

Öhman, Eric, s:r, grosshandlare, Stockholm. — Österlind, E., grosshandlare, Stockholm: en stor samling äldre svenska aktiebrev.

Till Skansen hava 1918 gåvor lämnats av följande personer.

Aftonbladet, Stockholm. — Ahlberg, C. E. apotekare, Stockholm. — Ahleman, Hj., artist, Stockholm. — Aktiebolaget Viktor Petterson, Stockholm. — Alnarps egendom, Åkarp: 2 st. mullvadar. — Andersson, K., herr, Stockholm. — Anjou, Ida, fru, Sundbyberg. — Arnell, K., doktor, Stockholm. — Arpi, Ivar, herr, Stockholm. — Aspman, Maria, fröken, Stockholm.

Behrnerts, J. E., hovjägare, Fiskartorpet, Stockholm. — Bendz, G., assessor, Stockholm. — Bergianska trädgården. — Bergqvist, A. G., grosshandlare, Stockholm: 3 st. koklådor. — Billman, A. V., ingenjör, Djursholm. — Björkholm, Lisa, fröken, Stockholm. — Björklund, Marta, fröken, Stockholm. — Blomqvist, Nils, disponent, Stockholm. — Brandberg, C. J., stationsinspektör, Lövestad. — Brunell, S., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Brunsson, Johanna, fröken, Stockholm.

Djurgårdsteatern, Stockholm. — d'Otrante, C. L., hertig, Sparreholm: 1 tamsvan. — Kungl. Dramatiska teatern, Stockholm.

Ekblad, K., kapten, Stavsund. — Engström, G. W., fanjunkare, Stockholm. — Eriksson, Anna, fröken, Stockholm. — Eriksson, K., chaufför, Oakhill, Stockholm. — Eriksson, Ida, fru, Stockholm. — Eriksson och Köhler, tapettafär, Stockholm.

Franzén, Mina, fru, blomsterhandel, Stockholm. — Fredriksson, J. H., herr, Stockholm.

Grane & Co, aktiebolag, Stockholm. — Gustafsson, J., herr, Stockholm, Skansen. — Gävle—Uppsala Järnvägsaktiebolag, Stockholm: 2 getter, 1 bock.

Hammarén, C., grosshandlare, Stockholm. — Hellberg, H., fru, Stockholm. — Holmberg, Ebbe, studerande, Stockholm. — Holmberg, Tage, studerande, Stockholm. — Hälsingborgs museum, Hälsingborg: 1 rådjurshind.

Jensen, Holger, direktör, Ramlösa: 300 st. herrgårdsrosor. — Johansson, K., målarmästare, Stockholm. — Johansson, N., maskinist, Stockholm. — Johansson, Sigrid, fröken, Stockholm.

Kempe, Carl, herr, Stockholm. — Kungsberga gård.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Larsson, Carl, slakteriaktiebolag, Stockholm. — Lind, K., målarmästare, Stockholm. — Lindberg, O., direktör, Nyköping: 4 st. skräntärningar. — Lindström, N. H., direktör, Vetenskapsakademien. — Ljungberg, M., fru, Stockholm. — Ljungqvist, J. E., herr, Värtan, Stockholm: 1 vessla. — Lundberg, K., jägmästare, Arvidsjaur: 2 st. jaktfalkar. — Lundqvist, B., vaktmästare, Stockholm. — Löfgren, K., tullvaktmästare, Stockholm. — Lönnberg, Pelle, studerande, Djarsholm, Ösby. — Lärarinne-seminariet, Stockholm.

Magnusson, Aug., manufakturaffär, Stockholm. — Melanders blomsterhandel, Stockholm. — Melin, C. A., direktör, Stockholm. — Melin, Karl, herr, Degerby, Åland: 2 havsörnlar. — Morris, Ira N., minister, Oakhill, Stockholm.

Nilsson, O., banvakt, Djurgården, Stockholm. — Nilsson, K., portvakt, Stockholm. — Nordquist, Arvid, Handelsaktiebolag, Stockholm. — Norstedt & Söner, bokförlag, Stockholm. — Nya Dagligt Allehanda, Stockholm. — Nykvist, K., trädgårdsarbetare, Oakhill, Stockholm.

Kungl. Operan, Stockholm.

Palm, Gunnar, studerande, Stockholm. — Pettersson, J., herr, Norrköping: 2 ringduvor. — Pettersson, O., tapetserare, Stockholm. — Philip, Paul, bokhandlare, Tumba. Redaktionen av Idun, Stockholm. — Reich, H. J., kamrer, Veda. — Rystedt, Oskar, direktör, Stockholm. — Rörstrands Fabriks Aktiebolag, Stockholm.

Salven, Agnes, fröken, Stockholm. — Samuelsson, Hj., fabrikör, Stockholm: 1 solvisare. — Sandell, Robert, grosshandlare, Stockholm. — Scherman, W., handlande, Liljeholmen. — Sjöstrand, Maria, fröken, Stockholm. — Skoglund, G., hovjägare, Rosendal, Stockholm. — Snödroppen, blomsterhandel, Stockholm. — Sofiahemmet, Stockholm. — Spångberg, Gunnar, blomsterhandel, Stockholm. — Stadsträdgården, Stockholm. — Strokirk, W., grosshandlare, Stockholm. — Stockholms Dagblad, Stockholm. — Sundström, Erik, skådespelare, Uppsala. — Svan, O., hovjägare, Kaknäs, Stockholm. — Svanström, & Co, Stockholm. — Svenska Dagbladet, Stockholm. — Svensk Hemslöjds Försäljnings Aktiebolag, Stockholm. — Söderberg, W., herr, Stockholm.

Tirén, N., löjtnant, Tirsta, Grofsta.

Wahlbergs blomsterhandel, Stockholm. — Viola, blomsterhandel, Stockholm.

Åhléns blomsterhandel, Stockholm. — Åkerman, K., professor, Munbo: 1 åsnesto.

Samfundet för Nordiska Museets främjande

I huvudstaden bosatt stiftande ledamots årsavgift är *tio* kronor. Utom huvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsavgift av *sex* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsavgiften på en gång erlägger minst etthundrafemtio kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla avgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga avdelningar för sig personligen eller för en medlem av sin familj, vilkens namn i sådant fall torde uppgivas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halva boklädspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna av sin familj (man, hustru, barn eller tjänstefolk) erhålla årskort gällande till museets samtliga avdelningar för ett pris av *sex* kronor för varje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn och till Skansen 9 kr. för vuxna, 7 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hava besvär med årsavgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten av januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till mitten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Brev och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom av en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån av tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I huvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halva boklådspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar, avsedda för Fataburens olika årgångar, av blått linne samt till ett pris av 3 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hovbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Gamla Kungsholmsbrogatan 26, Stockholm C.